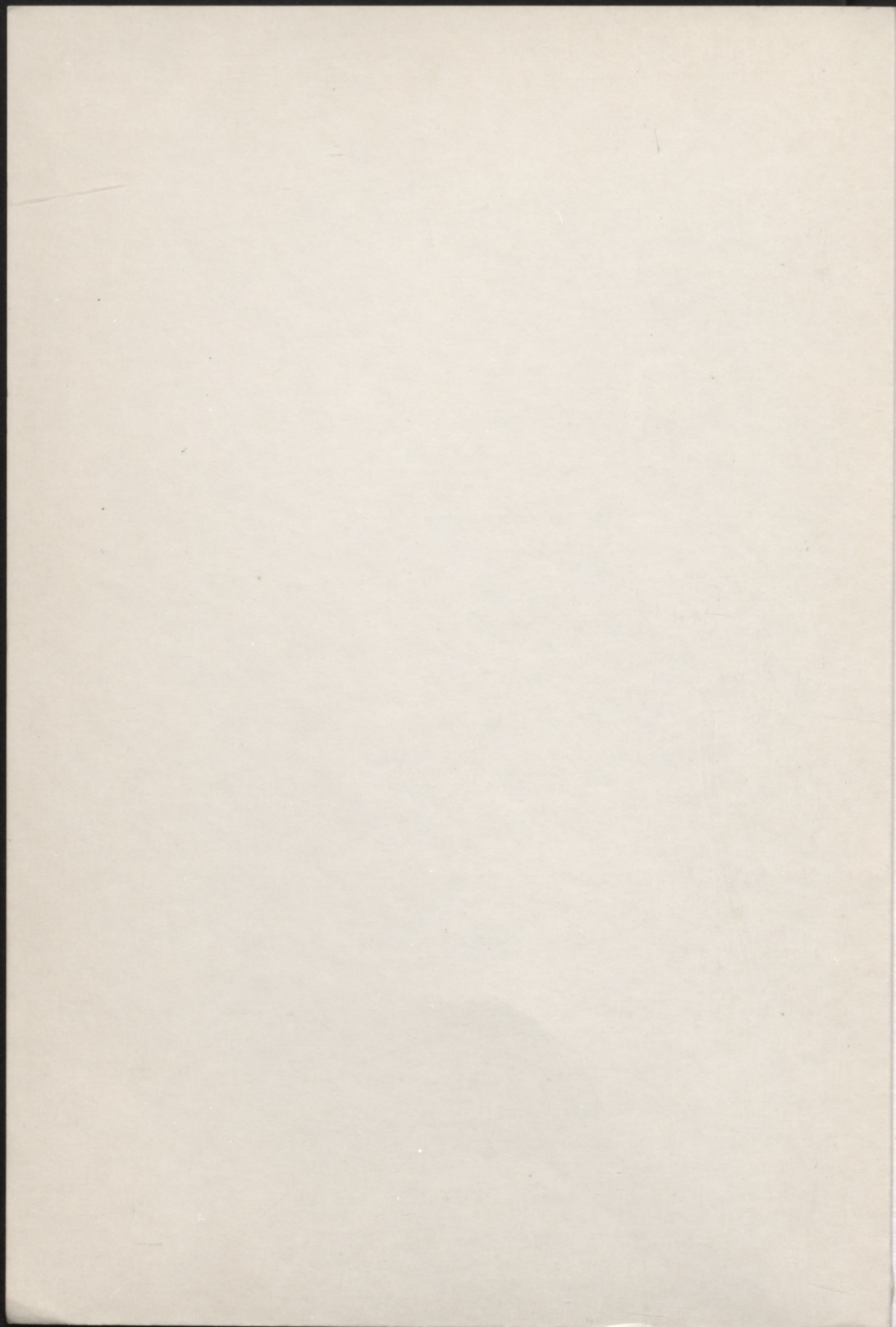

PARTIJU FINANSĒŠANA: LATVIJAS PIEREDZE PASAULES KONTEKSTĀ

Baltijas
Sociālo
zinātņu
institūts

100-100881

L
3

PARTIJU FINANSĒŠANA:
LATVIJAS PIEREDZE PASAULES KONTEKSTĀ

Redaktors Jānis Iksters

Baltic
Social
Science
Institute

238104

PARTIJU FINANŠĒŠANA:
LATVIJAS PIEREDZE PASAULES KONTEKSTĀ

2003-4
L 125

Latvijas Nacionālā
bibliotēka

030303295

L
3

Kāpums izdots ar ASV vēstniecības Latvijas finansējuma atbalstu

PARTIJU FINANSĒŠANA: LATVIJAS PIEREDZE PASAULES KONTEKSTĀ

Redaktors Jānis Ikstens

PARTIJU FINANSĒŠANA:
LATVIJAS PIEREDZE PASAULES KONTEKSTĀ

Redaktors Jānis Ikstens
© 2003, Baltijas Sociālo zinātņu institūts

Sagatavojusi izpēti un izpēdusi
IZDEVNIECIŅA "ACB"
Krišjāņa Barona ielā 31, Rīga, tālr. 7280361

0303035969

Latvijas Nacionālā
bibliotēka

Krājums izdots ar ASV vēstniecības Latvijā finansiālu atbalstu

PARTIJU FINANSĒŠANA:
LATVIJAS PIEREDZE PASAULES KONTEKSTĀ

Redaktors Jānis Ikstens

PARTIJU FINANSĒŠANA: **LATVIJAS PIEREDZE PASAULES KONTEKSTĀ**

Redaktors Jānis Ikstens

© 2003, Baltijas Sociālo zinātņu institūts

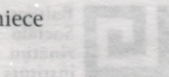
Sagatavojusi iespiešanai un iespiedusi

IZDEVNIECĪBA AGB*

Krišjāņa Barona ielā 31, Rīgā, tālr. 7280361

Literārā redaktore Gunta Lejniece

Māksliniece Kristīne Šulce

Saturs

Ievads	6
--------------	---

Jānis Ikstens, Daniels Smilovs, Marcins Valeckis

Politisko partiju un kampaņu finansēšana Austrumeiropā: pētījums par ACEEEO 18 dalībvalstīm	9
--	---

Visvaldis Valtenbergs

Vai partiju valstiskais finansējums palīdz cīņā ar korupciju?	63
---	----

Jānis Ikstens

Partiju finansēšana Latvijā: problēmas un alternatīvas	75
--	----

Lolita Čigāne

Politisko partiju finanšu novērošana sabiedrības spēkiem	93
--	----

Autori	104
--------------	-----

Izdevējs	104
----------------	-----

Ievads

Viens no demokrātijas fundamentālākajiem principiem skan – viens cilvēks, viena balss. Līdz ar vispārējo vēlēšanu tiesību uzvaras gājienu 20. gadsimtā radās iespāids par politiskās līdztiesības neatgriezenisku iesakņošanas Rietumu civilizācijas valstu ikdienā. To tikai stiprināja atgriešanās pie politiskās demokrātijas Austrumeiropā 20. gadsimta nogalē.

Taču 20. gadsimta otrajā pusē iezīmējās arī citas, daudz problemātiskākas tendences politiskās līdztiesības sfērā. Attīstoties tehnoloģijām un palielinoties to izmantošanai sabiedrības informēšanā, arvien lielāku nozīmi partiju savstarpējās cīņās ieguva elektronisko plašsaziņas līdzekļu izmantošana priekšvēlēšanu kampaņā. Ar šo komunikācijas formu partijas centās pārvarēt daudzās valstīs novēroto politisko organizāciju biedru skaita mazināšanos, kā arī piesaistīt savām idejām arvien jaunus sabiedrības segmentus. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu izmantošana neapšaubāmi izrādījās iedarbīga, bet arī ļoti dārga un izraisīja partiju priekšvēlēšanu izdevumu krasu pieaugumu. Naudas un tehnoloģiju apvienojums kļuva tik ietekmīgs, ka radās pamatotas šaubas par principa «viens cilvēks, viena balss» ievērošanu mūsdienu demokrātijās.

Lai mazinātu naudas un tās devēju ietekmi uz politiku, darītu pilsoņu politiskās iespējas līdzvērtīgākas un stiprinātu demokrātiskos principus, pēc Otrā pasaules kara tika intensīvi meklēti dažādi risinājumi. Viens no tiem izpaudās kā valsts atbalsta paplašināšana politiskajām partijām un īpašu dotāciju atvēlēšana no valsts budžeta. Cits paredzēja plašsaziņas līdzekļu izmantošanas ierobežojumus priekšvēlēšanu kampaņā, regulējot apmaksātas politiskās reklāmas pārraidīšanu. Tomēr ideāls risinājums pagaidām nav atrasts, jo katram risinājumam piemīt gan trūkumi, gan priekšrocības, un katrai sabiedrībai ir savas īpatnības, kuru ignorēšana naudas un varas attiecību risināšanas procesā noved pie neveiksmīgiem rezultātiem.

Šajā publikācijā ir apkopoti vairāki pētījumi, kuros no dažādiem aspektiem aplūkota partiju finansēšana un tās evolūcija pēdējos gadu desmitos, īpašu uzmanību pievēršot situācijai Latvijā.

Jāņa Ikstena, Daniela Smilova un Marcina Valecka apjomīgajā publikācijā ir apkopota daudzu Austrumeiropas valstu likumdošana, kas regulē priekšvēlēšanu kampaņu finansēšanu. Autori ne tikai apraksta attiecīgās juridiskās normas, bet, balstoties uz katra konkrētā finansēšanas modeļa mehāniku un ekspertu vērtējumiem, iezīmē arī katra modeļa problēmjas. Viņi secina, ka Austrumeiropā nepastāv vienots priekšvēlēšanu kampaņu finansēšanas modelis, kaut gan notiek pastāvīga likumdošanas pilnveide. Lai arī biedru naudas un fizisko un juridisko personu ziedojumi ir visizplatītākie kampaņu un politisko organizāciju finansēšanas avoti, daudzviet ieviesti asīgnējumi no valsts budžeta un aizliegti ārvalstu ziedojumi, bet dažās valstīs partijām ir liegts nodarboties ar uzņēmējdarbību. Visās Austrumeiropas valstīs partijas un/vai kandidāti vēlēšanās saņem bezmaksas raidlaiku sabiedriskajos plašsaziņas līdzekļos savu ideju popularizēšanas nolūkiem, turklāt dažās valstīs ieviests apmaksātas politiskās reklāmas aizliegums.

Visvaldis Valtenbergs analizē, kā atsevišķas partiju finansēšanas likumdošanas normas varētu būt ietekmējušas politisko sistēmu kopumā. Pētot valsts subsidiju politiskajām partijām ietekmi uz korupcijas līmeni attiecīgajā zemē, autors secina, ka nav novērojama saistība starp zemāku korupcijas līmeni valstī un valsts finansiālo atbalstu politiskajām partijām. Noteikts pozitīvais valsts dotāciju efekts ir novērojams tā sauktajās pārejas valstīs, tomēr, kā atzīst autors, ir grūti nošķirt dotāciju ietekmi no citu faktoru lomas korupcijas (ne)zelšanā.

Iezīmējot divus izplatītākos partiju finansēšanas modeļus demokrātiskajos režīmos, Jānis Ikstens aplūko politisko organizāciju finansēšanu Latvijā: Viņš konstatē pastāvīgi pieaugošus partiju ienākumus un tēriņus katrā vēlēšanu ciklā un secina, ka partijas finansiāli atbalsta relatīvi šaurs uzņēmumu un privātpersonu loks, kas, iespējams, izmanto likumā neatļautus paņēmienus līdzekļu izmantošanai priekšvēlēšanu kampaņu vajadzībām. Viņš arī uzsver, ka partiju budžetu dinamisko izaugsmi izšķiroši ietekmē sāncensība apmaksātas politiskās reklāmas izvietošanas jomā. Tāpēc, formulējot ieteikumus turpmākajām reformām, Jānis Ikstens iesaka noteikt krasus ierobežojumus apmaksātai politiskajai reklāmai, vienlaikus palielinot bezmaksas raidlaika apjomu, kas tiek piešķirts Saeimas vēlēšanām reģistrētajiem kandidātu sarakstiem.

Reflektējot par 8. Saeimas vēlēšanu kampaņas finanšu novērošanas projektu, Lolita Čigāne leš, ka šī pagaidām ir bijusi finansiāli visdārgākā politiskā sacīkste Latvijā, kurai izterēti ne mazāk kā 4 miljoni latu. Kampaņas monitorings tomēr mudinājis plašsaziņas līdzekļus piemērot stingrākus kritērijus politiskās reklāmas izvietošanai, kā arī veicinājis lielāku atklātību partiju finansēšanas jomā, radot plašāku informatīvo bāzi pilsoņiem, lemjot par savu politisko favorītu. Monitorings arī ļāvis autorei formulēt vairākus priekšlikumus tālākai partiju finansēšanas likumdošanas pilnveidošanai.

Domājams, ka šajā izdevumā apkopotie pētījumi veicinās tālākas diskusijas par pilnvērtīgai demokrātijai kritiski nozīmīgo politikas finansēšanas jautājumu nolūkā precizēt un padziļināt Latvijā pastāvošo likumdošanu, kas regulē minēto jomu, kā arī uzlabot to institūciju darbību, kurām uzticēta juridisko normu piemērošana praksē.

Baltijas Sociālo zinātņu institūts izsaka neviltotu pateicību ASV vēstniecībai Latvijā, kuras izpratne un finansiālais atbalsts ļāva apkopot krājumā iekļautos pētījumus un darīt tos pieejamus plašākam interesentu lokam.

Autoru secinājumi vai spriedumi neatspoguļo ne ASV vēstniecības Latvijā, ne Baltijas Sociālo zinātņu institūta viedokli šajos jautājumos. Par jebkāda veida faktu kļūdām atbildīgi ir tikai un vienīgi autori.

Jānis Ikstens
Daniels Smilovs
Marcins Valeckis

Politisko partiju un kampaņu finansēšana Austrumeiropā: pētījums par ACEEEO¹ 18 dalībvalstīm

Šī pētījuma tapšanu finansiāli balstīja ASV Starptautiskās palīdzības aģentūras (US AID) grants Starptautiskajam vēlēšanu sistēmu fondam (IFES). Autori uzsver, ka šajā pētījumā paustās atziņas ir tikai un vienīgi viņu pašu, tās, iespējams, neatspoguļo ACEEEO, Starptautiskā vēlēšanu sistēmu fonda (IFES) vai ASV Starptautiskās palīdzības aģentūras (US AID) viedokli. Par jebkāda veida faktu kļūdām atbildīgi ir tikai un vienīgi autori.

Ievads

Brivas un taisnīgas vēlēšanas tiek uzskatītas par būtiski svarīgu un noteicošu rādītāju jebkurā demokrātiskā valstī. Netraucēta ideju cīņa un sāncensība starp tām politiskajām partijām, kuras šīs idejas pārstāv, – tas ir cilvēka pamattiesību garants liberālā sabiedrībā. Miermīlīga sāncensība, lai iegūtu vēlētāju atbalstu, kā arī demokrātisku vēlēšanu rezultātu atzišana raksturo attīstītu un konsolidētu demokrātiju.

Priekšvēlēšanu kampaņa ir būtiska vēlēšanu procesa sastāvdaļa. Kampaņas laikā vēlētāji gūst informāciju par politikas alternatīvām, viņiem tiek dota iespēja komunicēt ar partijām un kandidātiem, kuri piedalās vēlēšanās. Priekšvēlēšanu kampaņa ir jo nozīmīgāka tajās valstīs, kur demokrātija ir atjaunota (vai no jauna ieviesta) tikai nesen. Vēlētājiem nav stabila saišu ar partijām, viņi neidentificējas ar tām, tāpēc ir svārstīgi un kandidātu solījumi viņus var viegli ietekmēt. Partijas un kandidāti uztver kampaņu kā ļoti svarīgu, un tajā tiek ieguldīti dažādu veidu resursi.

Televīzijas iesaistīšanās priekšvēlēšanu kampaņās 20. gadsimta otrā pusē, šķiet, ir ievērojami paaugstinājusi demokrātijas izmaksas, un politiskās konkurences

¹ ACEEEO (Association of Central and East European Election Officials) – Centrāleiropas un Austrumeiropas valstu vēlēšanu komisiju pārstāvju asociācija.

raksturs rietumu pasaulē ir mainījies. Pieejamība finansiālajiem resursiem, lai apmaksātu arvien plašākas un plašākas priekšvēlēšanu kampaņas, ir veiksmes atslēga tiem, kuri cenšas iegūt politisko varu. Šī tendence rada nopietnas bažas par konkurētspējīgas politikas un demokrātijas nākotni.

Tomēr būtu kļūda uzskatīt, ka šīs tendences ir tikai pasaules visattīstītākajās demokrātijās. Tā sauktās trešā viļņa demokrātijas Austrumeiropā un bijušajā PSRS ļoti ātri adaptē finansiāli intensīvo kampaņas stilu, kāds ir raksturīgs daudz bagātākās sabiedrībās. Turklāt jākonstatē, ka minētajās valstīs trūkst vairāku ļoti būtisku institucionālo un kontrolējošo instrumentu, kuri novērš naudas pārmērīgo ietekmi politikā. Šie trūkumi izraisa sabiedrībā cinisku attieksmi pret daudzpartiju politiku, rada lielāku plaisu starp tiem, kuri valda, un tiem, kuri tiek valdīti, tādējādi vājinot demokrātiska režīma legimitāti.

Pētījumā autori aplūko būtiski svarīgus jautājumus par partiju un kampaņu finansējumu astoņpadsmit Centrāleiropas un Austrumeiropas vēlēšanu amatpersonu asociācijas dalībvalstīs: Albānijā, Armēnijā, Baltkrievijā, Bosnijā un Hercegovinā, Bulgārijā, Horvātijā, Gruzijā, Krievijā, Latvijā, Lietuvā, Maķedonijā, Moldovā, Polijā, Rumānijā, Slovākijā, Turcijā, Ukrainā un Ungārijā. Autori piedāvā informāciju par katras valsts: 1) institucionālo struktūru; 2) likumiem un no-

Valsts	Subsidijas			
	Publiskais finansējums	Nodokļu atlaides	Bezmaksas raidlaiks	Subsidijas gaudā
Albānija	jā	nē	jā	jā
Armēnija	jā	nē	jā	jā
Baltkrievija	nē	nē	jā	jā
Bosnija	jā	jā	jā	jā
Bulgārija	jā	nē	jā	jā
Horvātija	jā	nē	jā	jā
Gruzija	jā	nē	jā	jā
Ungārija	jā	jā	jā	jā
Latvija	nē	nē	jā	jā
Lietuva	jā	nē	jā	jā
Maķedonija	jā	jā	jā	jā
Moldova	nē	nē	jā	jā
Polija	jā	nē	jā	jā
Rumānija	jā	nē	jā	jā
Krievija	jā	nē	jā	jā
Slovākija	jā	nē	jā	nē
Turcija	jā	nē	jā	nē
Ukraina	nē	nē	jā	jā
Kopā	78% (N = 18)	17% (N = 18)	100% (N = 18)	89% (N = 18)

teikumiem; 3) pastāvošajām problēmām. Pētījuma mērķis ir izskaidrot kampaņu finansēšanas regulējuma tendences, kā arī konstatēt trūkumus finansēšanas procesos.

Autori ir izmantojuši vairākus informācijas avotus: 1) likumdošanu par partiju un kampaņas finansēšanu attiecīgajās valstīs; 2) informāciju no centrālo vēlēšanu komisiju pārstāvjiem; 3) intervijas ar katras valsts ekspertiem partiju finansēšanas jautājumos; 4) Eiropas Drošības un sadarbības padomes ziņojumus; 5) publikācijas plašsaziņas līdzekļos. Informācija šajā dokumentā bija precīza 2001. gada 1. oktobrī. Informācija par Latviju bija precīza 2003. gada 5. janvārī.

Daudzās Eiropas valstīs zināšanas par kampaņu finansēšanu joprojām ir minimālas, lai gan likumdevējs nereti ir centies nodrošināt lielāku atklātību šajos procesos. Autoru rīcībā nav pilnīgas informācijas, tomēr ir pamats uzskatīt, ka to var izmantot dažu novērojumu un sākotnēju secinājumu izstrādāšanai.

• **Likumdošana tiek arvien pilnveidota.** Pēc komunisma sabrukuma ACEEEO dalībvalstīs valdības ātri vien centās ieviest institucionālas struktūras atbilstoši demokrātisko valstu pieredzei, tai skaitā arī kampaņu finansēšanā, kurā minētajām valstīm nebija nekādas pieredzes. Demokrātijas attīstība mudināja vairumu dalībvalstu labot un pilnveidot kampaņu finansēšanas likumus un noteikumus.

Noteikumi					Valsts
Publiski ziņojumi	Ziedojumu ierobežojumi	Izdevumu ierobežojumi	Ārvalstu ziedojumu aizliegums	Apmaksātas politiskas reklāmas aizliegums	
nē	nē	nē	daļēji	nē	Albānija
jā	jā	jā	jā	nē	Armēnija
nē	nē	jā	jā	nē	Baltkrievija
jā	jā	jā	nē	jā	Bosnija
jā	jā	jā	jā	nē	Bulgārija
jā	nē	nē	nē	nē	Horvātija
jā	nē	nē	daļēji	nē	Gruzija
jā	nē	jā	daļēji	nē	Ungārija
jā	jā	nē	jā	nē	Latvija
jā	nē	jā	daļēji	nē	Lietuva
jā	jā	jā	jā	nē	Maķedonija
jā	nē	nē	jā	nē	Moldova
jā	jā	jā	jā	nē	Polija
jā	jā	nē	daļēji	nē	Rumānija
jā	jā	jā	jā	nē	Krievija
jā	nē	jā	jā	jā	Slovākija
nē	jā	nē	jā	nē	Turcija
jā	jā	jā	jā	nē	Ukraina
83% (N = 18)	56% (N = 18)	67% (N = 18)	89% (N = 18)	11% (N = 18)	Kopā

Piezīme. Baltkrievijā finansējums tiek sniegts bukletu, plakātu u. c. tamlīdzīgu materiālu sagatavošanai. Šis finansējums nozīmē, ka ailē «Subsīdijas grauda» ir vārds «jā», bet ailē «Publiskais finansējums» – «nē».

• **Nav atrodams vienots kopsaucējs.** ACEEEO dalībvalstīm ir līdzīga vēsture, kādreiz tām bija arī visai līdzīga institucionālā uzbūve, tomēr mūsdienās tajās pastāv ļoti dažādi kampaņu finansēšanas noteikumi. Dažviet tie ir visnotaļ liberāli (Horvātija), citur valsts īpaši neiejaucas kampaņu finansēšanā (Latvija). Vēl citas valstis ir izvēlējušās daudz detalizētākus noteikumus (Polija). Citur ir nopietni ierobežojumi attiecībā uz ārvalstīs dzīvojošu personu ziedojumiem (Baltkrievija). Turklāt noteikumi par politisko finansējumu valstīs ne tikai atšķiras, bet tie arī bieži tiek mainīti. Būtu pārargri runāt ar stabiliem kampaņu finansēšanas noteikumiem minētajā reģionā, jo daudzas valstis patlaban maina vai pārkārto likumus.

• **Līdzīgi (bet ne vienādi) ienākumu avoti.** Politisko ienākumu avoti ACEEEO dalībvalstīs šķiet visai līdzīgi – ziedojumi, biedru nauda un partiju pārskaitījumi īpašos vēlēšanu fondos. Dažas valstis ierobežo partiju uzņēmējdarbību, savukārt citas aizliedz juridisko personu ziedojumus partijām.

• **Ārvalstu finansējuma aizliegums.** Noteikumos ļoti bieži tiek daļēji vai pilnīgi aizliegts finansējums no ārvalstīm (ārvalstu pilsoņi, citu valstu valdība, starptautiski uzņēmumi un organizācijas).

• **Tiešas subsidijas no valsts budžeta.** Vairums reģiona valstu partijām un/vai kandidātiem sniedz tiešas publiskas subsidijas, bet tā nebūt nav universāla pieeja. Četras no 18 ACEEEO dalībvalstīm nesniedz nekādas subsidijas partijām un kandidātiem. Dažās valstīs, kur pastāv publiskā finansējuma princips, finansējums nav īpaši dāsns (Krievija).

• **Raidlaiks.** Visās 18 valstīs partijām ir tiesības izmantot bezmaksas raidlaiku valsts televīzijā un radio, tomēr dažās valstīs partijas var arī izvietot bezmaksas reklāmu valstij piederošos laikrakstos.

• **Ziedojumu un izdevumu ierobežojumi, politisko raidījumu aizliegums.** Ziedojumu ierobežojumi pastāv 56 procentos ACEEEO valstu, par kurām ir ievākta informācija, izdevumu ierobežojumi – 67 procentos, bet pilnīgs politiskās reklāmas aizliegums televīzijā un radio – 11 procentos valstu.

• **Ziņošana un tās pārbaude.** Vairumā pārbaudīto valstu Centrālā vēlēšanu komisija ir atbildīga par kampaņu finansēšanas noteikumu ievērošanas nodrošināšanu un par konkurējošo partiju finanšu dokumentu publicēšanu, taču atklātības līmenis un attiecīgo ziņojumu iesniegšanas laiks ir dažāds, tas pats ir sakāms arī par noteikumu ievērošanas nodrošināšanas efektivitāti. 83 procentiem valstu partiju ir jāpublicē finanšu dati, taču tikai dažās valstīs partijām ir jāatklāj ziedotāju saraksts. Vairākas valstis izmanto internetu, lai partiju un kandidātu finanšu dokumenti būtu pieejami plašākai sabiedrībai.

Tabulā ir apkopoti likumi un noteikumi ACEEEO 18 dalībvalstīs. Ja kastīte ir tukša, tas nozīmē, ka autoru rīcībā nav pietiekami daudz informācijas par attiecīgo jautājumu. Tabulā ir aplūkotas plašas kategorijas, savukārt detalizēta infor-

mācija ir lasāma sadaļās par valstīm. Ja ailē «Izdevumu ierobežojumi» ir vārds «jā», tas nozīmē, ka šajā valstī attiecīgie ierobežojumi ir attiecināmi uz vismaz viena veida vēlēšanām. Ja ailē «Ārvalstu ziedojumu aizliegums» ir vārds «daļēji», tas nozīmē, ka aizliegums attiecas uz dažiem, bet ne uz visiem ārvalstu ziedojumu veidiem.

Albānija

Institucionālā struktūra

Albānija ir parlamentāra valsts, tās Asamblejā ir 140 deputātu. No viņiem 40 tiek ievēlēti pēc proporcionālās sistēmas, bet 100 – no mažoritāriem vienmandāta apgabaliem. Partijām un koalīcijām attiecīgi ir jāsaņem 2,5 un 4 procenti balsu, lai piedalītos 40 proporcionālo mandātu sadalē. Konstitūcijā ir noteikts, ka valsts prezidentu ievēl Asambleja. Prezidents ir ievēlēts, ja viņš saņem trīs piektdaļas (60 procenti) deputātu balsu. Albānijas parlamentārās vēlēšanas 2001. gada jūnijā notika atbilstoši 2000. gada maijā pieņemtajam un 2001. gada maijā labotajam vēlēšanu kodeksam.² Tas, kā arī 2000. gadā pieņemtais likums par partijām nosaka pamatnoteikumus attiecībā uz partiju un kampaņu finansēšanu.

Ienākumi

Likumā par politiskām partijām ir aizliegti ziedojumi no ārvalstīm, no ārvalstu juridiskām vai privātām personām, kā arī no valsts vai valsts iestādēm piederošām juridiskām personām. Albānijā nav ziedojumu ierobežojumu.

Valsts atbalsts

Politiskās partijas Albānijā saņem materiālu atbalstu no valsts, līdzko tās tiek reģistrētas. Katra partija saņem subsīdiju – 300 000 leku (2150 ASV dolāri).

Papildus finansējumam, kuru partijas saņem atbilstoši 2000. gadā pieņemtajam likumam par politiskām partijām, tās partijas, kuras ir reģistrētas Centrālās vēlēšanu komisijas dokumentos, var saņemt valsts naudu vēlēšanu vajadzībām. Šo summu komisija nosaka 30 dienu laikā pēc tam, kad izmaksas apstiprinājusi Asambleja. Maksājumus veic Finanšu ministrija pēc tam, kad tā ir saņēmusi oficiālu apstiprinājumu no Centrālās vēlēšanu komisijas par naudas sadali.

Valsts finansējums pirms vēlēšanām partijām tiek sadalīts šādi:

- 10 procenti naudas tiek sadalīti vienādās daļās visām tām partijām, kuras ir reģistrējušās kā vēlēšanu dalībnieces;

² Albānijas Republikas Vēlēšanu kodekss, pieņemts 2000. gada 8. maijā.

- 30 procenti naudas tiek sadalīti vienādās daļās tām partijām, kuras ir pārstāvētas pašreizējā Asamblejā, kā arī pašvaldību un komūnu padomēs;
- 60 procenti naudas tiek sadalīti proporcionāli katras partijas iegūtajam balsu skaitam iepriekšējās Asamblejas vai pašvaldību vēlēšanās.

Pēc vēlēšanām tām partijām, kuras nav pārvarējušas 2,5 procentu barjeru, ir jāatmaksā saņemtā summa. Nauda tiek pārdalīta pēc vēlēšanām, to piešķirot tām partijām, kuras ir pārvarējušas 2,5 procentu barjeru, proporcionāli katras partijas iegūtajam balsu skaitam.

Valsts subsidijas partijām tiek piešķirtas katru reizi, kad notiek valsts vai pašvaldību vēlēšanas.

Albānijā Asamblejas vēlēšanu priekšvēlēšanu kampaņa sākas 30 dienas pirms vēlēšanu dienas un beidzas 24 stundas pirms tās. Valsts radio un televīzija piešķir bezmaksas raidlaiku katrai reģistrētajai partijai, kā arī Centrālajai vēlēšanu komisijai. To piešķir šādā kārtībā:

- divas stundas raidlaika atbilstoši tās prasībām saņem komisija, vismaz divām trešdaļām raidlaika jābūt laikā no pulksten 18.00 līdz 22.00;
- katra Asamblejā pārstāvētā partija, kura piedalās vēlēšanu pirmajā kārtā, no Centrālās vēlēšanu komisijas saņem bezmaksas raidlaiku – ne mazāk par 15 minūtēm valsts radio un ne mazāk par 15 minūtēm valsts televīzijā;
- tās partijas, kuras nav pārstāvētas Asamblejā, bet kuras piedalās vēlēšanu pirmajā kārtā, saņem 10 minūtes bezmaksas raidlaika valsts televīzijā un 10 minūtes bezmaksas raidlaika valsts radio.

Kopējais politiskajām partijām piešķirtais raidlaiks kampaņas laikā nedrīkst pārsniegt 10 stundas. Valsts radio un televīzijai ir aizliegts raidīt apmaksātu politisku reklāmu.

Centrālā vēlēšanu komisija katru gadu saņem 60 minūtes bezmaksas raidlaika valsts radio un tikpat daudz no valsts televīzijas, lai izglītotu vēlētājus.

Likumā par politiskām partijām ir noteikts arī tas, ka parlamentā pārstāvētām partijām tiek piešķirtas telpas gan centrālajam birojam, gan arī reģionālajiem birojiem. Ja tas nav iespējams, valsts maksā par īri.

Albānijā nav paredzētas nodokļu atlaides par ziedojumiem.

Izdevumi

Albānijā nav ierobežoti kampaņas izdevumi, nav aizliegta apmaksāta politiskā reklāma. Privātās radio un televīzijas stacijas katru dienu drīkst pārraidīt reklāmas par katru politisko partiju vai neatkarīgo kandidātu ne ilgāk kā piecas minūtes. Tas attiecas gan uz valsts, gan uz pašvaldību vēlēšanām. Komercreklāmas pārraidīšana ar vēlēšanām saistītu raidījumu laikā ir aizliegta gan valsts, gan arī privātajām raidorganizācijām.

Deklarācijas un to pārbaude

Partijai ir jādeklarē un jāreģistrē katrs ziedojums. Gada beigās šā reģistra kopija (tikai ieraksti) tiek iesniegta Valsts kontrolei un Albānijas Asamblejai. Reģistrā ir jānorāda ziedojuma veids, tā summa un informācija par ziedotāju, jābūt arī ziedotāja parakstam.

Valsts kontrole pārbauda visas valsts subsīdijas, ziedojumus un citu veidu palīdzību. Ja valsts vai privātās raidorganizācijas pārkāpj minētos noteikumus, tas ir uzskatāms par administratīvu pārkāpumu. Soda nauda ir 100 000 – 500 000 leku (716 – 3580 ASV dolāri). Citi pārkāpumi, ja vien tie nav krimināla rakstura, ir sodāmi ar 1000 – 2500 leku (7 – 18 ASV dolāri).

Problēmas

2001. gada parlamenta vēlēšanu laikā tika ziņots, ka valdošā partija kampaņā nelikumīgi izmantojusi valsts resursus. Bija vairāki ziņojumi par policijas iejaukšanos kampaņā un par valsts iejaukšanos vēlēšanu komisijas darbā. Starptautisks novērotājs ziņoja, ka šie pārkāpumi nav bijuši pietiekami nopietni, lai rastos jautājums par vēlēšanu integritāti.

Lai gan daži privātie informācijas līdzekļi piešķīra raidlaiku galvenajām partijām visnotaļ sabalansētā veidā, vairums plašsaziņas līdzekļu atbalstīja vienu no diviem galvenajiem sāncensiem. Nākotnē būtu jānodrošina brīva, vienāda un godīga pieeja plašsaziņas līdzekļiem. Būtu jāmaina kampaņas finansēšanas noteikumi, lai samazinātu milzīgās priekšrocības, kuras patlaban bauda lielākās partijas. Mazākām partijām būtu jānodrošina iespēja iegādāties raidlaiku ar vēlēšanām saistītiem raidījumiem privātajos medijos.³

Lielākā problēma kampaņu finansēšanas modelī Albānijā ir tāda, ka trūkst neatkarīgas pārraudzības aģentūras, nav visaptverošu paziņojumu par finansējumu. Centrālās vēlēšanu komisijas loma būtu jāpaplašina, un atklātības labā droši vien būtu jāievieš atsevišķi vēlēšanu konti. Nepietiekami sodi par pārkāpumiem ir vēl viena nopietna problēma, kas kaitē veiksmīgas vēlēšanu finansēšanas sistēmas nodrošināšanai.

Armēnija

Institucionālā struktūra

Konstitūcijā ir paredzētas parlamenta vēlēšanas ar jauktu vēlēšanu sistēmu. Valsts prezidents tiek ievēlēts tieši, izmantojot divu kārtu un mažoritāro vēlēšanu sistēmu.

³ Starptautiskā vēlēšanu novērotāju misija, 2001 – «Albānijas Republikas Asamblejas vēlēšanas», www.osce.org.

1999. gadā pieņemtais Vēlēšanu kodekss un likums par sabiedriskām un politiskām organizācijām nosaka noteikumus par politisko finansējumu Armēnijā.

Ienākumi

Armēnijas Vēlēšanu kodeksā ir noteikts, ka kampaņas aktivitāšu finansēšanai ir paredzami speciāli līdzekļi. Kandidātiem prezidenta vēlēšanās, kā arī politiskajām partijām līdzekļi tiek glabāti Valsts bankā. Citu kandidātu līdzekļus drīkst uzkrāt jebkurā Armēnijas bankā, izmantojot īpašu kontu. Līdzekļus pārvalda kandidāti un partijas. Bankas šim nolūkam atver pagaidu kontus, ja to rakstiski pieprasa reģistrētie kandidāti un partijas. Par šo naudu netiek izmaksāti procenti.

Kandidāti pirmsvēlēšanu kampaņai var izmantot šādus finansējuma avotus:

- personīgos līdzekļus;
- kandidātam piešķirtos partijas līdzekļus;
- partijas līdzekļus;
- fizisku un juridisku personu brīvprātīgus ziedojumus.

Likumā ir noteikti ziedojumu ierobežojumi. Prezidenta vēlēšanu laikā fiziskas personas ziedojums nedrīkst pārsniegt 200 minimālās algas. Juridiskas personas drīkst ziedot summu, kas nav lielāka par 500 minimālajām algām, partijas – summu, kura nepārsniedz 30 000 minimālo algu, bet paši kandidāti – summu, kura nepārsniedz 10 000 minimālo algu.

Parlamenta vēlēšanu laikā ziedojumu ierobežojumi ir vēl lielāki. Fiziska persona nedrīkst ziedot summu, kura pārsniedz 50 minimālās algas, juridiskas personas – 150 minimālās algas, partijas – 2000, bet paši kandidāti – 1000 minimālās algas.

Ziedot naudu aizliegts:

- valsts un pašvaldību iestādēm;
- budžeta iestādēm un organizācijām;
- ārvalstu fiziskām un juridiskām personām;
- nepilsoņiem;
- uzņēmēj sabiedrībām, kurās kapitāla daļas pieder valstij vai pašvaldībām;
- organizācijām, kuru kapitālā vairāk nekā 30 procenti pieder ārvalstu instancēm;
- labdarības un reliģiskām organizācijām, starptautiskām organizācijām un starptautiskām nevalstiskām organizācijām.

Ja kāds no minētajiem tomēr ziedo naudu partijai vai kandidātam, attiecīgā summa ir pārskaitāma valsts budžetā.

Valsts atbalsts

Valsts partijām nesniedz tiešas subsīdijas, taču partijas var izmantot vienādu daudzumu raidlaika valsts radio un televīzijā gan nacionālā, gan vietējā līmenī.

Valstij piederošajām avīzēm ir pienākums visām partijām piedāvāt vienādu reklāmas laukumu. Valsts un pašvaldību pārstāvjiem ir likumā noteikts pienākums piedāvāt kandidātiem telpas pirmsvēlēšanu sapulču rīkošanai.

Centrālā vēlēšanu komisija tiem prezidenta amata kandidātiem, kuri saņem ne mazāk kā 25 procentus balsu, atmaksā pusi no tās naudas, kas izdota kampaņas laikā. Šos līdzekļus ņem no komisijas finansējuma, kurš paredzēts vēlēšanu organizēšanai un sarīkošanai.

Partijas un ziedotāji nesaņem nekāda veida nodokļu atlaides.

Izdevumi

Ar pirmsvēlēšanu fonda līdzekļiem rīkojas kandidāta un partijas pilnvarotie pārstāvji. Ja kandidāts izmanto ne tikai fonda, bet arī citus līdzekļus, Centrālā vēlēšanu komisija var lūgt tiesu anulēt viņa reģistrāciju.

Vēlēšanu kodeksā ir noteikti izdevumu ierobežojumi – prezidenta vēlēšanām summa, kas nepārsniedz 60 000 minimālo algu; parlamenta vēlēšanām – ne vairāk kā 5000 minimālo algu katram kandidātam un 60 000 minimālo algu partijām.

1999. gadā pieņemtajā Vēlēšanu kodeksā nav aizliegta apmaksāta politiskā reklāma.

Deklarācijas un to pārbaude

Atbildība par deklarācijām noteikta gan partijām, gan kandidātiem, gan arī tām bankām, kurās tiek uzglabāti pirmsvēlēšanu fondi. Bankas attiecīgajai vēlēšanu komisijai iesniedz paziņojumus par ziedojumiem, kurus saņem kandidātu un partiju priekšvēlēšanu fondi, tas ir jādara reizi trīs dienās. Bankām ir jāatdod ziedojumi, kuri pārsniedz noteiktos ierobežojumus. Kandidāti un partijas iesniedz deklarācijas tai vēlēšanu komisijai, kura tās ir reģistrējusi, paziņojot par atlikušo summu pirmsvēlēšanu fondā. Tas ir jāizdara ne vēlāk kā vienu mēnesi pēc vēlēšanām. Centrālā vēlēšanu komisija izstrādā paraugdeklarāciju un nosaka tās iesniegšanas procedūru. Deklarācijas tiek publiskotas, un tās pārbauda īpaša komisija, kuru dibina Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs. Partijām ir jāiesniedz arī ikgadēja finanšu deklarācija, arī tā tiek publiskota.

Problēmas

Armēnija ir izvēlējusies priekšvēlēšanu fondus kā metodi, kas var veicināt kampaņu finansējuma atklātību. Valsti nav noteikti ienākumu ierobežojumi, taču juridiskas un fiziskas personas drīkst ziedot tikai noteiktu naudas summu. Ziedojumi, kā arī jebkuri darījumi, kas ir saistīti ar priekšvēlēšanu fondiem, tiek deklarēti Centrālajai vēlēšanu komisijai, kura šo informāciju publisko.

Lai gan likumā ir pieprasītas visdažādākās deklarācijas, tomēr vairums šīs informācijas netiek plaši publiskots. Starpziņojumi no bankām netiek oficiāli publicēti, lai gan ir pieejami plašsaziņas līdzekļiem. Tāpēc vēlētajiem ne vienmēr ir pieejama oficiāla informācija par tiem, kuri ir ziedojuši, un par to, cik lielas summas ir ziedotas. Tieši šī informācija būtu lietderīga, lai izvēlētos partiju un kandidātus, par kuriem balsot.

Eksperti uzskata, ka aizliegums izmantot finanšu resursus, kuri nav deponēti attiecīgajos vēlēšanu kontos, isti nedarbojas – lielākās partijas izmanto dažādas metodes, lai slēptu kampaņas finansējumu. Tā ir visai raksturīga problēma tā sauktajā skaidrās naudas ekonomikā, tāpēc ir nepieciešama stingrāka kampaņu izdevumu kontrole. Plašāka pilsoniskās sabiedrības un NVO iesaistišanās uzraudzības procesā varētu veicināt pārmaiņas lielo partiju rīcībā.

Šķiet, ka likumā nav skaidri noteiktas sankcijas par kampaņas finansējuma noteikumu pārkāpšanu. Likuma pārraudzība ir uzticēta vēlēšanu komisijām, un tās var aicināt tiesu atcelt kandidāta reģistrāciju, bet likumā nav noteikti konkrētie pārkāpumi, par kuriem kandidāts tādējādi var tikt sodīts. Būtu jāievieš pilnīgāks pārkāpumu un attiecīgo sankciju saraksts. Jāatzīmē arī tas, ka Centrālā vēlēšanu komisija ir visnotaļ politizēts veidojums un, iespējams, ne īpaši aktīvi pārrauga vēlēšanu likuma ievērošanu.

Baltkrievija

Institucionālā struktūra

Baltkrievijā ir divu palātu parlaments, zemākā palāta deputātus ievēl ar mažoritāro sistēmu, savukārt augstākajā palātā ir 56 deputāti, kuri tiek ievēlēti netieši. Astoņus deputātus ieceļ valsts prezidents. Prezidentu ievēl tiešās vēlēšanās.

Jautājumu par kampaņu finansēšanu regulē 1996. gadā pieņemtā valsts konstitūcija, kā arī 2000. gadā pieņemtais Vēlēšanu kodekss.

Ienākumi

Valsts pilnīgi kontrolē finanšu subsīdijas kandidātiem, un visām partijām un kandidātiem tiek sniegts vienāds, bet ierobežots finansējums. Cerot ierobežot naudas ietekmi uz vēlēšanu iznākumu, valstij ir īpašs fonds, kurā ir ieskaitāmi ziedojumi no politiskām partijām, NVO, uzņēmumiem un Baltkrievijas pilsoņiem. Citi finansējuma avoti ir aizliegti. Fonda resursi tiek sadalīti parlamenta vai prezidenta amata kandidātiem vienādās daļās. Likumā nav noteikti ziedojumu ierobežojumi. Ziedojumi ir vienīgā nevalstiskā subsīdija, kādu kandidāti drīkst pieņemt atbilstoši Baltkrievijas likumam.

Tiešs vai netiešs finansējums no ārvalstu avotiem ir strikti aizliegts.

Valsts atbalsts

Valsts partijām nesniedz nekāda veida atbalstu, taču ir vairāki netieši veidi, kā tā palīdz kandidātiem. Valstī ir astoņas nacionālās avīzes, kurām likumā ir noteikts pienākums publicēt prezidenta amata tikotāju un parlamentāro kandidātu politiskās programmas. Centrālā vēlēšanu komisija organizē bezmaksas raidlaiku valsts televīzijā un radio. Likumā nav noteikts šā raidlaika apjoms, tomēr ir uzsvērtā nepieciešamība visiem kandidātiem dot vienādas iespējas.

Valsts sniedz ierobežotu finansējumu, lai partijas varētu segt kampaņas materiālu (plakāti, brošūras u. tml.) pavairošanas izdevumus. Prezidenta amata kandidāti var saņemt summu, kas atbilst 2300 minimālām mēnešalgām, bet parlamenta kandidāti – summu, kas atbilst 50 minimālām algām. Materiālu iespiešanai nav nepieciešama amatpersonu atļauja. Centrālā vēlēšanu komisija sagatavo plakātus ar vispārēja rakstura informāciju par kandidātiem, un šie plakāti tiek izvietoti vēlēšanu iecirkņos.

Pašvaldību amatpersonām ir pienākums nodrošināt bez maksas telpas kandidātiem, lai viņi varētu tikties ar vēlētājiem.

Valstī nav paredzēti nodokļu atvieglojumi politiskajām partijām, kandidātiem vai ziedotājiem.

Izdevumi

Baltkrievijas likumā nav noteikti izdevumu ierobežojumi, taču oficiāli reģistrētie izdevumi ir visai niecīgi, jo kampaņas drikst finansēt tikai no valsts kontrolētā fonda, kurā tiek ieskaitīti visi ziedojumi. Fiziskām un juridiskām personām nav īpaši lielas motivācijas ziedot naudu šim fondam. Pat Centrālā vēlēšanu komisija ir atzinusi, ka valstī pastāv milzīgi daudz slēpta finansējuma kampaņās un tas ietekmē vispārējo izdevumu ainu.

Vēlēšanu kodeksā nav aizliegta apmaksāta politiska reklāma radio un televīzijā. Valsts finansējums ir paredzēts tikai tipogrāfijas izmaksām.

Deklarācijas un to pārbaude

Valsts Vēlēšanu kodeksā nav nekādu prasību par deklarācijām, jo visi ziedojumi it kā tiek virzīti caur valsts vēlēšanu fondu. Vēlēšanu noteikumu ievērošanu pārrauga Centrālā vēlēšanu komisija. Ja komisija uzzinā par iespējamiem pārkāpumiem, tā var lūgt citas valsts iestādes pārbaudīt šo informāciju. Ja pārkāpums tiek apstiprināts, Centrālā vēlēšanu komisija vainīgo var brīdināt vai arī anulēt kandidāta reģistrāciju.

Problēmas

Kampaņu finansēšanu Baltkrievijā stingri regulē valsts – tik stingri, ka vairākas starpvalstu institūcijas ir paudušas bažas par izteiksmes brīvības ierobežojumiem. Tas, ka valstī ir tikai viens valsts kontrolēts fonds, kurā tiek ieskaitīti visi ziedojumi, neveicina privāta rakstura ziedojumus. Šis process ir tikai teorētisks – fondā līdz šim nav saņemts neviens ziedojums. Decentralizācija kampaņu finansējumā veicinātu privātpersonu piedalīšanos kampaņu finansēšanā.

Centrālā vēlēšanu komisija atzīst, ka kampaņās pastāv arī netiešs un slēpts finansējums, taču Baltkrievijā nav efektīvas institūcijas, kura varētu pārraudzīt šo procesu. Decentralizētāka finansējuma sistēma, visticamāk, veicinātu atklātību. Pirms Baltkrievija attīsta jaunu finansēšanas modeli, tai būtu ieteicams rūpīgi izanalizēt citu pēcpadomju valstu pieredzi, īpaši aplūkojot tās valstis, kurās ir mazāk centralizēta finansēšanas sistēma.

Bosnija un Hercegovina

Institucionālā struktūra

Bosnijā ir divu palātu parlaments – Tautas vietnieku nams, kurā ir 42 deputāti, tos ievēl pēc proporcionālās sistēmas uz diviem gadiem. No šiem deputātiem 28 tiek ievēlēti no Bosnijas un Hercegovinas Federācijas, bet 14 – no Serbu Republikas. Savukārt Tautas namā ir 15 deputātu, 10 no Bosnijas un Hercegovinas un pieci, kurus ievēl Bosnijas serbu parlaments.

Vēlēšanu likumu parlaments pieņēma tikai 2001. gada augustā pēc ilgstošām politisko partiju diskusijām. Likums aizvietoja iepriekšējo kārtību, kuru bija noteikusi EDSO Pagaidu vēlēšanu komisija. Tā pārraudzīja visas vēlēšanas, sākot ar 1996. gadu, lai gan noteikumi tika sagatavoti tikai vienām vēlēšanām.

Kampaņu finansēšanas noteikumi vispirms tika paredzēti EDSO komisijas noteikumos, un tie attiecās uz vispārējām vēlēšanām 2000. gada 11. novembrī. Savukārt 2000. gada jūlijā tika pieņemts likums par partiju finansēšanu. Patlaban spēkā esošie noteikumi ir paredzēti 2001. gadā pieņemtajā Vēlēšanu likumā.

Ienākumi

Bosnijā un Hercegovinā partija var saņemt līdzekļus no biedru naudas, juridisku un fizisku personu ziedojumiem partijām, no partijai piederoša īpašuma ienākumiem, no valsts budžetā paredzētajiem līdzekļiem parlamentāro grupu finansēšanai, no partijai piederošu uzņēmumu (tikai tādu, kas nodarbojas ar izdevējdarbību vai kultūru) peļņas. Ienākumi no īpašuma un uzņēmumiem drīkst veidot tikai 20 procentus partijas gada ienākumu – pārējā nauda ir ziedojama labdarības mērķiem.

Partijai vai kandidātam nedrīkst ziedot summu, kura ir lielāka par astoņām minimālajām mēnešalgām. 2000. gada novembrī notikušajās vēlēšanās tika noteikts limits – 3656 vācu markas (1742 ASV dolāri) gadā. Partijas un kandidāti nedrīkst pieņemt ziedojumus no valstij piederošiem uzņēmumiem, nedz arī no uzņēmumiem, kuros valstij pieder vairāk nekā 25 procenti kapitāla. Šie ierobežojumi ieviesti 2000. gada vispārējo vēlēšanu laikā.

Valsts atbalsts

Valsts finansējums kampaņas izdevumiem veido aptuveni 50 procentus kopējo izdevumu limita. Partijas, kuras ir pārstāvētas valdībā, saņem subsīdijas no atbilstošajiem budžetiem. No šīs subsīdijas 30 procenti tiek sadalīti starp politiskajām partijām vienādās daļās, bet pārējā nauda – proporcionāli katras partijas pārstāvniecībai attiecīgajā palātā.

Valsts sniedz netiešu atbalstu ar nodokļu palīdzību. Uzņēmumi partijai drīkst ziedot noteiktu summu, par kuru nav jāmaksā nodokļi. Katrai partijai ir garantēts vienāds bezmaksas raidlaiks radio un televīzijā. Raidlaika piešķiršanas formulu pirms katrām vēlēšanām nosaka Centrālā vēlēšanu komisija.

EDSO drīkst sniegt kampaņu atbalstu graudā. Politiskās partijas, neatkarīgo kandidātu saraksti un neatkarīgie kandidāti ir pirmie, kuri saņem šāda veida palīdzību. Šis noteikums ieviests 1998. gadā.

Izdevumi

Politiska partija vai kandidāts priekšvēlēšanu laikā nedrīkst izdot vairāk kā vienu bosniešu marku (0,488 ASV dolāri) par katru vēlētāju attiecīgajā apgabalā. Šie ierobežojumi tika paredzēti pirms 2000. gadā notikušajām vispārējām vēlēšanām, un pēc tam tie tika noteikti arī valsts Vēlēšanu likumā. Centrālā vēlēšanu komisija publicēto vēlētāju sarakstu, kurš tiek izmantots, lai noteiktu izdevumu limitu.

Raidorganizācijas un prese ir pakļauta Neatkarīgās mediju komisijas kodeksam, kas satur noteiktas prasības plašsaziņas līdzekļiem vēlēšanu laikā. Publiskajos medijos ir aizliegta apmaksāta politiskā reklāma.

Deklarācijas un to pārbaude

Vēlēšanu likumā ir noteikts, ka politiskām partijām ir jāiesniedz finanšu deklarācija, kad tās piesakās vēlēšanām. 30 dienu laikā pēc vēlēšanu rezultātu publicēšanas partijām ir jāiesniedz deklarācija, kurā ir uzskaitīts finansējums no reģistrācijas brīža līdz pat dienai, kad tiek apstiprināti vēlēšanu rezultāti. Deklarācijās ir jāsniedz informācija par visiem ienākumiem un izdevumiem pirms un pēc vēlēšanām, t. i., naudas plūsma, ienākumi un izdevumi saistībā ar biedru

naudu, ziedojumi no ārvalstīm, ziedojumi no fiziskām un juridiskām personām, ienākumi no precēm, pakalpojumiem, īpašumiem un uzņēmējdarbības, aizdevumiem, ziedojumiem, atmaksātā nauda, citi izdevumi un resursi, pierādījumi par to cilvēku un instanču identitāti, no kuriem ir saņemta jebkāda palīdzība naudā vai graudā, kā arī par to cilvēku identitāti, kuri ir saņēmuši ziedojumu, kas lielāks par 100 Bosnijas markām, kopā ar katra ziedojuma summu un datumu, informācija par jebkāda veida parādiem vai citām saistībām, kas attiecas uz personu vai organizāciju, kura iesniedz šo deklarāciju.

Individuāliem kandidātiem Vēlēšanu komisijai ir jāiesniedz finanšu deklarācija, tajā ir jāiekļauj informācija par kandidātu, kā arī par viņa dzīvesbiedru, bērniem un kandidāta apgādībā esošām personām. Deklarācijā ir jābūt informācijai par ienākumiem un to avotiem Bosnijā un Hercegovinā iepriekšējā gada laikā, kā arī par jebkura veida aktīviem, to skaitā banku kontiem, akcijām, ķīlām, valsts parādzīmēm, nekustamo īpašumu, personīgo īpašumu, īres tiesībām un citiem, kuri ir vērti vairāk par 5000 Bosnijas markām. Jāziņo arī par aizdevumiem un parādiem. Vēlēšanu komisijai šīs deklarācijas ir jāpublisko.

EDSO rīkotajās vēlēšanās organizācijas Pagaidu vēlēšanu komisija 1996. gada maijā izveidoja apakškomisiju, kura uzklusija ar vēlēšanām saistītu lēmumu pārsūdzības. Komisija pārtrauca darbu 2001. gada aprīlī. Apakškomisijas uzdevums bija izskatīt sūdzības, kuras bija saistītas ar Pagaidu vēlēšanu komisijas un citiem noteikumiem.

Apakškomisija arī noteica sodu par to noteikumu pārkāpumiem, kas saistīti ar finanšu deklarācijām. Apakškomisija bija tiesīga piemērot disciplinārus sodus, to skaitā noteikt soda naudu attiecībā uz jebkuru personu, kandidātu, partiju, koalīciju, neatkarīgo kandidātu sarakstu vai citu. Apakškomisija varēja anulēt partijas, koalīcijas, kandidātu saraksta vai kandidāta tiesības kandidēt vēlēšanās; anulēt partijas, koalīcijas, kandidātu saraksta vai kandidāta reģistrāciju, svītrot kandidātu no biļetena, neļaujot partijai, koalīcijai vai kandidātu sarakstam šo kandidātu aizvietot ar citu.

Apakškomisija bija tiesīga izteikt rājienu vai noteikt citu sodu, bet Pagaidu vēlēšanu komisija noteica finanšu atklātības noteikumus, kā arī citu deklarāciju saturu, formu un metodes. Komisija nodrošina, lai visas deklarācijas tiktu publicētas, turklāt tā, lai šī informācija būtu pieejama visiem pilsoņiem vienādi.

Atbilstoši jaunajai struktūrai Vēlēšanu komisija atbild par finanšu revīzijas struktūras izveidi. Tā pārbaudīs partiju iesniegtās finanšu deklarācijas. Ja konstatēs, ka deklarācija atbilst noteikumiem, revidents izsniegs sertifikātu, kurā būs informācija par to, kuri reģionālie biroji ir pārbaudīti. Sertifikāts tiks pievienots finanšu deklarācijai, kura tiks publicēta oficiālajā laikrakstā. Ja finanšu revīzijas struktūra uzskatīs, ka ir nepieciešama detalizētā pārbaude, tad partijai būs pie-

nākums ielaist revidentus savās telpās. Vēlēšanu komisija var noteikt soda naudu (par nelikumīgi saņemtiem līdzekļiem soda nauda nedrīkst pārsniegt summu, kas ir trīs reizes lielāka par nelikumīgo ziedojumu). Partija, kura neiesniedz minētās deklarācijas, turpmāk nedrīkst piedalīties vēlēšanās.

Problēmas

Kampaņu finansēšanas sistēmā Bosnijā ir efektīvs deklarāciju mehānisms, ko izveidoja ar ievērojamu palīdzību no ārvalstīm. Taču bažas rada šā mehānisma ilgtspēja – vai tas turpinātu pastāvēt arī tad, ja nebūtu šīs ārvalstu palīdzības? Tas ir teorētiski interesants jautājums, jo varam spriest par to, cik maksā šāds mehānisms valstī, kurā pastāv visnotaļ sarežģīti politiskie apstākļi.

Jautājums kļūst vēl sarežģītāks, ja ņem vērā to, ka šis mehānisms tomēr ir ļoti dārgs, jo ir runa par pārbaudes struktūrām ar spēju ierobežot ziedojumus un izdevumus, kā arī novērst iespēju ļaunprātīgi izmantot nodokļu atlaizņu sistēmu.

2000. gada novembra vēlēšanās deviņas partijas laikus neiesniedza finanšu deklarācijas. Tām tika izteikts rājiens un brīdinājums par to, ka papildu pārkāpumi varētu ietekmēt to tiesības kandidēt citās vēlēšanās. Divpadsmit partijas neaizpildīja deklarācijas pareizi, citas nesniedza informāciju par izdevumiem, kas bija saistīti ar publiskiem paziņojumiem, parādiem, aizdevumu sniedzējiem, īres izmaksām, plakātu iespiešanu, ziedojumiem graudā un reklāmu presē. Visām šīm partijām tika izteikts rājiens.

Vairāki speciālisti iebilst pret modeli kopumā, apgalvojot, ka noteikumi ir veidoti tā, lai atbalstītu konkrētus politiskos spēkus. Šie autori uzskata, ka laikā pirms pašreizējās valdības stāšanās amatā noteikumi tika ievēroti daudz stingrāk. Šie apgalvojumi ir jāpārbauda, tomēr tas vien, ka daži autori saskata šāda veida problēmas, nozīmē, ka noteikumu kontroles mehānisms ir jāpārbauda ļoti rūpīgi, turklāt jāņem vērā arī starptautiskās sabiedrības viedoklis par minēto sistēmu.

Bulgārija

Institucionālā struktūra

Bulgārijas Nacionālajā Asamblejā darbojas 240 deputātu, kurus ievēl pēc proporcionālās sistēmas, no katra valsts rajona tiek ievēlēti vairāki deputāti. Valsts prezidentu ievēl tiešās vēlēšanās.

Kampaņas finansēšanu Bulgārijā regulē vairāki likumi par deputātu, pašvaldību un prezidenta vēlēšanām. Tomēr jāatzīst, ka finanšu režīms nav bijis stabils, kopš 1990. gada tas ir mainīts vairākas reizes.

Ienākumi

Politiskajām partijām un kandidātiem nav pienākums izveidot īpašus vēlēšanu kontus priekšvēlēšanu laikā. Tie var izmantot savus līdzekļus, ienākumus no aktīviem, biedru naudu, tiešas subsīdijas no valsts, kā arī ziedojumus. Ārvalstu pilsoņi drīkst ziedot naudu, bet ne vairāk par 500 ASV dolāriem gada laikā no fiziskas personas un 2500 ASV dolāriem gadā no jebkuras personu grupas.

Jautājums par ziedojumiem ir bijis sarežģīts, jo dažās vēlēšanās ziedojumi netika ierobežoti, bet citās tika. Piemēram, 2001. gadā notikušajās Asamblejas vēlēšanās fiziskas personas drīkstēja ziedot ne vairāk par 10 000 levu (4887 ASV dolāriem), bet juridiska persona – ne vairāk par 30 000 levu (14 661 ASV dolāru).

Citu valstu valdību un organizāciju ziedojumi ir aizliegti, kādreiz bija aizliegti arī anonīmi ziedojumi. Partijas nedrīkst saņemt finansējumu no valsts uzņēmumiem un organizācijām. 2001. gadā pieņemtais likums par partijām savukārt noteic, ka partijas drīkst saņemt anonīmus ziedojumus, ja vien tie nepārsniedz 25 procentus valsts subsīdiju.

Valsts atbalsts

2001. gadā pieņemtajā likumā par partijām noteikts, ka valsts katru gadu partijām sniedz subsīdijas. To apjoms likumā nav noteikts, tas tiek paredzēts ikgadējā budžeta likumā. Subsīdiju aprēķina, ņemot vērā iepriekšējās vēlēšanās iegūto balsu skaitu, kā arī katras partijas mandātu skaitu Asamblejā. Subsīdiju saņem visas tās partijas, kuras vēlēšanās ir saņēmušas vairāk par vienu procentu balsu. Sistēma vēl nedarbojas, un ir grūti paredzēt tās nākotni. Patlaban pie varas esošā Simeona II Valsts kustība neatbalsta publisku finansējumu partijām, un ir iespējams, ka 2002. gada budžetā paredzētā subsīdija būs minimāla.

Valsts partijām sniedz palīdzību graudā – partijām un kandidātiem (to skaitā arī prezidenta amata kandidātiem) tiek garantēts bezmaksas vai subsidēts raidlaiks. Tā apjoms parasti ir atkarīgs no katras partijas vietu skaita parlamentā. Tikai pirmajās pēcsociālisma vēlēšanās 1990. gadā visām partijām bija vienāda pieeja bezmaksas raidlaikam. Sistēma tika noteikta apaļā galda sarunu laikā. Katra partija drīkstēja uzstāties vienu reizi kampaņas sākumā un vienu reizi – tās beigās. Partijas drīkstēja nopirkt papildu raidlaiku par pazeminātu cenu. Turpmāko vēlēšanu laikā sistēma attiecībā uz bezmaksas raidlaiku bija dāsnāka. Tika radītas «tematiskas debates», kurās vienām partijām bija lielākas kvotas nekā citām partijām. Valsts radio un televīzijā ir aizliegti citi politiskie raidījumi, izņemot minēto bezmaksas vai subsidēto reklāmu. Līdzīgi noteikumi bija spēkā 1994., 1997. un 2001. gada vēlēšanās. Prezidenta vēlēšanās katram kandidātam ir tiesības teikt valstisku runu kampaņas sākumā un beigās, turklāt kandidātiem ir tiesības uzstāties raidošajos medijos arī kampaņas laikā (katru dienu šādā veidā uzstājas trīs kandidāti).

Izdevumi

Kopš 1990. gada vēlēšanām valsti ir pastāvējuši dažādi izdevumu ierobežojumi. 2001. gada parlamentāro vēlēšanu laikā partijas drikstēja izdot ne vairāk kā miljonu levu (488 700 ASV dolāru), bet koalīcijas – ne vairāk kā divus miljonus levu (977 400 ASV dolāru). Savukārt individuālo kandidātu iniciatīvas komitejas drikstēja izdot ne vairāk kā 200 000 levu (97 740 ASV dolāru).

Bulgārijas likumā nav paredzēti politiskās reklāmas ierobežojumi, ja vien reklāma iekļaujas kopējos izdevumos, kādi tiek attiecināti uz partijām un kandidātiem.

Deklarācijas un to pārbaude

Pienākums pārraudzīt vēlēšanu likuma izpildi ir uzticēts Centrālajai vēlēšanu komisijai. Lēmumus attiecībā uz parlamenta vēlēšanām komisija pieņem ar divu trešdaļu vairākumu. Lēmumi ir saistoši partijām un valsts plašsaziņas līdzekļiem. 1991. gadā pieņemtajā vēlēšanu likumā (tā galvenie principi tika saglabāti arī 1994., 1997. un 2001. gadā) tika noteikts, ka Vēlēšanu komisijas locekļus izvēlas valsts prezidents pēc «konsultācijām par politisko partiju pārstāvjiem». Tas nozīmēja, ka lielās parlamentā pārstāvētās partijas varēja ietekmēt šīs komisijas locekļu iecelšanas procesu.

Likumā nav noteikts, kā būtu jādeklarē izdevumi un ienākumi. Atkarībā no parlamentā iegūto vietu skaita partijām ir jāatmaksā daļa no saņemtās valsts naudas vai arī jāsaņem papildu nauda. Tika konstatēts, ka daudzas partijas, kuras neieguva vietas parlamentā, naudu neatmaksāja. Valsti nebija mehānisma, ar kuru piespiest partijas to darīt. Likumā nav noteiktas sankcijas par izdevumu ierobežojumu pārsniegšanu. Ņemot vērā to, ka nav konkrētu noteikumu par deklarācijām, valsts palaujas uz deklarēšanas mehānismu, kāds ir paredzēts likumā par partijām.

No 1991. līdz 2001. gadam vienīgā ar deklarācijām saistītā prasība bija atrodama likumā par partijām: tur bija noteikts, ka partijām ienākumi un izdevumi ir jādeklarē divu mēnešu laikā pēc vēlēšanām. Savukārt 2001. gadā pieņemtajā vēlēšanu likumā bija noteikts, ka partijām, koalīcijām un komitejām deklarācijas ir jāiesniedz Valsts kontrolei viena mēneša laikā pēc vēlēšanām.

Tāpat 2001. gadā pieņemtais likums paredzēja soda naudu par vēlēšanu noteikumu pārkāpšanu. Sods pilsoņiem un valsts amatpersonām atšķiras, tomēr tas ir salīdzinoši niecīgs – no 50 līdz 50 000 levu (24 – 24 000 ASV dolāru).

Problēmas

Bulgārijā kampaņas finanšu noteikumi šobrīd atrodas pārejas periodā. Galvenā pārmaiņa ir tāda, ka tiešs valsts finansējums vēlēšanu laikā tiek aizvietots ar ikgadējām subsīdijām partijām. Teorētiski tas varētu stiprināt partiju sistēmu un pilnveidot ap partijām centrēto vēlēšanu procesu. Tomēr pastāv nopietns risks, ka

2002. gada budžeta likumā paredzētās subsīdijas varētu būt nepietiekamas un simboliskas.

Jau kopš 1991. gada Bulgārijas kampaņu finansēšanas sistēma ir palāvusies gandrīz tikai un vienīgi uz privātiem ziedojumiem. Valsts atbalsts ir bijis otršķirīgs, turklāt no 1997. līdz 2001. gadam tas bija niecīgs. Iepriekšēja Bulgārijas valdība vēlējās palielināt valsts atbalstu, lai stiprinātu partijas un mazinātu korupciju. Ja jaunā valdība nepalielinās valsts atbalstu un nepastiprinās noteikumu ievērošanas kārtību attiecībā uz ziedojumiem un deklarācijām, šis modelis joprojām lielā mērā būs pakļauts korupcijas riskam.

Valsts kontroles iesaistīšana partiju deklarāciju pārbaudē nav būtisks progress, kā daudzi speciālisti to ir apgalvojuši. Piemēram, Ungārijas pieredze rāda, ka bez stingriem politiskā finansējuma noteikumiem Valsts kontrole partiju deklarācijas apstiprina bez īpašām pārdomām, un kontrolieri ir svarīgi tikai tajā ziņā, ka tiek pārraudzīta valsts subsīdijas izmantošana. Tieslietu sistēmas iesaistīšana šajā procesā varētu būt efektīvāks veids, kā kontrolēt partiju finanses.

Gruzija

Institucionālā struktūra

Gruzijā ir vienas palātas parlaments, tā deputātus ievēl pēc jauktās vēlēšanu sistēmas. Valsts prezidentu ievēl tiešās vēlēšanās.

Kampaņu finansējums ir noteikts Gruzijas vēlēšanu kodeksā, kurš tika apstiprināts 2001. gada augustā. Likums par kampaņu finansēšanu attiecas gan uz parlamentārajām, gan uz prezidenta vēlēšanām.

Ienākumi

Likumā ir noteikts, ka partijas ir bezpeļņas organizācijas, kuras gūst ienākumus no biedru naudas, fizisku un juridisku personu ziedojumiem, valsts finansējuma un likumā noteiktiem partiju uzņēmumiem. Partijām ir aizliegts nodarboties ar citu veidu uzņēmējdarbību.

Partijas nedrīkst finansēt priekšvēlēšanu kampaņu. Kandidātiem un partijām ir jāatver vēlēšanu konts kādā Gruzijas bankā, un no šā konta tiek segti kampaņas izdevumi. Katram vēlēšanu subjektam drīkst būt tikai viens konts. Tajā ienāk nauda no valsts subsīdijas, no paša kandidāta, no Gruzijā reģistrētu privātuzņēmumu, Gruzijas pilsoņu un politisko organizāciju ziedojumiem. Vēlēšanu fondu administratori ir atbildīgi par šīs naudas pareizu izmantošanu. Vēlēšanu kodeksā nav noteikti ziedojumu ierobežojumi.

Ziedojumus nedrīkst pieņemt no ārvalstīm, no fiziskām vai juridiskām personām ārvalstīs, no cilvēkiem bez pilsonības, no starptautiskām organizācijām, no

juridiskām struktūrām, kuras nenodarbojas ar uzņēmējdarbību, no reliģiskām organizācijām un no uzņēmumiem, kuros valstij pieder kapitāla daļas.

Valsts atbalsts

Partijas Gruzijā saņem valsts subsīdiju, taču tikai tās, kuras ir pārstāvētas parlamentā. Valsts apmaksā tipogrāfijas izdevumus un izplata informāciju par kandidātiem un viņu politisko platformu. Valsts radio un televīzijai ir jādod trīs stundas bezmaksas raidlaika (viena stunda prezidenta vēlēšanām). Šis laiks tiek vienādi sadalīts partijām un vēlēšanu blokiem. Laikrakstiem ir pienākums publicēt politisko partiju un kandidātu priekšvēlēšanu platformu tādā veidā, kādā tā tiek iesniegta. Centrālā vēlēšanu komisija nosaka tās avīzes un žurnālus, kuriem šie dokumenti ir jāpublicē bez maksas.

Valsts partijām nepiedāvā jebkāda veida nodokļu atvieglojumus.

Izdevumi

Kādreiz valstī bija izdevumu ierobežojumi partijām un kandidātiem, tos noteica Centrālā vēlēšanu komisija. Taču jaunajā vēlēšanu kodeksā šādu ierobežojumu nav.

Vēlēšanu fondi ir jāslēdz ne vēlāk kā 20 dienas pēc vēlēšanu rezultātu paziņošanas. Kontos atlikušie līdzekļi ir atdodami fiziskām un juridiskām personām, kuras naudu ziedojušas, proporcionāli katra ziedojuma apjomam.

Valstī netiek ierobežota politiskā reklāma. Apmaksāta reklāma valsts radio un televīzijā nav aizliegta. Privātie mediji drīkst pārdot raidlaiku politiskai reklāmai, taču par vienu un to pašu cenu visām partijām. Mediju uzņēmumiem ir pienākums vēlēšanu komisijām sniegt informāciju par raidlaika piešķiršanu un sadalīšanu.

Deklarācijas un to pārbaude

Centrālā vēlēšanu komisija pārrauga, kā tiek ievēroti kampaņu finansēšanas noteikumi. Piemēram, komisijai ir jāpārrauga, kā ievēro noteikumus par raidlaika piešķiršanu.

Parlamentā ievēlētajām partijām un kandidātiem astoņu dienu laikā pēc vēlēšanām ir jāiesniedz pirmā finanšu deklarācija, to pārbauda Valsts kontrole. Pilnīga deklarācija ir jāiesniedz Centrālajai vēlēšanu komisijai divu mēnešu laikā pēc tam, kad paziņoti oficiālie vēlēšanu rezultāti. Deklarācijas pārbauda Valsts kontrole un Centrālā vēlēšanu komisija. Deklarācijas netiek oficiāli publicētas, taču tajās iekļautā informācija ir brīvi pieejama katram interesentam. Tiem, kuri neiesniedz minētās deklarācijas, ir aizliegts turpmāk piedalīties vēlēšanās.

Problēmas

Gruzijas noteikumi par kampaņu finansēšanu daļēji ir līdzīgi tiem, kuri pastāv Armēnijā. Tiek veidoti īpaši priekšvēlēšanu konti, un ziedojumi tajos tiek ierobežoti. Taču abās valstīs ir arī ievērojamas atšķirības.

Patlaban spēkā esošais likums neparedz izdevumu ierobežojumus. Tajā ir noteikts, ka partijām un kandidātiem pēc vēlēšanām ir jāiesniedz divas deklarācijas, kurās ir parādīti ienākumu avoti un izdevumi. Tomēr šie noteikumi garantē tikai daļēju atklātību, jo Centrālā vēlēšanu komisija deklarācijas pārbauda, bet nepublicē. Partijām nav pienākuma publicēt finanšu deklarācijas, un to dara tikai dažas. Tas nozīmē, ka vēletājiem pirms vēlēšanām nav pietiekami daudz informācijas par kampaņu finansējumu un pilsoniskā sabiedrība Gruzijā nevar kontrolēt līdzekļu vākšanu un kampaņas izdevumus.

Ir skaidrs, ka sistēmai ir jāklūst atklātāka. Novērotāji Gruzijā ir konstatējuši, ka partijas nereti izdod lielas summas skaidrā naudā, apejot speciālos vēlēšanu kontus. Šķiet, ka nevalstisko organizāciju plašāka iesaistīšanās kampaņu novērošanā daļēji varētu uzlabot situāciju.

Gruzijā politiskā reklāma tiek ierobežota, jo tā valsts radio un televīzijā ir aizliegta. Ja valstī būtu pilnīgāki ierobežojumi attiecībā uz politisko reklāmu, tas varētu samazināt kampaņas izdevumus un žurnālistu profesionālā ētika kļūtu krietni vien nozīmīgāka.

Gruzijas likumā ir paredzēta vienlīdzīga apmaksātas reklāmas sadale. Ja viena partija neizmanto tai paredzēto raidlaika daļu, no tā cieš arī citas partijas, jo tām paredzētais raidlaiks tiek proporcionāli samazināts. Nav skaidrs, vai šī ļoti egalitārā norma patiešām tiek ievērota. Tas ir atkarīgs no tā, kā kontrolē noteikumu izpildi.

Kampaņas finansēšanas noteikumus kopumā pārrauga Centrālā vēlēšanu komisija, taču tā ir politiska instance un nav skaidrs, vai tā patiešām spēj izturēties bezpartijiski, ja runa ir par valsts spēcīgākajām politiskajām struktūrām.

Horvātija

Institucionālā struktūra

Horvātijā ir divu palātu parlaments, abu palātu deputātus pilsoņi ievēl tiešās vēlēšanās ar proporcionālu sistēmu. Partijai ir jāpārsniedz piecu procentu balsu barjera, lai iegūtu vietas abās palātās. Valsts prezidentu ievēl tiešās vēlēšanās.

Horvātijā ir vairāki likumi, kuru izpratnē ir būtiska, ja vēlamies izprast partiju un kampaņu finansēšanas sistēmu šajā valstī. Tas ir likums par Horvātijas parlamenta deputātu vēlēšanām, likums par Horvātijas prezidenta vēlēšanām, likums par partijām un Horvātijas radio un televīzijas likums.

Ienākumi

Partijas Horvātijā ir bezpeļņas organizācijas, to dibināšanai ir nepieciešams 100 pieaugušu valsts pilsoņu atbalsts. Likumā ir noteikts, ka partijas var gūt ienākumus no biedru naudas, ziedojumiem, no izdevējdarbības, propagandas materiālu pārdošanas un valsts subsidijas. Šķiet, ka citu veidu ienākumi likumā netiek īpaši atrunāti. Likumā nav noteikti atsevišķu vai kopējo ziedojumu ierobežojumi. Ienākumu avoti nav publiski deklarējami. Tas attiecas gan uz parlamenta, gan arī uz prezidenta vēlēšanām.

Valsts atbalsts

Ikgadējā valsts subsidija tiek sadalīta starp tām partijām, kuras ir pārstāvētas parlamenta zemākajā palātā, šā procesa formula ir visai sarežģīta. Piekta daļa naudas tiek sadalīta vienādās daļās visām palātā pārstāvētajām frakcijām. Atlikušie 80 procenti tiek sadalīti deputātiem. Tātad lielākās frakcijas saņem vislielāko subsidiju.

Papildus subsidijām valsts atmaksā kampaņas izdevumus tām partijām, kuras saņem vismaz trīs procentus balsu valstī, kā arī tiem kandidātiem, kuri saņem vismaz sešus procentus balsu vienmandāta vēlēšanu apgabalos. Valdība nosaka atmaksājamās naudas kopējo summu vismaz 30 dienas pirms vēlēšanām.

Vēlēšanu likumā ir noteikts, ka prezidenta amata kandidāti, kuri iegūst vismaz 10 procentus balsu, saņem vienādu vēlēšanu izdevumu kompensāciju. Līdzekļi nāk no finansējuma, kurš paredzēts vēlēšanu sarīkošanai.

Priekšvēlēšanu kampaņas laikā partijām ir vienlīdzīgas tiesības uz bezmaksas raidlaiku valsts televīzijā un radio, lai tās varētu iepazīstināt ar savu platformu un diskutēt par dažādiem politikas jautājumiem. Partijas un kandidāti drīkst izvietot papildu reklāmu valsts televīzijā un radio, par to maksājot tirgus cenu. Citiem plašsaziņas līdzekļiem ir pienākums politiskajām partijām dot vienādu pieeju raidlaikam, taču tas nav bezmaksas.

Centrālā vēlēšanu komisija kandidātu sarakstus publicē visās dienas avīzēs, kuras tiek izdotas Horvātijā.

Izdevumi

Likumā nav nekādu noteikumu par partiju un kandidātu izdevumiem, nav noteikti izdevumu ierobežojumi.

Deklarācijas un to pārbaude

Likumā ir noteikts, ka partijām pirms vēlēšanām ir jādeklarē paredzētie izdevumi un ienākumu avoti, taču nav pieprasīta pilnīga finanšu deklarēšana pēc vēlēšanām. Likumā par partijām ir noteiktas finansiāla rakstura sankcijas, ja

deklarēšanas prasības netiek ievērotas, taču nav skaidrs, kura valsts institūcija ir atbildīga par šo noteikumu izpildes kontroli.

Problēmas

Šķiet, ka kampaņu finansēšanā Horvātijā nav daudz ierobežojumu. Tā ir stipri liberāla pieeja, un ir iespējams, ka priekšvēlēšanu laikā notiek sacensības, lai noteiktu, kura partija finansiāli ir visstiprākā.

Partijām un kandidātiem nav jāiesniedz finanšu deklarācijas pēc vēlēšanām. Šādu deklarāciju ieviešana varētu pilnveidot partiju finansēšanas atklātību un samazināt mediju un iedzīvotāju debates par šiem jautājumiem.

Likumā nav noteikts, kurai valsts iestādei būtu jāpārbauda partiju finanšu ziņojumi, kā arī sankcijas par finanšu noteikumu pārkāpšanu. Tas nozīmē, ka nav iespējama nopietna kampaņu finanšu kontrole, lai gan likumā ir noteiktas vairākas finansiāla rakstura sankcijas par noteikumu neievērošanu.

Krievija

Institucionālā struktūra

Krievijas Federācijas parlamentam ir divas palātas – Federācijas padome un Valsts Dome. Federācijas padomē ir pārstāvēti Krievijas reģioni, tajā ir 178 deputātu, pa diviem no katra reģiona. Viens no šiem deputātiem ir attiecīgā reģiona ievēlētais izpilddirektors, bet otrs ir attiecīgā reģiona parlamenta priekšsēdētājs. Viņu ievēl reģiona deputāti.

Domē ir 450 deputāti, kurus ievēl pēc jauktās sistēmas. Valsts prezidentu ievēl tiešās vēlēšanās.

Kampaņas finansējumu regulē 1999. gadā pieņemtie likumi par Domes un par prezidenta vēlēšanām.

Ienākumi

Krievijas likumā ir noteikts, ka kandidātiem un politiskajām organizācijām ir jāveido īpašs vēlēšanu fonds, no kura tiek finansēta kampaņa. Parlamenta kandidātu fondos drīkst iekļaut naudu no šādiem avotiem:

- paša kandidāta līdzekļus, bet ne vairāk kā 1000 minimālās algas;
- naudu, kas tiek piešķirta kandidātam, kādas vēlēšanu asociācijas nominētam kandidātam (no citiem avotiem nekā attiecīgās asociācijas vēlēšanu fonds) vai vēlēšanu asociācijai no vēlētāju bloka, kurš ir nominējis attiecīgo kandidātu (no citiem avotiem nekā attiecīgā bloka vēlēšanu fonds); šī summa nedrīkst pārsniegt 5000 minimālās mēnešalgas, kura ir noteikta valsts likumā atbilstoši tam datumam, kurā publicēts paziņojums par vēlēšanām;

- naudu, kuru apgabala vēlēšanu komisija sadala vienādās daļās visiem attiecīgajā apgabalā reģistrētajiem kandidātiem;
- fizisku vai juridisku personu ziedojumus, kuri nepārsniedz 100 minimālās mēnešalgas (fiziskām personām) vai 2000 minimālās mēnešalgas (juridiskām personām).

Parlamenta vēlēšanu laikā vēlēšanu asociāciju un bloku vēlēšanu fondos drīkst iekļaut šādus līdzekļus:

- pašas asociācijas vai bloka naudu, bet ne vairāk kā 100 000 minimālās mēnešalgas;
- naudu no Centrālās vēlēšanu komisijas, kas tiek piešķirta vēlēšanu asociācijām;
- fizisku vai juridisku personu ziedojumus, kuri nepārsniedz 150 minimālās mēnešalgas (fiziskām personām) vai 20 000 minimālās mēnešalgas (juridiskām personām).

Prezidenta amata kandidātu vēlēšanu fondos drīkst iekļaut šādus līdzekļus:

- paša kandidāta naudu, bet ne vairāk kā 2000 minimālās mēnešalgas (3000 mēnešalgas atkārtotās vēlēšanās);
- naudu, ko kandidātam piešķir tā vēlētāju asociācija, kura viņu nominējusi, vai ko vēlētāju asociācijai piešķir tas vēlētāju bloks, kurš ir nominējis kandidātu, bet ne vairāk kā 200 000 minimālās mēnešalgas;
- fizisku vai juridisku personu ziedojumus, kuri nepārsniedz 400 minimālās mēnešalgas (fiziskām personām) vai 40 000 minimālās mēnešalgas (juridiskām personām);
- naudu, ko reģistrētam kandidātam piešķir Centrālā vēlēšanu komisija.

Noteikti ienākumu avoti Krievijā ir aizliegti. Prezidenta amata kandidāti, parlamenta kandidāti, reģistrēti kandidāti, vēlēšanu asociācijas un vēlēšanu bloki nedrīkst pieņemt naudu no citām valstīm, ārvalstu fiziskām un juridiskām personām un starptautiskām organizācijām; no bezpavalstniekiem; no Krievijas pilsoņiem, kuri nav sasnieguši 18 gadu vecumu; no Krievijas juridiskām personām, kurās ārvalstu kapitāla daļa pārsniedz 30 procentus attiecīgā uzņēmuma statūtkapitāla; no valsts un pašvaldību iestādēm; no valstij vai pašvaldībām piederošiem uzņēmumiem, institūcijām un organizācijām; no juridiskām personām, kurās valsts vai pašvaldības kapitāla daļa pārsniedz 30 procentus attiecīgā uzņēmuma statūtkapitāla; no labdarības un reliģiskām asociācijām un to veidotajām organizācijām; no anonīmiem ziedotājiem; no juridiskām personām, kuras ir reģistrētas mazāk nekā vienu gadu pirms vēlēšanu dienas.

Valsts atbalsts

Krievijas likumdošanā ir paredzētas tiešas valsts subsīdijas dažādiem subjektiem. 1999. gada Domes vēlēšanu laikā valsts partijām sniedza tiešas subsīdijas,

kuru kopsumma bija 4,6 miljoni ASV dolāru (salīdzinājumam – 1995. gada vēlēšanās subsīdijas bija tikai miljons dolāru). Arī individuālie kandidāti saņēma subsīdijas no valsts – katrs 38,91 ASV dolāru (ši summa veidoja 0,06 procentus kopējā izdevumu limita). Jaunās subsīdijas nespēja mainīt struktūru, kurā kandidāti un partijas lielāko daļu ziedojumu saņem no privātpersonām un uzņēmumiem.

1999. gadā pieņemtajā likumā par prezidenta vēlēšanām ir noteikts, ka nauda ir piešķirama visiem kandidātiem, kurus Centrālā vēlēšanu komisija reģistrējusi ne vēlāk kā 40 dienas pirms vēlēšanām. Šis noteikums attiecas arī uz 2000. gada vēlēšanām.

Visiem prezidenta amata kandidātiem tiek piešķirts vienāds bezmaksas raidlaiks. Katrs kandidāts darba dienās saņem 80 minūšu ilgu raidlaiku gan valsts radio, gan valsts televīzijā. Šī sistēma ļauj katram kandidātam ietaupīt apmēram 10 miljonus rubļu (352 000 ASV dolāru). Reģistrētie kandidāti var izvēlēties kampaņas veidu, taču puse bezmaksas raidlaika ir jāveltī kandidātu debatēm televīzijā. Debates pārraida arī reģionālā televīzija. Kandidāti drīkst nopirkt papildu raidlaiku gan privātajās, gan arī valsts televīzijas programmās.

Krievijas valdība piešķir grantus tām partijām, kuras ir pārstāvētas parlamentā. Šī nauda ir būtiski svarīga partiju biroju darbā, to var izmantot arī kampaņas vajadzībām.

Izdevumi

Politisko izdevumu limiti Krievijā attiecas uz partijām, vēlēšanu asociācijām un individuāliem kandidātiem (gan parlamenta, gan arī prezidenta vēlēšanās). Kopējie izdevumi no parlamenta kandidāta vēlēšanu fonda nedrīkst pārsniegt 10 000 minimālo mēnešalgu. Kopējie izdevumi no vēlēšanu asociācijas vai vēlēšanu bloka fonda nedrīkst pārsniegt 250 000 minimālo mēnešalgu, kura ir noteikta valsts likumā datumā, kad publicēts paziņojums par vēlēšanām.

Prezidenta amata kandidāti no sava fonda drīkst izdot ne vairāk kā 300 000 minimālo mēnešalgu (400 000 minimālo mēnešalgu, ja notiek atkārtota balsošana).

Apmaksāti partiju raidījumi nav aizliegti.

Deklarācijas un to pārbaude

Politiskās finanses Krievijā tiek kontrolētas ar deklarāciju un likumdošanas palīdzību, reizēm izmantojot abas metodes. Likumā ir paredzēta sistēma, ar kuras palīdzību tiek kontrolēta naudas plūsma politikā. Kopumā tā ir ierobežojoša un negatīva sistēma, ierobežojot ziedojumus gan kvantitatīvi, gan kvalitatīvi. Partijām un kandidātiem ir jāiesniedz deklarācijas, kurās ir uzrādīti ziedotāji un ziedotās summas. Tas garantē nepieciešamo informāciju, lai sabiedrība vismaz daļēji varētu kontrolēt politisko finansējumu.

Prezidenta amata kandidātiem, parlamenta kandidātiem, vēlēšanu asociācijām un blokiem ir jāatver īpašs vēlēšanu konts Krievijas Krājbankā. Prezidenta amata kandidātiem, parlamenta kandidātiem, vēlēšanu asociācijām un blokiem ir jāreģistrē visa ziedotā un no vēlēšanu fonda izdotā nauda. Visiem minētajiem ir jāiesniedz finanšu deklarācijas attiecīgajā vēlēšanu komisijā – pirmā tad, kad tiek iesniegti reģistrācijai nepieciešamie dokumenti, otra ne agrāk kā 20 dienas un ne vēlāk kā 10 dienas pirms vēlēšanām, bet pēdējā deklarācija ne vēlāk kā 30 dienas pēc vēlēšanu rezultātu oficiālās publicēšanas. Pēdējā deklarācija ir jāiesniedz kopā ar dokumentiem, kuri pierāda ziedojumus un izdevumus.

Reģistrēto kandidātu, vēlēšanu asociāciju un vēlēšanu bloku deklarācijas tiek piedāvātas plašsaziņas līdzekļiem, to dara visas vēlēšanu komisijas piecu dienu laikā pēc deklarāciju saņemšanas. Likumā nav iekļauta prasība par ziedotāju identitātes atklāšanu.

Problēmas

Situācija Krievijā pierāda, ka politiskās kampaņas ir kļuvušas daudzreiz dārgākas, it īpaši plašsaziņas līdzekļos. Mākslīgi noteiktie izdevumu ierobežojumi nozīmē, ka partiju deklarācijām nav lielas nozīmes. 1999. gada parlamenta vēlēšanu kampaņas laikā individuālie kandidāti drikstēja izdot 65 000 ASV dolāru, bet vēlēšanu bloki – 1,7 miljonus ASV dolāru. Tika maksāta arī vēlēšanu nodeva – 2000 minimālo mēnešalgu (aptuveni 7000 ASV dolāru) individuāli kandidāti, bet 50 000 minimālo mēnešalgu (aptuveni 170 000 ASV dolāru) kandidātu saraksti. Šīs summas atbilst apmēram 10 procentiem noteikto izdevumu limitu, un nauda bija jāmaksā no vēlēšanu fondiem.

Ziņas presē par to, ka partijas izdeva daudz lielākas summas, nepārsteidza. Intervijas ar nozīmīgākajiem politiķiem labējo spēku aliansē apstiprināja to, ka alianse kampaņas laikā izdevusi vairāk nekā 30 miljonus dolāru. Krievijas pieredze rāda, ka izdevumu limiti ir fikcija, jo tie nav reāli. Turpinās politiskā «ieroču cīņa», un ir radušās nopietnas šaubas par politisko finanšu regulēšanas iekārtu.

Cita veida problēma ir saistīta ar neatkarīgiem kampaņas izdevumiem. Centrālā vēlēšanu komisija nosprieda, ka grāmata «Pirmā persona: sarunas ar Vladimiru Putinu»⁴ ir uzskatāma par prezidenta amata kandidāta kampaņas materiālu. Tas nozīmēja, ka Putina vēlēšanu fondam bija jāmaksā par šīs grāmatas izdošanu un izplatīšanu.

Likumā noteiktās sankcijas par noteikumu neievērošanu paredz reģistrācijas anulēšanu vai mandāta atņemšanu. Tas rada bažas, ka šīs sankcijas var ieviest patvaļīgi vai nekonsekventi.

⁴ Геворкян Н., Колесников А., Тимакова Н. От первого лица. Разговоры с Владимиром Путиным. Москва: ВАГРИУС, 2000.

Vel jāpiebilst, ka Krievijā liela nozīme ir «neformālajiem» dalībniekiem – finanšu grupām un tā dēvētajiem politiskajiem oligarhiem, kuri dominē politiskajā procesā. Partijas ir šīs oligarhijas sastāvdaļa, ļaujot oligarhiem piedalīties valsts procesos un nodarboties ar lobēšanu. Oligarhi kontrolē plašsaziņas līdzekļus un būtiskākās valsts industrijas. Situācija, kurā politiskā vara ir vienīgais veids, kā cilvēks var kļūt stāvus bagāts, ir ārkārtīgi nopietna problēma bijušajās PSRS republikās. Krievijā būtu jāsāk domāt par kampaņas ienākumu avotu struktūras maiņu. Publiskais finansējums parlamenta un prezidenta vēlēšanu laikā ir paaugstināms.

Latvija

Institucionālā struktūra

Latvija ir parlamentāra republika, vienas palātas Saeimā deputāti tiek ievēlēti pēc proporcionālas sistēmas. Valsts prezidentu ievēl parlaments.

1992. gada beigās pieņemtais likums par sabiedriskām organizācijām un to apvienībām noteica organizāciju struktūru un politisko organizāciju reģistrācijas procedūru. Likumā nebija skaidru noteikumu par finansējumu. Detalizētāki noteikumi ir meklējami 1995. gadā pieņemtajā likumā par partiju finansēšanu un tajā pašā gadā pieņemtajā likumā par parlamenta priekšvēlēšanu kampaņām.

Ienākumi

Likumā par partiju finansēšanu tika noteikti vairāki svarīgi ierobežojumi partiju finansēšanā – jomā, kurā pirms tam nebija gandrīz nekādu noteikumu. Kampaņu izdevumus sedz no partiju konta. Likumā ir noteikts, ka ienākumus partija var saņemt no biedru naudas, no fizisku un juridisku personu ziedojumiem, no uzņēmējdarbības peļņas un no citiem ienākumiem, kuri nav konkrēti aizliegti likumā. Fiziska vai juridiska persona drīkst ziedot ne vairāk kā 10 000 latu (16 600 ASV dolāru) vienai partijai viena gada laikā.

Partijas nedrīkst saņemt ziedojumus no uzņēmumiem, kuros valstij vai pašvaldībai pieder 50 procenti kapitāla vai vairāk, no valsts vai pašvaldību iestādēm, no reliģiskām organizācijām, no bezpavalstniekiem un no ārvalstniekiem. Tāpat nav atļauts pieņemt anonīmus ziedojumus. Anonīmi ziedojumi tiek ieskaitīti Tieslietu ministrijas kontrolētā fondā, un nauda tad tiek pārdalīta visām reģistrētajām partijām. Likumā ir aizliegts dibināt fondus partijas finansēšanai.

Valsts atbalsts

Ir svarīgi konstatēt, ka Latvijas likumdošanā nav paredzētas jebkāda veida tiešas subsīdijas politiskajām partijām. Turklāt partijām nav nekādu privilēģiju

saistībā ar nodokļiem, lai gan tās (tāpat kā citas bezpeļņas organizācijas) nemaksā ienākuma nodokli. Arī ziedojumi partijām nav atbrīvoti no nodokļiem.

Likumā par pirmsvēlēšanu aģitāciju pirms Saeimas vēlēšanām ir izklāstīti pamatnoteikumi par reklāmu sabiedriskajos medijos parlamenta vēlēšanu kampaņas laikā. Būtiskākais noteikums ir tas, ka katram kandidātu sarakstam pienākas bezmaksas raidlaiks valsts televīzijā (divas reizes pa 10 minūtēm). Ja vienam vai vairākiem sarakstiem tiek dots papildu bezmaksas raidlaiks, tad pārējiem sarakstiem tiek dota kompensācija graudā.

Vēl viens netieša atbalsta veids ir politisko programmu publicēšana bez maksas. Programmas teksts nedrīkst pārsniegt 4000 zīmes. Šie dokumenti ir brīvi pieejami.

Izdevumi

Jāuzsver, ka Latvijā nav ierobežoti kampaņas izdevumi vai ienākumi, ja vien partijas ievēro individuālo ziedojumu ierobežojumus. Partijām nav pienākums iesniegt īpašu finanšu deklarāciju pirms vai pēc vēlēšanām.

Reklāma principā ir neierobežota, likumā nav noteikts, ka valsts vai privātiem medijiem visām partijām ir jāpiedāvā vienāda reklāmas cena.

Deklarācijas un to pārbaude

Kopš 1995. gada visām reģistrētajām partijām katru gadu ir jāiesniedz finanšu deklarācija Tieslietu ministrijā un Valsts ieņēmumu dienestā. Deklarācijās ir jāuzrāda detalizēta informācija par ienākumiem un ienākumu avotiem, kā arī par kopējiem izdevumiem. Deklarācijas ir brīvi pieejamas pēc tam, kad tās tiek publicētas laikrakstā «Latvijas Vēstnesis». Ja kāda partija neiesniedz deklarāciju laikus, tiesa var lemt pat par partijas likvidēšanu. Partijām ir pienākums internetā uzrādīt visus ziedojumus, ziedojumu avotus un laiku, tas darāms 10 dienu laikā pēc nau-
das saņemšanas.

Parlamenta un pašvaldību vēlēšanu gadā kandidējošām partijām ir jāiesniedz arī citas deklarācijas. Viena no tām attiecas uz laiku no 270. līdz 50. dienai pirms vēlēšanām. Šī deklarācija jāiesniedz ne vēlāk kā 30 dienas pirms vēlēšanām. Partijām ir arī jāiesniedz deklarācija par plānoto kampaņas budžetu.

Partiju finanšu noteikumu uzraudzīšana uzticēta jaunizveidotajam pretkorupcijas birojam. Nacionālā Radio un televīzijas padome pārrauga bezmaksas raidlaika piešķiršanu valsts radio un televīzijā, kā arī to likumu ievērošanu, kuri nosaka pirmsvēlēšanu kampaņu plašsaziņas līdzekļos.

Problēmas

Latvija ir viena no retajām Austrumeiropas valstīm, kurās politiskas organizācijas nesaņem tiešas subsīdijas no valsts. Pašas partijas atbalsta subsīdiju ieviešanu,

likums tiek izstrādāts. Nav skaidrs, vai likums tiks pieņemts, jo daļa sabiedrības tam pretojas. Vēlētāji labprāt redzētu plašāku atklātību kampaņu finansēšanā. Ikgadējās finanšu deklarācijas netiek pārbaudītas pietiekami nopietni, tur uzrādītie dati netiek pretstatīti citiem brīvi pieejamiem informācijas avotiem. Tas nozīmē, ka partijas kampaņas vajadzībām reizēm izmanto naudu, kura nav deklarēta, tādējādi kropļojot politisko procesu.

Politiskā reklāma ir vēl viena joma, kurā nav pietiekamas finanšu kontroles. Apmaksāta politiskā reklāma netiek ierobežota, taču likumā ir noteikts, ka politiskā reklāma ir skaidri un nepārprotami atdalāma no citu veidu reklāmas. Šis noteikums ne vienmēr tiek ievērots. Slēptā reklāma plašsaziņas līdzekļos ir pamatnāma bieži. Šķiet, ka valstī ir nepieciešami striktāki un efektīvāki noteikumi par politisko reklāmu.

Lietuva

Institucionālā struktūra

Lietuvā ir pusprezidentāla politiskā sistēma. Vienas palātas Seims tiek ievēlēts ar jauktu vēlēšanu sistēmu, savukārt valsts prezidentu ievēl tiešās vēlēšanās.

Kampaņas finansējums ir noteikts vairākos likumos – likumā par prezidenta vēlēšanām, likumā par Seima vēlēšanām, likumā par pašvaldību vēlēšanām un likumā par politisko kampaņu finansēšanu. Tajos ir paredzēts visnotaļ strikts kampaņas finansēšanas režīms.

Ienākumi

Pirmsvēlēšanu kampaņu Lietuvā finansē no īpašiem kontiem, kurus atver partijas vai kandidāti. Likumā ir aizliegta kampaņas finansēšana no citiem avotiem. Ja valsts Nodokļu inspekcija konstatē, ka partija vai kandidāts ir apmaksājis izdevumus no citiem avotiem, tad izmaksātā nauda ir konfiscējama un pārskaitāma valsts budžetā.

Līdzekļus īpašajos kontos var iegūt no politisko partiju finanšu resursiem, no kandidātu resursiem, no valsts subsīdijas partijām un no fizisko un juridisko personu ziedojumiem.

Ziedojumu ierobežojumi nav noteikti, tomēr kopējā summa, kura tiek pārskaitīta kampaņas kontos, ir ierobežota. Parlamenta vēlēšanu laikā izdevumi nedrīkst pārsniegt 50 vidējās mēnešalgas vienam kandidātam vienā vēlēšanu apgabalā, bet kandidātu sarakstam daudzmandātu apgabalā – 1000 vidējās mēnešalgas.⁵

⁵ 2000. gadā vidējā mēnešalga bija 1100 litu (275 ASV dolāri). Tas nozīmē, ka vienmandāta apgabalos kandidāts drīkstēja izdot ne vairāk kā 13 750 dolāru, bet partiju saraksti daudzmandātu apgabalos – 275 000 dolāru.

Ja kampaņas kontā ieskaitītā summa ir lielāka par noteikto limitu, pārpalikums pārskaitāms valsts budžetā. Taču šāda veida pārkāpums nekad nav konstatēts.

Partijas un kandidāti nedrīkst pieņemt resursus (ne naudā, ne graudā) no valsts un pašvaldību iestādēm un organizācijām, kurās valstij vai pašvaldībai pieder vairāk nekā 50 procenti kapitāla. Ziedojumi no ārvalstu fiziskām un juridiskām personām ir aizliegti, bet tas neattiecas uz Lietuvas pilsoņiem, lietuviešu pēcnācējiem un Lietuvas partiju vai politisko organizāciju nodaļām, kuras ir dibinātas tajās valstīs, kur dzīvo lietuvieši. Aizliegti ir arī anonīmie ziedojumi, ja to summa pārsniedz 25 ASV dolārus.

Valsts atbalsts

Tiešas subsīdijas partijām valsts sāka maksāt 2000. gadā. Tās ir tiesīgas saņemt partijas, kuras parlamenta un pašvaldību vēlēšanās iegūst vismaz trīs procentus balsu. Šādi piešķirtā kopējā summa nedrīkst pārsniegt 0,1 procentu valsts budžeta. Subsīdijas apjoms katrai partijai ir atkarīgs no saņemto balsu skaita. Prezidenta amata kandidāti katrs saņem subsīdiju 2500 ASV dolāru apmērā.

Valsts naudu izmanto, lai apmaksātu raidlaiku valsts radio un televīzijā, lai iespiestu kandidāta plakātus vienmandāta apgabalā un lai publicētu vēlēšanu programmas un kandidātu sarakstus laikrakstos. 2000. gada Seima vēlēšanās šādiem izdevumiem tika izmantoti deviņi procenti kopējās valsts piešķirtās naudas.

Partijas un kandidāti Seima vēlēšanās un prezidenta amata kandidāti saņem ierobežotu bezmaksas raidlaiku valsts radio un televīzijā. Kandidāti to izmanto, lai izklāstītu savu politisko platformu.

Fiziskas un juridiskas personas, kuras ziedo naudu partijām vai vēlēšanu kontiem, nesāņem nekādas nodokļu privilēģijas.

Izdevumi

Lai gan likumā nav noteikti izdevumu ierobežojumi, šādi limiti tomēr pastāv – kampaņas drīkst finansēt tikai un vienīgi no vēlēšanu kontiem un ir noteikta lielākā summa, kāda var tikt savākta šādos kontos, tāpēc izdevumi nevar to pārsniegt.

Deklarācijas un to pārbaude

Visi ziedojumi – gan naudā, gan graudā – ir reģistrējami, atzīmējot ziedotāja uzvārdu un adresi. Desmit dienas pirms vēlēšanām politiskās partijas Centrālajai vēlēšanu komisijai iesniedz deklarācijas par saņemtajiem līdzekļiem un to izmantošanu. Partijām jāiesniedz arī visu ziedotāju saraksts.

Divdesmit piecas dienas pēc vēlēšanu rezultātu paziņošanas partijām ir jāiesniedz deklarācija par visiem ienākušajiem līdzekļiem un to izmantošanu. Deklarācijām ir pievienojami ienākumus un izdevumus apstiprinoši dokumenti. Partija,

kura neiesniedz deklarāciju, ir spiesta maksāt divreiz lielāku nodevu, lai reģistrētu kandidātus nākamajās vēlēšanās.

Deklarācijas pārbauda valsts Nodokļu inspekcija, kas paziņo savu slēdzienu. Tad Centrālā vēlēšanu komisija publisko deklarācijas, sponsoru sarakstus un Nodokļu inspekcijas secinājumus. Šie dokumenti tiek publicēti gan presē, gan internetā.

Likumā nav noteiktas īpaši nopietnas sankcijas tiem, kuri pārkāpj kampaņas finansēšanas noteikumus. Vienīgais kriminālnoziedzums šajā jomā ir finanšu deklarāciju viltošana.

Problēmas

Kampaņu finansēšanas sistēma Lietuvā nesen tika mainīta, valstij ieviešot tiešas subsīdijas partijām. Vēl nav pienācis laiks spriest par to, kādā veidā tas ietekmēs politisko aktivitāšu kopējo finansēšanu.

Kopš stājies spēkā likums par politisko kampaņu finansēšanas kontroli, vēlētāji un valdība spēj pārbaudīt politisko kampaņu finansēšanas procesu. Vēlētajiem ir labāka izpratne par to, kur partijas un kandidāti saņem naudu. Tomēr valsti nav universālas ienākumu deklarācijas, un tas nozīmē, ka nav iespējams pārbaudīt to, vai ziedotājs šos līdzekļus ir ieguvis likumīgi.

Jāatceras arī tas, ka īpašie vēlēšanu konti paši par sevi negarantē kampaņas finansēšanas atklātību. Tā ir īpaša problēma tajās valstīs, kur tautsaimniecība lielā mērā ir saistīta ar skaidrās naudas darījumiem, jo daudzi finansiāli darījumi netiek atzīmēti. Tomēr šķiet, ka slēptā finansējuma problēma Lietuvā nav īpaši būtiska, jo izdevumu limits ir pietiekami augsts.

2001. gada sākumā valsts Nodokļu inspekcija publicēja slēdzienu par partiju finanšu deklarācijām 2000. gada Seima vēlēšanām. Dažas partijas un kandidāti nebija atvēruši īpašos kontus, bet finansējuši kampaņu ar skaidru naudu. Izplatīta ir prakse, ka ziedojumi netiek reģistrēti dokumentos.⁶

Jāpadomā arī par anonīmajiem ziedojumiem. Likumā ir noteikts, ka summu, kas mazāka par 25 ASV dolāriem, drīkst ziedot anonīmi, un tas ir lielisks veids, kā pamazām var sakrāt nedeklarētus resursus. Tas, protams, neatbilst kampaņu finansēšanas atklātības principam.

Visbeidzot jāatzīmē, ka valsti nav noteiktas nopietnas sankcijas par finansējuma noteikumu pārkāpšanu, un tas nepalīdz pilnīgi atklātas sistēmas izveidošanai. Lietuvas plašsaziņas līdzekļi pievērš lielu uzmanību politisko kampaņu finansiālajiem aspektiem, un tas vismaz daļēji kompensē juridisko instrumentu nepietiekamību.

⁶ Prekevicius Nerijus. Lietuvas politiskās partijas pēc valsts subsīdijas ieviešanas. Referāts konferencē «Partiju finanses un korupcija» Rīgā, 2000. gada novembrī.

Maķedonija

Institucionālā struktūra

Maķedonijā ir vienas palātas parlaments, deputātus ievēl pēc jauktās vēlēšanu sistēmas. Valsts prezidentu ievēl tiešās vēlēšanās.

Kampaņas finansēšanas noteikumi Maķedonijā ir iekļauti 1994. gadā pieņemtajā likumā par partijām, tie attiecas gan uz parlamenta, gan arī uz prezidenta vēlēšanām. 1998. gadā pieņemtajā likumā par parlamenta vēlēšanām šie noteikumi tika mainīti.

Ienākumi

Ziedojumi priekšvēlēšanu laikā ir ieskaitāmi īpašos vēlēšanu kontos bankās. 1994. gadā pieņemtajā likumā par partijām ir noteikts, ka partijas Maķedonijā drīkst saņemt ienākumus no biedru naudas, no privātiem ziedojumiem un veltījumiem, no ienākumiem, kas ir saistīti ar partijas īpašumu, un no valsts budžeta.

Likumā ir noteikti ierobežojumi fizisko un juridisko personu ziedojumiem. Priekšvēlēšanu kampaņas laikā ziedojums nedrīkst pārsniegt summu, kas atbilst 200 vidējām mēnešalgām valstī (vidējo mēnešalgu nosaka valsts Statistikas institūts). Pārēja laikā ziedojums nedrīkst pārsniegt 100 vidējās mēnešalgas (patlaban vidējā mēnešalga ir apmēram 147 ASV dolāri).

Ziedojumi no ārvalstu organizācijām un iedzīvotājiem, no valsts un pašvaldību iestādēm un no valstij piederošiem uzņēmumiem ir aizliegti. 2001. gadā Maķedonijas Konstitucionālā tiesa anulēja to likuma daļu, kas atļāva partijām turēt īpašumā uzņēmumus. Partijām tagad šādu tiesību vairs nav.

1998. gadā pieņemtajā likumā par parlamenta vēlēšanām ir paredzēti arī citi ierobežojumi – kampaņas finansējumu partijas nedrīkst saņemt no pilsoņu apvienībām un no etniskiem vai reliģiskiem fondiem.

Valsts atbalsts

Katra partija, kura vēlēšanās ir saņēmusi vairāk nekā trīs procentus balsu, bet nav pārstāvēta parlamentā, saņem vienādu daļu no 30 procentiem kopējās valsts subsīdijas, kas tiek piešķirta partijām. Tās partijas, kuras ir pārstāvētas parlamentā, atlikušos 70 procentus naudas sadala proporcionāli katras partijas vietu skaitam parlamentā.

Tām partijām, kuras ir pārstāvētas parlamentā, vēl tiek atmaksāti kampaņas izdevumi – 15 denari (23 ASV centi) par katru vēlēšanās saņemto balsi. Šis princips tika izmantots arī 1999. gada prezidenta vēlēšanās. Tie prezidenta amata kandidāti, kuri piedalās vēlēšanu otrajā kārtā, papildus saņem 15 denarus par katru balsi otrajā kārtā.

Likumā par parlamenta vēlēšanām ir noteikts, ka divas trešdaļas budžeta naudas, kura tiek piešķirta sakarā ar vēlēšanām, ir izmantojama vēlēšanu administrēšanai un organizēšanai, bet viena trešā daļa tiek izmantota, lai atmaksātu partiju un kandidātu kampaņas izdevumus.

Maķedonijā ir arī netiešs valsts atbalsts. Pašvaldības nodrošina vietu, kur partijas un kandidāti var izlikt plakātus. Iespējams, ka nākotnē pirms katrām vēlēšanām parlaments ieviešis brīvu raidlaiku valsts medijos.

Izdevumi

1998. gadā tika ieviesti izdevumu ierobežojumi kandidātiem un partijām. Kandidāti drīkst izdot 15 denarus par katru reģistrēto vēlētāju attiecīgajā vēlēšanu apgabalā, savukārt partijas drīkst izdot 15 denarus par katru reģistrēto vēlētāju visā valstī. Šie noteikumi tika iekļauti arī 1999. gadā pieņemtajā likumā par prezidenta vēlēšanām. Taču ne likumā par parlamenta vēlēšanām, ne arī likumā par prezidenta vēlēšanām nav noteikti politiskās reklāmas ierobežojumi.

Deklarācijas un to pārbaude

Likumā par partijām ir noteikts, ka partijām ir jāiegrāmato visi ienākumi un izdevumi, turklāt ienākumu avoti ir publiskojami. Partijām ir publiski jāpaziņo par katra ziedojuma veidu, summu un avotu, un šo procesu pārbauga valsts finanšu kontroles iestādes.

Likumā par politiskajām partijām ir tikai viena sankcija par likuma pārkāpšanu – soda nauda, kas atbilst divām vidējām mēnešalgām. To maksā atbildīgā persona tajā partijā, kura nav uzrādījusi pierādījumus par ziedojumu saņemšanu.

Savukārt likumā par parlamenta vēlēšanām ir arī citas sankcijas. Partijas, kuras pārkāpj noteikumus par vēlēšanu kontu izmantošanu, ir spiestas maksāt soda naudu – 200 000 vai 300 000 denaru (3000 vai 4500 ASV dolāru). Līdzīgs sods tiek attiecināts uz partijām, kuras nesagatavo nepieciešamās finanšu deklarācijas, un uz tām partijām, kuras pārsniedz izdevumu limitus. Arī šajā gadījumā sodu maksā atbildīgā persona. Ja kandidāti izmanto līdzekļus, kuru noziedzīgā izcelsme tiek pierādīta tiesā, vēlēšanu rezultātus var anulēt. Tas attiecas gan uz partijām, gan arī uz kandidātiem.

Problēmas

Lielākā problēma Maķedonijā izmantotajā modeli ir tā īstenošana. Prezidenta un parlamenta vēlēšanu laikā ir bijuši apgalvojumi par krāpšanu un par manipulēšanu ar vēlēšanu rezultātiem. Krāpšana ir sarežģītāks process nekā kampaņas finansēšanas noteikumu pārkāpumi. Ja valstī ir izplatīta krāpšana, tas liecina par to, ka vēl izplatītāki ir kampaņas finansēšanas noteikumu pārkāpumi. Ja tā,

tad valstij jādomā par Centrālās vēlēšanu komisijas un tās nodaļu lomas stiprināšanu.

Valstij būtu jāpilnveido gan likumā paredzētās sankcijas, gan arī noteiktie izdevumu un ziedojumu ierobežojumi. Šie limiti nedrīkstētu būt pārāk mazi, jo tas var kaitēt vārda brīvības principam. Limiti nedrīkst būt arī pārāk augsti, jo tad tie varētu kļūt nenozīmīgi.

Pārejas posma valstī apmaksātas politiskās reklāmas aizliegšana plašsaziņas līdzekļos ir efektīvāka nekā vispārējie izdevumu ierobežojumi, jo reklāmas aizliegums ir daudz vieglāk kontrolējams. Piemēram, ja Maķedonijā likuma ieviešana praksē sagādā problēmas, tas norāda, ka nepieciešams ieviest reklāmas ierobežojumus radio, televīzijā un presē. Tomēr arī šajā gadījumā ir jādomā par vārda brīvību.

Moldova

Institucionālā struktūra

Kampaņas finansēšanas noteikumi Moldovā ir iekļauti 1997. gada 21. novembrī pieņemtajā vēlēšanu kodeksā. Tomēr tajā lielākoties ir par runa Centrālās vēlēšanu komisijas darba finansēšanu, bet nav atrodamī detalizēti noteikumi par kampaņas finansēšanu. Savukārt likumā par partijām ir noteikumi par kampaņas finansēšanu.

Likumā par partijām un citām publiskām vai politiskām organizācijām ir noteikts, ka partijas var saņemt līdzekļus no biedru naudas, no ienākumiem, kas saistīti ar izdevējdarbību, no fizisku un juridisku personu ziedojumiem, no ienākumiem par grāmatu pārdošanu. Pirms katrām vēlēšanām Centrālā vēlēšanu komisija nosaka ziedojumu ierobežojumus.

Partijām ir aizliegts pieņemt ziedojumus no ārvalstu valdībām, pilsoņiem, organizācijām un institūcijām, no bezpavalstniekiem, no labdarības un reliģiskām organizācijām. Aizliegta ziedojumu pieņemšana no Moldovas pilsoņiem, kuri nav sasnieguši 18 gadu vecumu. Aizliegti arī anonīmi ziedojumi un ziedojumi no Moldovas budžeta struktūrām.

Valsts atbalsts

Moldovā nav paredzēts tiešs valsts finansējums partijām, bet valsts piedāvā bezprocentu aizdevumus gan partijām, gan kandidātiem. Centrālā vēlēšanu komisija nosaka šo aizdevumu apmēru. Kandidāti, kuri saņem mazāk par sešiem procentiem balsu, ir spiesti atmaksāt aizdevumu divu mēnešu laikā pēc vēlēšanām. Pārējiem kandidātiem nauda ir jāatmaksā četru mēnešu laikā pēc vēlēšanām.

Netiešs valsts finansējuma veids ir bezmaksas pieeja medijiem. Valsts mediji – gan elektroniskie, gan arī prese – piedāvā bezmaksas raidlaiku vai reklāmas

laukumu kandidātiem un partijām, lai tās varētu paziņot par savu politisko programmu un par citiem ar vēlēšanām saistītiem jautājumiem. Plašsaziņas līdzekļiem ir jādod bezmaksas raidlaiks arī kandidātu debatēm. Paši kandidāti un partijas sedz ar šiem raidījumiem saistītās producēšanas izmaksas.

Kandidāti drīkst iet apmaksātā atvaļinājumā kampaņas laikā, un viņi var saņemt ceļošanas izdevumu (neieskaitot maksu par taksometru pakalpojumiem) kompensāciju attiecīgajā vēlēšanu apgabalā.

Pašvaldībām ir jānodrošina telpas, kurās kandidāti var tikties ar vēlētājiem. Tāpat pašvaldības piedāvā vietu, kur kandidāti var izlikt savus plakātus.

Izdevumi

Kampaņas izdevumi ir ierobežoti – partijas un vēlēšanu bloki drīkst izdot ne vairāk kā vienu miljonu leju (aptuveni 78 000 ASV dolāru), savukārt individuālie kandidāti drīkst izdot ne vairāk kā 30 000 leju (aptuveni 2360 ASV dolāru). Ja tiek ievēroti šie limiti, nav nekādu politiskās reklāmas ierobežojumu.

Deklarācijas un to pārbaude

Nopietnākās prasības deklarēšanā attiecas uz komercbankām, kurās ir atvērti vēlēšanu konti. Tieši bankām ir pienākums 24 stundu laikā ziņot Centrālajai vēlēšanu komisijai par katru summu, kas tiek ieskaitīta kāda kandidāta vai partijas kontā. Par kandidātu un partiju finanšu stāvokli informāciju nodrošināšana bankas un ir par to atbildīgas. Bankas ir tiesīgas kandidātiem uzdot jautājumus par ienākumu avotiem, ja tie nav skaidri no pārskaitījuma dokumentiem.

Kandidāti katru nedēļu iesniedz Centrālajai vēlēšanu komisijai ziņojumu par finansēm. Šajos dokumentos ir jāatklāj gan ienākumi, gan izdevumi. Vēlēšanu komisija periodiski paziņo par šīm deklarācijām.

Mēneša laikā pēc vēlēšanām kandidātu un partiju finanšu deklarācijas ir publicējamās presē. Ir aizliegts finansējums, kurš netiek deklarēts saistībā ar vēlēšanu kontiem.

Valsts Augstākā tiesa var anulēt kandidāta reģistrāciju, ja tiek konstatēti noteikumu pārkāpumi sakarā ar nedeklarētu līdzekļu izmantošanu vai ziedojumu saņemšanu no ārvalstīm. Tiesa lēmumu pieņem piecu dienu laikā, bet ne vēlāk par vēlēšanu dienu.

Problēmas

Likums par kampaņas finansēšanu Moldovā ir bieži mainīts, patlaban spēkā esošie noteikumi tika apstiprināti nesen. Tas sarežģī iespēju sniegt ieteikumus.

Moldovas sistēma nav skaidri virzīta uz partijām vai kandidātiem, tāpat nav skaidrs, vai galvenie «spēlētāji» vēlēšanu procesā ir partijas, vēlēšanām izveidotas

alianšes vai arī individuālie kandidāti. Ja vajag stiprināt partiju sistēmu, tad būtu ieteicams samazināt kandidātu un alianšu priekšrocības, sniedzot papildu institucionālos labumus tieši partijām – bezmaksas raidlaiku, bezprocentu aizdevumus un citu veidu valsts atbalstu graudā.

Jākonstatē, ka patlaban spēkā esošie noteikumi labāk nodrošina individuālo kandidātu, nevis partiju un vēlēšanu bloku finansēšanas atklātību. Tas ir tāpēc, ka likumā paredzētās sankcijas noteic, ka deputāts, kurš ir pārkāpis likumu, var zaudēt mandātu. Līdzīga veida sankcijas nav paredzētas partijām. Loģiski būtu ieviest nopietnu soda naudu, ja partijas pārkāpj likumu. Tomēr tas būtu efektīvi tikai attiecībā uz partijām.

Vēlēšanu alianšes pēc vēlēšanām var bankrotēt, un to biedriem tas neuzliek nekādas saistības. Daži alianšes biedri, iespējams, būs ievēlēti parlamentā, kur viņiem ir garantēta imunitāte. Arī tas ir cēlonis, kāpēc politiskajām partijām vajadzētu ieņemt nopietnāku lomu vēlēšanu procesā.

Nākamais jautājums – vēlēšanu kontu administrēšana. To izdarīt ir sevišķi grūti valstīs, kur vairums darījumu ir saistīti ar skaidru naudu, nevis ar pārskaitījumiem. Vēlēšanu fonds var būt butaforisks elements partiju un kandidātu finansēšanā – skaidrās naudas darījumi ir daudz pierastāki. Loģiski, ka šādās valstīs būtu jādome nevis par ziedojumu un izdevumu ierobežošanu, bet gan par dažādu veidu komercreklāmas ierobežošanu elektroniskajos medijos un presē.

Vārda brīvības nodrošināšanas labad vajadzētu noteikt, ka netiešs valsts atbalsts tiek sniegts, piešķirot bezmaksas raidlaiku un reklāmas laukumus.

Visbeidzot, runājot par kampaņas finansēšanu Moldovā, jāpatur prātā plaša un pat valdības atzītā problēma ar korupciju – «valsts sagrābšanu» un «administratīvo korupciju».⁷ Ņemot to vērā, būtu ieteicams pilnveidot politiskā procesa dalībnieku autonomiju, runājot par ziedotājiem no pilsoniskās sabiedrības. Tiešs vai netiešs budžeta finansējums partijām varētu palīdzēt šīs problēmas risināšanā. To varētu apvienot ar dažādu izdevumu veidu ierobežošanu (it īpaši dārgās reklāmas presē un elektroniskajos medijos).

Polija

Institucionālā struktūra

Polijā ir divu palātu parlaments – Seims, kuru ievēl ar proporcionālu sistēmu, un Senāts, kura deputātus ievēl pēc mažoritārās sistēmas. No katra apgabala tiek ievēlēti divi, trīs vai četri senatori. Deputāti abās palātās tiek ievēlēti uz četriem gadiem. Valsts prezidentu ievēl tiešās vēlēšanās uz pieciem gadiem.

⁷ Sk. Pasaules Bankas 2000. gadā publicēto ziņojumu «Anticorruption in Transition».

Polijā nesen tika apstiprinātas ievērojamas reformas kampaņas finansēšanā, un patlaban spēkā ir pavisam jauni noteikumi. Likumā par prezidenta vēlēšanām⁸ un likumā par partijām⁹ tika veiktas nozīmīgas reformas. Jauns likums par parlamenta vēlēšanām tika apstiprināts 2001. gada maijā.

Ienākumi

Juridiskām personām un citām organizētām struktūrām ir ļauts ziedot naudu prezidenta amata kandidātiem. Kandidāta komitejas resursi ir ieskaitāmi bankas kontā, un nauda no juridiskām personām (neieskaitot partijas) un no anonīmiem ziedotājiem publisku ziedojumu vākšanas laikā ir ieskaitāma atsevišķos apakškontos.

Parlamenta vēlēšanās tiek izmantota cita sistēma. Partijas vēlēšanu komitejas finansējums nāk tikai un vienīgi no Vēlēšanu fonda. Nauda tajā tiek saņemta no partijas resursiem, no fizisku (bet ne juridisku) personu ziedojumiem, no veltījumiem un no banku aizdevumiem.

Polijā pastāv privāto ziedojumu ierobežojumi. Prezidenta vēlēšanās fiziska persona drīkst ziedot ne vairāk kā 15 minimālās mēnešalgas. Mēnešalgai jābūt noteiktai vienu dienu pirms oficiālā priekšvēlēšanu perioda sākuma. Kopējā summa, ko drīkst ziedot cits subjekts (neskaitot partijas), nedrīkst pārsniegt 100 minimālās mēnešalgas vienai vēlēšanu komitejai. Ziedojums, kas pārsniedz divas minimālās mēnešalgas (neskaitot līdzekļus, kas savākti publiskās ziedojumu vākšanas kampaņās), ir veicams tikai ar čeku, bankas pārskaitījumu vai bankas karti.

Polijas valdība – reizēm veiksmīgāk, reizēm mazāk veiksmīgi – ir centusies aizliegt noteiktus ienākumu avotus un ierobežot atļauto ziedojumu apjomu. Nopietnākie aizliegumi ir saistīti ar juridiskām personām un ārvalstu ziedotājiem. Juridiskas personas nedrīkst ziedot naudu partijām vai parlamenta kandidātiem. Savukārt prezidenta vēlēšanās kopējie ziedojumi no juridiskām personām (neieskaitot partijas) drīkst veidot ne vairāk kā 60 procentus no izdevumu limita. Juridisku personu ziedojumi kampaņas laikā drīkst nākt tikai un vienīgi no attiecīgās juridiskās personas peļņas. Ziedojumus nedrīkst pieņemt no ārvalstīm.

Prezidenta kandidāti nedrīkst pieņemt naudu no valsts un pašvaldību institūcijām; no valstij piederošiem uzņēmumiem un citiem ekonomiskiem subjektiem, kuros Valsts kasei pieder kapitāls; no pašvaldības struktūrām un citām pašvaldību juridiskām personām; no citām vietējās administrācijas struktūrām (neieskaitot publiskus uzņēmumus); no juridiskām personām (neieskaitot partijas), kuras ir izmantojušas valsts naudu divu gadu laikā pirms vēlēšanu izsludināšanas; no sub-

⁸ Likums par Polijas prezidenta ievēlēšanu tika pieņemts 1990. gada 27. septembrī.

⁹ Likums par politiskām partijām tika pieņemts 1990. gada 27. jūnijā.

jektiem, uz kuriem attiecas likuma par vērtspapīru darijumiem 2. – 5. panta nosacījumi; no fiziskām personām (neieskaitot Polijas pilsoņus, kuri dzīvo ārvalstīs), kuri nav Polijas Republikas pastāvīgie iedzīvotāji; no ārvalstniekiem, kuri dzīvo Polijā; no juridiskām personām, kuras atrodas ārpus Polijas; no citiem subjektiem, kuri atrodas ārpus Polijas, bet kuriem ir juridiskas tiesības uzņemties saistības un tiesības; no juridiskām personām, kurās daļa pieder ārvalstniekiem (neieskaitot publiskus uzņēmumus); no ārvalstu diplomātiskajām iestādēm, konsulātiem, speciālām misijām un citām ārvalstu vai starptautiskām organizācijām, kurām ir imunitāte vai diplomātiskas vai konsulāras privilēģijas saistībā ar līgumiem, likumu un starptautiskām tradīcijām.

Valsts atbalsts

2001. gadā pieņemtajā vēlēšanu likumā ir noteikts, ka partijām tiek atmaksāti kampaņas izdevumi, turklāt partijas saņem ikgadēju subsīdiju. Partija, kura ir piedalījies vēlēšanās vai kura ir vēlēšanu koalīcijas dalībniece, kā arī vēlētaļu vēlēšanu komiteja var saņemt subsīdiju no valsts budžeta par katru iegūto deputāta vai senatora mandātu. Subsīdijas apjomu nosaka, ņemot vērā summu, kas ir uzrādīta to komiteju deklarācijās, kuras ir ieguvušas vismaz vienu mandātu, ar skaitli 560.¹⁰ Šajā aprēķinā tiek izmantoti tikai tie deklarācijās uzrādītie izdevumi, kuri nav pārsnieguši kopējos izdevumu ierobežojumus.

Ja partija ir veidojusi savu vēlēšanu komiteju Seima vēlēšanām un ir saņēmusi vismaz trīs procentus balsu vai arī ja partija ir piedalījies vēlēšanu komitejā Seima vēlēšanās un attiecīgā komiteja vēlēšanās ir saņēmusi vismaz sešus procentus balsu, tad šī partija saņem kompensāciju attiecīgā Seima darbības laikā par likumā paredzēto darbību.

Netiešām valsts subsīdijām Polijā ir liela nozīme partiju finansēšanā. Īpaši svarīgs ir bezmaksas raidlaiks radio un televīzijā, kā arī subsīdijas parlamentārām grupām. Raidlaiks valsts radio un televīzijā tiek sadalīts vienādās daļās starp visiem prezidenta amata kandidātiem. Vēlēšanu laikā partijas drīkst izmantot bezmaksas raidlaiku valsts radio un televīzijā, lai izklāstītu savu programmu. Katra vēlēšanu komisija drīkst pārraidīt ierobežotu daudzumu apmaksātas reklāmas gan valsts, gan arī privātajā radio un televīzijā. Par raidlaiku pieprasītā summa nedrīkst pārsniegt 50 procentus no tās summas, kura tiek pieprasīta par komerc-reklāmu.

Otrs nozīmīgs līdzekļu avots Polijas partijām ir nauda, kas tiek izmaksāta parlamenta frakcijām un individuāliem parlamenta locekļiem (papildus viņu darba algai). Par publiskā finansējuma veidiem var būt dažādi viedokļi, taču šie līdzekļi

¹⁰ Skaitli 560 iegūst, ja saskaita kopā Seima locekļu skaitu (460) un Senāta locekļu skaitu (100).

ir uzskatāmi par netiešu subsīdiju partijām no valsts budžeta. Partijas bez šiem parlamentārajiem resursiem nevarētu efektīvi darboties.¹¹ Valsti, kurā tiešas subsīdijas partijām ir necīgas, netiešām subsīdijām ir svarīga loma ārpusparlamentārā darbībā.

Izdevumi

Polijā ir noteikti izdevumu ierobežojumi gan partijām, gan kandidātiem (gan parlamenta, gan prezidenta vēlēšanās). Izdevumu ierobežojumi nav nekas jauns. Vai nu tiek noteikts konkrēts limits, vai arī tiek noteikts limits atbilstoši noteiktam daudzumam vidējo mēnešalgu.

Parlamenta vēlēšanās komitejām ir noteikti šādi izdevumu limiti:

- vēlēšanu apgabala limits, ko nosaka vēlēšanu komitejai, kura ir reģistrējusi vienu vai vairākus Seima vai Senāta kandidātus vienā vēlēšanu apgabalā;
- vairāku vēlēšanu apgabalu limits, ko nosaka vēlēšanu komitejai, kura ir reģistrējusi vienu vai vairākus Seima vai Senāta kandidātus vairākos vēlēšanu apgabalos.

Izdevumu limits ir viens zlots par katru valsti reģistrēto vēlētāju. 2001. gada vēlēšanās tas nozīmēja izdevumu limitu – 29 miljonus zlotu (7,01 miljonu ASV dolāru). Izdevumi, kuri vēlēšanu komitejai rodas sakarā ar kampaņu un reklāmu, to skaitā ar reklāmu presē, nedrīkst pārsniegt 80 procentus kopējā limita.

Prezidenta amata kandidātu vēlēšanu komitejas nedrīkst izdot vairāk par 12 miljoniem zlotu (2,9 miljoniem ASV dolāru).

Deklarācijas un to pārbaude

Demokrātisko parmaiņu sākumā Polija ieviesa visai brīvu attieksmi pret politiskā finansējuma kontroli. Noteikumiem bija simbolisks raksturs, un partijas necieta no pārmērīgiem ierobežojumiem attiecībā uz finansējuma avotiem. Likumā nebija paredzēta neatkarīga kontroles institūcija.

Patlaban spēkā esošie noteikumi paredz, ka partijām, neatkarīgiem parlamen-
tāriem kandidātiem un prezidenta amata kandidātiem ir jāsigatavo deklarācijas
par saviem kontiem (partijām – reizi gadā). Trīs mēnešu laikā pēc parlamenta vēlē-
šanām katra komiteja vēlēšanu komisijai iesniedz vēlēšanu ziņojumu. Tajā ir
deklarējami ienākumi, izdevumi un finanšu saistības, to skaitā par banku aizdevu-
miem. Jāpaziņo noteikumi, ar kādiem banka ir aizdevusi naudu. Pirms ziņojuma
iesniegšanas to pārbauda zvērināts revidents. Valsts vēlēšanu komisija ieceļ revi-
dentu. Ar deklarāciju sagatavošanu saistītos izdevumus sedz no valsts budžeta.

¹¹ Politiskās partijas, kuras ir pārstāvētas parlamentā, saņem naudu ar parlamenta deputātu un senatoru starpniecību, lai tās varētu atvērt reģionālus birojus un nopirkt tiem nepieciešamo tehniku. Turklāt partijām tiek piešķirts noteikts skaits apmaksātu aploksņu parlamentārajam sarakstē.

Vēlēšanu komisija publicē komiteju deklarācijas valsts oficiālajā laikrakstā mēneša laikā pēc to iesniegšanas.

Noteikumi par privātu ziedojumu atklātību attiecas uz parlamenta un prezidenta vēlēšanām. Valsts vēlēšanu komisija publisko sarakstus, kuros ir uzrādīti fizisko personu ziedojumi koalīcijas vēlēšanu komitejai vai vēlētāju vēlēšanu komitejai. Ziedotājiem nav jāveic nekāda veida deklarēšana.

Problēmas

Polija pierāda to, ka valstis, kurās notiek politiska pārkārtošanās, jābūt skaidriem noteikumiem par politisko finansējumu un jāievieš šā procesa stingra kontrole. Partijas nav privāti uzņēmumi, tās darbojas publiski, tāpēc par to finansēšanu ir liela interese. Diemžēl Polijā netika pievērsta pietiekami liela uzmanība partiju darbībai un šīs darbības finansēšanai pārkārtošanās procesa sākumā.

2000. gada prezidenta vēlēšanās bija uzskatāmi redzams, ka izdevumu ierobežojumi ir fikcija, jo tie tika noteikti pārāk zemi. Katra partija centās savākt pēc iespējas vairāk līdzekļu, un noteikumu neievērošana ir radījusi skepsi par visu politiskā finansējuma regulēšanas sistēmu.

Jādomā arī par neatkarīgiem kampaņas izdevumiem. Pirms 2000. gada Polijas valdība nenoteica ierobežojumus neatkarīgām grupām, kuras izdod naudu kādas partijas vai prezidenta amata kandidāta labā priekšvēlēšanu kampaņas laikā.

Pret vēlēšanu komitejām tiek vērstas nopietnas sankcijas, ja kāds no 1020 kandidātiem (kopējais Seima un Senāta kandidātu skaits) pārkāpj kampaņas finansēšanas noteikumus. Šie noteikumi tika ieviesti ar labiem nodomiem, taču joprojām ir bažas par to, ka tie reizēm tiek izmantoti patvaļīgi vai ar pārmērīgu bardzību.

Jaunākās reformas valstī ieviesa nozīmīgu publiskā finansējuma struktūru, bet tā ir jāatbalsta ar pilnīgu ienākumu un izdevumu deklarēšanu, ir vajadzīga stipra iestāde, kura var pārraudzīt, izmeklēt un apstiprināt šo procesu. Polijā ir liels publiskais finansējums. Tagad ir nepieciešama tikpat ievērojama publiskā kontrole.

Rumānija

Institucionālā struktūra

Rumānijas parlamentā ir divas palātas, to locekļi tiek ievēlēti pēc proporcionālās sistēmas. Valsts prezidentu ievēl tiešās vēlēšanās.

Politisko partiju finansēšana ir noteikta 1996. gadā pieņemtā likumā par partijām. Likumā par parlamenta vēlēšanām ir noteikumi par kampaņu finansēšanu. Uz parlamenta un uz prezidenta vēlēšanām attiecas vienādi noteikumi, bet uz pēdējām attiecas arī vēl citi noteikumi.

Ienākumi

Likumā ir noteikts, ka partijas drīkst gūt ienākumus no biedru naudas, no ziedojumiem un veltījumiem, no partijas privāta rakstura darbības un no valsts budžeta atbilstoši likumam par valsts budžetu. 1996. gadā pieņemtajā likumā ir noteikti ierobežojumi ārpusbudžeta resursiem (ziedojumiem). Noteikumi ir atšķirīgi vēlēšanu gados un pārējā laikā, ir dažādi noteikumi fiziskām un juridiskām personām. Vēlēšanu gados resursu kopējā summa nedrīkst būt lielāka par 0,01 procentu no valsts kopprodukta, bet citos gados summa nedrīkst pārsniegt 0,005 procentus kopprodukta.

Fiziska persona gada laikā drīkst ziedot ne vairāk kā 100 minimālās algas (aptuveni 3600 ASV dolāru), bet juridiskas personas – ne vairāk kā 500 minimālās algas (18 000 ASV dolāru). Partijas nedrīkst pieņemt līdzekļus no valsts institūcijām, no valstij piederošiem uzņēmumiem, no kopuzņēmumiem, kuros valstij ir kontrolpakete, un no ārvalstu avotiem, izņemot ar vietējām partijām saistītas organizācijas (īpaši partiju fondi un institūti Eiropā un Amerikas Savienotajās Valstīs).

Valsts atbalsts

Budžeta piešķirumus partijām apstiprina parlaments un izdala valdības ģenerālsekretārs.¹² Kopējā summa nedrīkst pārsniegt 0,04 procentus valsts kopprodukta. Šis subsīdijas ir nozīmīgs ienākumu avots Rumānijas partijām. 2000. gadā summa bija 48 miljardi leju (aptuveni 2,4 miljoni ASV dolāru). Partijas saņem subsīdiju, ja tās ir pārstāvētas vienā vai otrā parlamenta palātā (ar vismaz vienu frakciju) vai arī ja tās ir saņēmušas vairāk nekā divus procentus balsu, bet nav pārstāvētas parlamentā. Atbilstoši šiem kritērijiem ir trīs veidu subsīdijas:

- pamata subsīdija (trešā daļa no kopējās subsīdijas), kuru saņem tās partijas, kam ir parlamentāra frakcija ar vismaz 10 locekļiem vienā vai otrā parlamenta palātā;
- proporcionālā subsīdija – summa, kas ir proporcionāli atbilstoša parlamenta deputātu skaitam;
- kopējā subsīdija, kura drīkst būt ne vairāk kā piecas reizes lielāka par pamata subsīdiju. Atlikusī nauda tiek sadalīta starp tām partijām, kuras vēlēšanās ir ieguvušas vairāk nekā divus procentus balsu.

Valsts sniedz partijām arī netiešu atbalstu. Parlamentā pārstāvētajām partijām tiek piešķirts bezmaksas raidlaiks proporcionāli katras partijas deputātu skaitam. Citas politiskas struktūras maksā subsidētu cenu par reklāmu valsts radio un tele-

¹² Sk. <http://domino2.kappa.ro/mj/superlex.nsf/Emitent/C861457C667C104BC12564FB003A6E1A?OpenDocument> (likuma teksts ir tikai rumāņu valodā).

vizija. Pašvaldības nodrošina vietu, kur partijas, koalīcijas un neatkarīgie kandidāti var izvietot plakātus.

Izdevumi

Likumā formāli aizliegta politiska korupcija, kas ir saistīta ar politiskiem ziedojumiem. Likumā ir teikts, ka naudas vai cita veida ziedojums, kurš ir acīmredzami saistīts ar cerību, ka no attiecīgās partijas tiks gūtas ekonomiska vai politiska rakstura priekšrocības, ir aizliegts.

Kampaņas izdevumi nav ierobežoti likumā, taču apmaksāta politiskā reklāma presē, radio un televīzijā priekšvēlēšanu kampaņas laikā ir aizliegta.

Deklarācijas un to pārbaude

Saraksts ar to personu uzvārdiem, kuras ziedojušas vairāk nekā 10 minimālās mēnešalgas, ir publicējams valsts oficiālajā laikrakstā ne vēlāk kā nākamā gada 31. martā. Šis svarīgais noteikums nav pierādījis sevi, jo valsti nav struktūras, kas pārbauda šo procesu. Piemēram, Rumānijas Sociāldemokrātu partija nav publicējusi nevienu sarakstu kopš attiecīgā likuma pieņemšanas 1996. gadā. Tā neizdara to arī 2000. gadā, lai gan iepriekšējā gadā presē tika plaši apsriesti skandāli saistībā ar nelikumīgiem ziedojumiem šai partijai. Sarakstus nav publicējusi arī Nacionālā liberālā partija. Pat tās partijas, kuras ievēroja šo prasību, nereti to izpildīja tikai daļēji. Turklāt partijai nav jāziņo par ziedojumiem, ja kopējā summa no visiem avotiem nepārsniedz 20 procentus valsts subsīdijas attiecīgajā gadā.

1992. gadā tika pieņemts likums, kurš paredz, ka ikvienai partijai jāreģistrē pilnvarota persona, kurai ir tiesības rīkoties ar finanšu līdzekļiem. Reģistrāciju pieņem Ekonomikas un Finanšu ministrija. Partija drīkst pieņemt tikai tādu ziedojumu, kuru ir apstiprinājis šis aģents, bet šā noteikuma neievērošanas gadījumā sods ir tikai 15 000 – 45 000 leju (no viena līdz trim ASV dolāriem).

Problēmas

Galvenais trūkums Rumānijas modeli ir nepietiekama atklātība, kā arī deklarāciju un ziedojumu ierobežojumu pārraudzīšanas mehānisma neefektivitāte. Valsti ir pieredzēti ievērojami finanšu skandāli, kuri ir metuši ēnu pār Rumānijas politisko procesu. Partiju finansējumam katrā no šiem skandāliem bijusi ļoti ievērojama loma. Tas, ka Sociāldemokrātu partija un Liberālā partija nekad nav ievērojusi noteikumus par ziedotāju saraksta publicēšanu, ir sevišķi liela problēma, turklāt vairums speciālistu uzskata, ka pārējo partiju publicētie saraksti nav īpaši ticami.

Tomēr pati lielākā problēma ir tāda, ka noteikumu pārkāpēji netiek sodīti. Tas veicina korupciju. Aģentu sistēma nav attaisnojusi sevi, nav novērsti noteikumu

pārkāpumi. Ja valstī būtu tādas sankcijas kā iespēja zaudēt valsts subsīdiju vai nopietna soda nauda, tas būtu daudz iedarbīgāk, ja vien šīs sankcijas tiktu noteiktas piemērotā līmenī.

Ir arī citas problēmas, kuras nav atkarīgas tikai no kampaņas finansēšanas noteikumiem. Piemēram, ir bijuši apgalvojumi, ka valdība iejaukusies publisko mediju darbā vēlēšanu laikā. Arī šajā ziņā vajadzīgas sankcijas, bet pati būtiskākā nepieciešamība ir cita – valstī ir vajadzīga uzticama un stingra kampaņas pārraudzīšanas struktūra, kuras lēmumus izmantotu sankciju noteikšanai.

Slovākija

Institucionālā struktūra

Slovākijas parlamentam ir viena palāta ar 150 deputātiem, kuri tiek ievēlēti pēc proporcionālās sistēmas. Valsts prezidentu ievēl tiešās vēlēšanās.

Kampaņas finansēšana ir noteikta 1998. gadā pieņemtajā likumā par parlamenta vēlēšanām, 1999. gadā pieņemtajā likumā par prezidenta vēlēšanām un 1994. gadā pieņemtajā likumā par partiju izdevumu ierobežošanu.

Ienākumi

Kandidāti drīkst pieņemt ziedojumus tikai un vienīgi no Slovākijā pastāvīgi dzīvojošām personām, no Slovākijā reģistrētām juridiskām personām, partijām un kustībām. Prezidenta amata kandidāti un partijas nedrīkst pieņemt ziedojumus no valsts un no valsts un pašvaldību iestādēm.

Valsts atbalsts

Valsts piedāvā tiešas subsīdijas tām partijām, kuras ir ieguvušas noteiktu balsu skaitu parlamenta vēlēšanas. Kad vēlēšanu rezultāti ir apstiprināti, Slovākijas parlamenta priekšsēdētājs sniedz informāciju Finanšu ministrijai par katras partijas saņemto balsu skaitu. Partija, kura ir ieguvusi vairāk nekā trīs procentus balsu, saņem 60 kronas (1,28 ASV dolārus) par katru balsi. Nauda tiek izmaksāta no valsts budžeta.

Valsts arī sniedz dažādu veidu netiešu atbalstu. Prezidenta vēlēšanu kampaņas laikā katram kandidātam tiek nodrošināta vienāda pieeja medijiem. Valsts radio un televīzija katram kandidātam piešķir ne vairāk kā vienu stundu bezmaksas raidlaika – kopā 10 stundas. Iesniegums par raidlaika saņemšanu ir jāiesniedz ne vēlāk kā piecas dienas pirms kampaņas sākuma. Valsts radio un televīzija nodrošina, lai šie raidījumi būtu uzskatāmi atdalīti no pārējās programmas.

Parlamenta vēlēšanu kampaņas laikā katrai partijai tiek nodrošināta vienota pieeja medijiem. Partijas drīkst rādīt kampaņas raidījumus tikai valsts radio un

televīzijā, jo privātās stacijās politiskā reklāma ir aizliegta. Kampanjas laikā kandidāti nedrīkst lietot skaļruņus, izņemot tajos gadījumos, kad tiek paziņots par mitiņa sarīkošanu. Valsts radio un televīzija rezervē 21 stundu raidlaika vēlēšanu kampanjas laikā, tas tiek sadalīts vienādās daļās un piešķirts visām partijām, kuras piedalās vēlēšanās.

Izdevumi

Likumā par partiju izdevumu ierobežošanu ir teikts, ka partija nedrīkst izdot vairāk nekā 12 miljonus kronu (256 960 ASV dolāru) parlamenta vēlēšanu kampanjas laikā. Šī summa sedz visus partijas izdevumus, arī tos, kas rodas trešajām personām, kuras veic darbu partijas labā. Likumā nav paredzēti ziedojumu ierobežojumi partijām un kandidātiem.

Prezidenta amata kandidāts kampanjas laikā var izdot ne vairāk kā četrus miljonus kronu (85 653 ASV dolāru), ieskaitot PVN. Šī summa nosedz visus kandidāta izdevumus, arī tos, kas rodas trešajām personām, kuras veic darbu kandidāta labā. Prezidenta amata kandidātam ir jādeklarē fiziskas personas ziedojums, ja tas pārsniedz 10 000 kronu (214 ASV dolārus), un juridiskas personas, ja tas pārsniedz 100 000 kronu (2140 ASV dolārus).

Plašsaziņas līdzekļiem, publisko reklāmas stendu īpašniekiem un fiziskām un juridiskām personām, kuras producē plakātu, brošūru vai cita veida reklāmas materiālu par prezidenta amata kandidātu, ir jāiesniedz rakstiska informācija Finanšu ministrijā par summu, kādu kandidāts izdevis par attiecīgo reklāmu. Kandidāts un attiecīgā fiziskā vai juridiskā persona šo deklarāciju iesniedz ne vēlāk kā 30 dienas pēc prezidenta ievēlēšanas. Deklarācijā jāuzrāda tās cenas, kuras parasti būtu attiecinātas uz reklāmu, sponsorētu raidījumu vai cita veida reklāmas materiālu, ja kandidāts ir maksājis mazāku summu vai arī saņēmis pakalpojumus par velti.

Finanšu ministrija nosaka sodu līdz pat diviem miljoniem kronu (42 800 ASV dolāru), ja prezidenta amata kandidāts vai attiecīgā juridiskā persona neizpilda šo prasību.

Problēmas

Slovākijā pieeja politisko finanšu jautājumiem kādreiz bija visnotaļ liberāla, bet tagad tā ir mainījusies. Tomēr noteikumi par deklarācijām ir nepilnīgi un tos ir grūti kontrolēt. Centrālās vēlēšanu komisijas loma šajos jautājumos būtu pilnveidojama. Eiropas Drošības un sadarbības organizācija (EDSO) ir ieteikusi radīt pastāvīgu Centrālo vēlēšanu komisiju, jo tā varētu labāk pārraudzīt noteikumu ievērošanu.

Izdevumu limiti ir pārāk zemi, tie rada sarežģījumus kampanjas veidošanā.

Jākonstatē arī tas, ka ar vēlēšanām saistītie noteikumi ir atrodamī dažadās likumos, tāpēc varētu būt lietderīgi izstrādāt vienotu vēlēšanu kodeksu.

Turcija

Institucionālā struktūra

Turcijā ir parlamentārs režīms, Valsts Asamblejā ir viena palāta ar 550 deputātiem. Viņus ievēl ar proporcionālas sistēmas palīdzību, partijām ir jāpārvar 10 procentu barjera, lai gūtu vietas parlamentā.

Kampaņas finansēšanas noteikumus nosaka likums par partijām (nr. 2820) un likums par vēlēšanu noteikumiem (nr. 298), kā arī Turcijas konstitūcijas 68. un 69. pants.

Ienākumi

Turcijas likums nenošķir kampaņas finanses no partiju finansēm. Likumā ir noteikts, ka politiskās organizācijas drīkst saņemt līdzekļus no biedru naudas, no parlamenta deputātiem, no aktīvu un partijas materiālu pārdošanas, no ziedojumiem un valsts subsīdijām (tās saņem tikai partijas, kuras pēdējās parlamenta vēlēšanās ir ieguvušas vismaz septiņus procentus balsu). Partija var iekasēt nodevu no tiem kandidātiem, kuri vēlas tikt iekļauti tās sarakstā.

Oficiālās iestādes un organizācijas, kā arī fondi, kuriem ir saistības ar oficiālajām iestādēm, nedrīkst ziedot naudu partijām. Citas fiziskas personas un organizācijas drīkst ziedot ne vairāk kā divus miljardus liru (aptuveni 2000 ASV dolāru) gada laikā, taču šī summa tiek pārskatīta saskaņā ar nodokļu likumdošanu. Ziedotāja pārstāvis saņem kviti, kurā ir uzrādīts ziedotājs un ziedotā summa. Partijas nedrīkst pieņemt naudu, īpašumu vai jebkādus ziedojumus no citām valstīm, starptautiskām organizācijām, citu valstu pilsoņiem, asociācijām, grupām vai institūcijām.

Valsts atbalsts

Kampaņas laikā valsts sniedz partijām ierobežotu atbalstu. Valsts finansē vēlēšanu administrēšanu, taču nepiedāvā kandidātiem un partijām kaut kādus nodokļu atvieglojumus.

Valsts sniedz atbalstu partijām un kandidātiem graudā. Valsts piegādā papīru un citus materiālus, kas tiek izmantoti kampaņas vajadzībām. Valsts maksā par vēlēšanu biļeteniem un algas tiem, kuri ir nodarbināti vēlēšanu sakarā.

Valsts nodrošina bezmaksas raidlaiku valsts radio un televīzijā. Tas tiek sadalīts ar visai sarežģītas formulas palīdzību, un lielākās partijas, kuras ir pārstāvētas parlamentā, saņem visvairāk laika.

Izdevumi

Partijas un kandidāti kampaņas laikā drīkst izdot tik daudz naudas, cik vēlas, ja vien tiek ievēroti noteikumi par ziedojumiem. Tomēr partijas un kandidāti nedrīkst vēlētajiem dot dāvanas vai censties viņus piekukuļot.

Apmaksāta politiskā reklāma televīzijā Turcijā ir aizliegta.

Deklarācijas un to pārbaude

Valsts departamenti un iestādes ziņo Augstākajai vēlēšanu padomei par visiem ar vēlēšanām saistītajiem izdevumiem. Izdevumus pārbauda Finanšu departamenta finanšu direktors. Viņš ir padomes loceklis. Pēdējais vārds par izdevumu apstiprināšanu pieder padomes direktora vietniekam.

Partiju ienākumus un izdevumus kontrolē valsts juridiskā sistēma. Visi ienākumi un izdevumi tiek reģistrēti, un šos dokumentus periodiski pārbauda tiesnesis, kurš ir attiecīgā reģiona Vēlēšanu padomes priekšsēdētājs. Partiju galvenajā birojā ir jāsavāc visu reģionālo nodaļu un vietējo organizāciju dokumenti. Biroji sagatavo finanšu ziņojumu, kurā ir iekļauta informācija par partiju reģionālajām nodaļām. Ziņojumu iesniedz Augstākajā tiesā ne vēlāk kā katra gada jūnija beigās. Dokumenta kopijas tiek iesniegtas Augstākās apelācijas tiesas galvenajam prokuroram. Augstākā tiesa finanšu informāciju no partijām var pieprasīt jebkurā brīdī.

Augstākā tiesa pārbauda dokumentus. Ja nepieciešams, tā var lūgt palīdzību Augstākajam revīzijas birojā. Vietējos tiesnešus un tiesas var lūgt veikt vietēja rakstura pārbaudi. Nelikumīgi ienākumi tiek konfiscēti. Augstākā tiesa lemj par ienākumu un izdevumu likumību, pārliecinās, ka deklarācijas ir aizpildītas pareizi. Tiesa var lemt par nepareizi deklarētu ienākumu konfiskāciju.

Problēmas

Turcijas vēlēšanu sistēmas lielākā priekšrocība ir juridiskās sistēmas un Augstākās vai Konstitucionālās tiesas iesaistīšana šajā procesā. Tiesa var uzdot veikt vietēja rakstura inspekcijas, pārbaudīt finanšu deklarācijās iekļauto informāciju. Tas ir ļoti būtiski. Tiesa nekad neapstiprina politiku iesniegto informāciju, to nepārbaudījusi. Sankcijas – galvenokārt nelikumīgu ienākumu konfiskācija – šķiet nepietiekamas. Efektīvāka varētu būt valsts subsīdijas atņemšana vai atmaksāšana. Būtu jādoma arī par nopietnu soda naudu, ja notiek finanšu manipulācija.

Būtiska problēma ir tā, ka individuālo kandidātu finanses netiek pārbaudītas tikpat rūpīgi. Tā kā nav radīta pienācīga pārbaudes sistēma, Augstākā vēlēšanu padome ir spiesta uzticēties tai informācijai, kuru piedāvā paši kandidāti. Šāda sistēma nav efektīva, ja nepastāv kontroles, pārbaudes un izmeklēšanas mehānisms. Efektīvākā sankcija ir iespēja kandidātam zaudēt mandātu parlamentā, ja tiek

pārkāpti noteikumi. Šādu procedūru administrē vai nu tiesa, vai pēc vēlēšanām sauktais parlaments.

Jānorāda arī uz atklātības trūkumu partiju un kandidātu finansēs. Noteikumos tā nav paredzēta, un tas neļauj pilsoniskajai sabiedrībai veikt kontroles funkcijas.

Šķiet, ka kampaņas finansēšanas noteikumi Turcijā ir izstrādāti tā, lai stiprinātu lielākās partijas un bloķētu to partiju, kuras oponenti pastāvošajai iekārtai, iespēju piedalīties vēlēšanu procesā. Tas izskaidro, kāpēc tiesu sistēmai ir tik svarīga loma partiju darbībā, kā arī to, kāpēc tik maz vērības tiek veltīts individuālo kandidātu izdevumiem un ienākumiem. No demokrātijas viedokļa raugoties, šķiet skaidrs, ka vēlēšanu barjera būtu jāsamazina attiecībā uz iespēju gūt valsts subsīdiju, būtu jāparedz stingrāki noteikumi par atklātību un sabiedriskajām organizācijām būtu jāiesaistās pārbaudes procesā. Turcijā pastāvošā «kareivīgās demokrātijas» sistēma neveicina opozīcijas partiju iesaistīšanos politikā, ir bijuši gadījumi, kad Konstitucionālā tiesa ir likvidējusi partijas. Tas nozīmē, ka partijas un kampaņu finansēšanas sistēma būtu jāpadara plurālistiskāka un atklātāka jaunatnācējiem, nekā tā ir patlaban.

Ukraina

Institucionālā struktūra

Ukrainas Augstākajā Padomē ir 450 deputāti, viņus ievēl ar jauktas vēlēšanu sistēmas palīdzību. Ukrainas prezidentu ievēl tiešās vēlēšanās.

Partiju finansēšanu un priekšvēlēšanu kampaņas Ukrainā regulē likums par partijām, par prezidenta vēlēšanām, par parlamenta vēlēšanām un citi likumi.

Ienākumi

Likumā par prezidenta vēlēšanām ir teikts, ka kandidātiem ir jāizveido personīgs vēlēšanu fonds, no kura tiek finansētas kampaņas aktivitātes. Līdzekļus var iemaksāt pats kandidāts, partijas, Ukrainas pilsoņi un Ukrainā reģistrēti uzņēmumi. Aizliegti valstij piederošo uzņēmumu, valdības struktūru, fondu un organizāciju, vietējo pašpārvalžu uzņēmumu, ārvalstnieku un bezpavalstnieku, ārvalstu uzņēmumu, uzņēmumu ar ārvalstu investīcijām, labdarības un reliģisku organizāciju, organizāciju un uzņēmumu, kuri ir parādā valsts budžetam, ziedojumi.

Līdzīgi fondi tiek veidoti arī parlamenta vēlēšanām. Ziedojumus var pieņemt no Ukrainas pilsoņiem un uzņēmumiem, bet ne no valsts organizācijām un uzņēmumiem, vietējiem pašpārvaldes uzņēmumiem, ārvalstu fiziskām un juridiskām personām, anonīmiem ziedojumu avotiem un starptautiskām organizācijām.

Valsts atbalsts

Ukraina ir viena no tām valstīm, kuras nepiešķir publisku finansējumu, turklāt netiešas subsidijas būtiski nav ietekmējušas kampaņas finansēšanu. Valsts piešķir bezmaksas pieeju plašsaziņas līdzekļiem, un Centrālā vēlēšanu komisija iespiež vēlēšanu plakātus tām partijām vai partiju blokiem, kuri ir pieteikušies vēlēšanām. Katram vēlēšanu iecirknim tiek piegādāti pieci plakāti. Partijas vēlēšanu platforma tiek publicēta divos Ukrainas laikrakstos.

Vēlēšanu apgabalu vēlēšanu komisijas iespiež plakātus tiem kandidātiem, kuri ir reģistrēti attiecīgajā apgabalā – 2000 eksemplārus par katru. Pats kandidāts saņem trīs ceturtdaļas šo plakātu.

Nozīmīgs ienākumu avots partijām un kandidātiem ir mērķfinansējums, kas tiek piešķirts parlamenta frakcijām un neatkarīgajiem deputātiem (papildus darba algai). Šādas dotācijas saņem arī Kijevas domes deputāti. Šie granti būtiski papildina kampaņas budžetu.

Nozīmīgākā netiešā subsidija Ukrainā ir bezmaksas raidlaiks, kas tiek sadalīts tā, lai tiktu ievērots vienlīdzības princips attiecībā uz prezidenta amata kandidātiem un partijām. Televīzijas raidījumos ir aizliegta partiju, bloku un kandidātu propaganda vai reklamešana. Politiskā reklāma ir uzskatāma jāatdala no citas reklāmas, un tā ir jāidentificē.

Partijas, partiju bloki un kandidātu saraksti, kas ir reģistrēti apgabalos ar vairākiem mandātiem, drīkst publicēt savas vēlēšanu programmas (ne vairāk kā 7800 zīmes) valstij piederošos laikrakstos. Vienmandāta apgabalos kandidātiem ir tās pašas privilēģijas, taču programmai ir jābūt uz pusi īsākai.

Parlaments nav apstiprinājis nodokļu priekšrocības pilsoņiem un uzņēmumiem, kuri kampaņas laikā ir ziedojuši naudu partijām vai kandidātiem.

Izdevumi

Ukraina ierobežo partiju un kandidātu izdevumus (gan prezidenta, gan arī parlamenta vēlēšanās). 1999. gadā notikušajās prezidenta vēlēšanās kandidātu fondos drīkstēja ieskaitīt ne vairāk kā 10 000 minimālās algas.

Vienas fiziskas vai juridiskas personas ziedojums nedrīkstēja pārsniegt 100 minimālās algas (minimālā alga ir 17 grivnas vai 3,12 ASV dolāri). 1998. gadā notikušajās parlamenta vēlēšanās netika ierobežoti kandidātu, partiju un bloku izdevumi. Individuālo kandidātu fondos vienmandāta apgabalos bija ieskaitīti līdz pat 70 000 grivnu. Ukrainā netiek ierobežotas tās neatkarīgās grupas, kuras kampaņas laikā izdod naudu par labu kādai partijai vai prezidenta amata kandidātam. Prezidenta amata kandidāti, partijas un parlamenta kandidāti izmanto fondus, asociācijas un dažādas nevalstiskās organizācijas, kuras netieši vada kampaņu.

Ukrainā nav reklāmas ierobežojumu, 1996. gadā pieņemtais likums par reklāmu nenodala politisko reklāmu. 2001. gada jūnijā parlaments pirmajā lasījumā pieņēma likumu par politisko reklāmu un kampaņu.

Deklarācijas un to pārbaude

Centrālajai vēlēšanu komisijai ir pienākums pārraudzīt, kā tiek ievēroti kampaņu finansēšanas noteikumi. Tā seko, vai tiek publicēta informācija, kurā tiek norādīti kampaņas ienākumu avoti. Komisija pārbauda prezidenta amata kandidātu personīgo līdzekļu izmantošanu. Valsts ienākumu dienests un bankas, kurās atrodas vēlēšanu konti, veic pārbaudes šajā jomā.

Informāciju par ziedojumu avotiem un apjomu, kā arī deklarācijas par šo līdzekļu izmantošanu Centrālā vēlēšanu komisija publicē laikrakstos *Holos Ukrainy* un *Uriadovi Kuryer* septiņu dienu laikā pirms vēlēšanām.

Šo deklarāciju mērķis ir ļaut sabiedrībai iepazīties ar kandidātu kontiem, lai varētu izraisīties politiskas diskusijas. Tas ir ļoti nepieciešams, jo eksperti uzskata, ka Ukrainas vēlēšanās apmēram 60 – 70 procenti izdevumu netiek deklarēti.¹³ Detalizētā deklarāciju procedūra ne vienmēr ir neitrāla. Reizēm tā tiek trīs četras dienas novilcināta, un opozīcijas kandidātiem pietrūkst naudas. Tas veicina nedeklarētas naudas izmantošanu.

Problēmas

Ukrainas pieredze pierāda vairākus faktus. Pirmām kārtām valstī nav īpaši plašas pieejas medijiem, tā tiek ierobežota pat tām partijām un kandidātiem, kuru rīcībā ir nepieciešamais kapitāls. Bez maksas raidlaika piešķiršana notiek diskriminējoši, un tas samazina kampaņas finansējuma efektivitāti. Daudzās bijušajās PSRS republikās ir redzams, ka ar naudu vien nevar nodrošināt pienācīgu politisko komunikāciju. Ir nepieciešams arī «administratīvais kapitāls» – labāka kontrole pār administratīvo un regulēšanas aparātu. Tā dēvētie administratīvie resursi saistās ar pašvaldību, valstij piederošo mediju, uzņēmumu un valsts finansēto organizāciju īpašo pieeju kandidātiem. Partija vai kandidāts, kurš bauda šo instanču uzticību, saņem nedokumentētus un «bezmaksas» pakalpojumus, izmanto valsts telpas un apmeklē organizētas tikšanās ar «darbinieku kolektīviem».

Otra problēma ir tā, ka Ukrainā nav neatkarīga pārraudzības mehānisma, un tas nopietni kavē ieviest veiksmīgu priekšvēlēšanu kampaņas finanšu sistēmu. Režīma rīcībā ir mehānismi, kurus var izmantot, lai opozīcijas partijām neļautu

¹³ Ir daudz iemeslu, kāpēc partijas un kandidāti lieto nedeklarētu naudu, un bailes no valsts iejaukšanās katrā ziņā ir viens no tiem. Sk. 26 ekspertu intervijas pētījumā, kuru 1999. gada janvārī veica aģentūra «Sociālo, ekonomisko un politisko procesu paredzēšanas centrs».

efektīvi piedalīties vēlēšanās. Ja finanšu noteikumi tiek ieviesti diskriminējošā veidā, tas samazina konkurenci un ļauj vienai partijai vai režīmam palikt pie varas. Dažkārt strikta politiskā finansējuma kontrole un administratīvie ierobežojumi var represēt opozīciju. Demokratizācijas process pieprasa noteiktu privāto tiesību līmeni, kā arī atbrīvot kandidātus un partijas no režīma iejaukšanās, bet tas diemžēl ir saistīts ar politisku korupciju. Represīva finanšu sistēma, kurai nav neatkarīgas pārraudzības, kaitē brīvu un godīgu vēlēšanu idejai, jo šādā sistēmā režīma iejaukšanās procesā ir neizbēgama. Pārejas periodā partija, kurai pieder vara, nereti izmanto valsts aparātu savā labā. Partiju finansēšanas sistēma ar stipru režīmu nav ideāla forma pārejas posma valstīm.

Pēdējā politisko finansējuma problēma Ukrainā saistās nevis ar to, cik daudz naudas tiek izdots, bet gan ar to, kā šī nauda tiek savākta. Tā kā nav finanšu avotu daudzveidības, ir iespējama ziedotāju ietekme politiskajā procesā. Ukrainas partijas ir spiestas piedalīties ļoti dārgos vēlēšanu procesos, un tas nozīmē, ka tās labprāt pieņem lielus ziedojumus no bagātiem cilvēkiem un uzņēmumiem. Neformāli politikas aģenti – finanšu grupas un «oligarhi» – šķiet dominējam politiskajā procesā. Vairums valsts partiju iesaistās «oligarhijas» sistēmā, lai piedalītos politiskajā procesā. Ukrainas partiju sistēma ir fragmentēta, tā nav institucionālizēta. Lielu uzņēmumu veido savu klientu aprindas un vada savas partijas, lai tiešā veidā ietekmētu lēmumu pieņemšanu.

Ungārija

Institucionālā struktūra

Ungārija ir parlamentāra republika, parlamentā ir viena palāta, kurā deputāti tiek ievēlēti pēc jauktās vēlēšanu sistēmas. Kampaņu finansēšana ir noteikta vairākos likumos, to skaitā 1989. gadā pieņemtajā likumā par parlamenta deputātu vēlēšanām (labots 1994. gadā) un arī 1990. gadā pieņemtajā likumā par partiju darbību un finansēšanu.

Ienākumi

Likumā par partiju darbību un finansēšanu¹⁴ ir noteikts, ka no valsts budžeta tiek sniegts ievērojams atbalsts tām partijām, kuras parlamenta vēlēšanās iegūst vismaz vienu procentu balsu. Partija var iegūt līdzekļus no biedru naudas, valsts atbalsta un īpašuma, un līdzekļiem, kurus ziedo fiziskas personas un neatkarīgi uzņēmumi. Cilvēki partijām drīkst atstāt mantojumā naudu vai īpašumu. Partijas

¹⁴ Sk. 1989. gada likumu XXXIII par politisko partiju darbību un finansēšanu, kā arī 1990. gada likumu LXII (1989. gada likuma XXXIII par politisko partiju darbību un finansēšanu modifikācija).

drīkst pelnīt naudu no uzņēmējdarbības, tām ir atļauts paturēt peļņu no šiem uzņēmumiem pēc nodokļu samaksāšanas. Partijām nav jāveido īpaši vēlēšanu konti kampaņas vajadzībām.

Ārvalstnieku un bezpeļņas organizāciju ziedojumi nav ierobežoti.

Valsts uzņēmumi un finanšu institūcijas nedrīkst ziedot naudu vai īpašumu, un partijas nedrīkst pieņemt naudu vai īpašumu no valsts finanšu institūcijām un uzņēmumiem. Partija nedrīkst pieņemt īpašumu vai naudu no jebkuras citas valsts valdības, aizliegti arī anonīmi ziedojumi.

Valsts atbalsts

Ungārijā partijas no valsts saņem ievērojamu atbalstu. Lai saņemtu tiešo subsīdiju, partijai parlamenta vēlēšanās ir jāiegūst vismaz viens procents balsu. No summas, kura tiek izmaksāta partiju atbalstam no valsts budžeta, 25 procenti tiek sadalīti vienādās daļās tām partijām, kuras ir pārstāvētas parlamentā. Atlikušie 75 procenti tiek sadalīti partijām atbilstoši parlamenta vēlēšanu pirmajā kārtā iegūtajam balsu skaitam. Kopējā summa tiek noteikta katra gada valsts budžeta likumā. Finansējums tiek piešķirts četras reizes gadā.

Partijas, kuras kandidē parlamenta vēlēšanās, saņem papildu atbalstu no valsts budžeta atbilstoši kandidātu skaitam. Neatkarīgie kandidāti saņem tikpat daudz naudas, cik ar partijām saistītie kandidāti. Arī šajā gadījumā kopējā summa ir noteikta likumā par valsts budžetu.

Netiešā atbalsta vissvarīgākais elements ir pieeja bezmaksas raidlaikam valsts radio un televīzijā. Politiskās reklāmas šajos medijos raida bez maksas un vismaz vienu reizi starp astoņpadsmito un trešo dienu pirms vēlēšanām. Priekšvēlēšanu kampaņas pēdējā dienā Ungārijas radio un televīzija pārraida partiju sagatavotos vēlēšanu ziņojumus. Arī tas notiek bez maksas. Partijām tiek piedāvātas telpas un tehnika kampaņas vajadzībām.

Izdevumi

Ungārijā ir noteikti izdevumu ierobežojumi partijām un neatkarīgajiem kandidātiem. Partijas nedrīkst izdot vairāk par miljonu forintu (šajā summā nav ieskaitīta subsīdija, kuru valsts sniedz kandidātiem).¹⁵ Saskaņā ar šiem noteikumiem kopējā priekšvēlēšanu laikā izdotā summa nav lielāka par 386 miljoniem forintu (1 364 124 ASV dolāri).

Apmaksāta politiskā reklāma nav aizliegta.

¹⁵ 1998. gadā šī summa bija 25 819 forintu (aptuveni 88 ASV dolāri) par katru kandidātu.

Deklarācijas un to pārbaude

Likumā par partijām ir noteikts, ka tām katru gadu līdz 31. martam ir jāsgatavo finanšu deklarācija, kura tiek publicēta oficiālajā valsts laikrakstā. Ja ir saņemts par 500 000 forintu (1767 ASV dolāriem) lielāks ziedojums, tas jādeklarē atsevišķi kopā ar ziedotāja uzvārdu (ja ziedojums ir no ārvalstīm, tas jādeklarē atsevišķi, ja pārsniedz 100 000 forintu – 353 ASV dolārus). Likumā ir noteikts, ka partijām un neatkarīgajiem kandidātiem nacionālajās vēlēšanās jāiesniedz oficiālajam valsts laikrakstam deklarācijas par kampaņu finansējumu 60 dienu laikā pēc otrās vēlēšanu kārtas. Deklarācijās ir jāsniedz informācija par kampaņas izdevumiem dažādās kategorijās, turklāt – un tas ir svarīgāk – jādeklarē arī finansējuma avoti.

Valsts kontrolei ir uzdots pārbaudīt partiju finanšu likumību. Katru gadu tiek pārbaudītas to partiju finanses, kuras saņem naudu no valsts budžeta. Ja konstatē likuma pārkāpumus, Valsts kontrole partijai sniedz norādījumus, kā tos novērst. Ja ir nopietns likuma pārkāpums un ja partija neievēro Valsts kontroles norādījumus, valsts kontrolieris to var iesūdzēt tiesā. Piemēram, ja partija ir izdevusi vairāk nekā miljonu forintu (3534 ASV dolāru), tai ir jāmaksā sods – summa, kura ir divas reizes lielāka par nelikumīgi izdoto summu. Soda nauda tiek pārskaitīta valsts kasei.

Problēmas

Ungārijas demokrātijas attīstībā valsts finansējums partijām ir bijis svarīgs faktors. Jau 1990. gadā valsts finansējums veidoja 93 procentus Neatkarīgo īpašnieku partijas budžeta, 88 procentus Kristiešu demokrātiskās tautas partijas budžeta, bet tikai 24 procentus Ungārijas Sociālistu partijas budžeta. Speciālisti uzskata, ka Ungārijai būtu jāatsakās no valsts finansējuma, tā vietā ieviešot nodokļu atlaides ziedojumiem. Tas varētu veicināt maza un vidēja apjoma ziedojumus.

Ungārijā ir nepieciešams palielināt arī kampaņas izdevumu apmēru, jo pašreizējie ierobežojumi ir visai mākslīgi.

Likumā nav pietiekami skaidru noteikumu par ziedojumiem graudā. Turklāt Valsts kontrolei nav tiesību veikt pārbaudi, ja tā uzskata, ka partijas grāmatvedībā ir kaut kas apšaubāms. 1993. gadā Valsts kontrole lūdza ieviest soda naudu – 15 procentus no tās subsīdijas, kuru attiecīgā partija ir saņēmusi. Tas netika izdarīts. Rezultātā Ungārijai ir publiskā finansējuma sistēma bez pilnas atklātības un bez juridiska rakstura sankcijām pārkāpumu gadījumā, un tas nākotnē varētu radīt problēmas. Ungārijai, šķiet, ir vajadzīga stipra institūcija ar likumā noteiktām tiesībām pārraudzīt, pārbaudīt un apliecināt kampaņas finansējumu, ar tiesībām pieņemt juridiskus lēmumus, ja tas ir nepieciešams.

ACEEEO dalībvalstīs spēkā esošie likumi, kuri regulē kampaņas finansējumu

Albānijā

1. Albānijas Vēlēšanu kodekss (2000)
2. Likums par partijām (2000)

Armēnijā

1. Universālais vēlēšanu kodekss (1999)

Baltkrievijā

1. Baltkrievijas Republikas Konstitūcija (1996)
2. Baltkrievijas Republikas Vēlēšanu kodekss (2000)

Bosnijā un Hercegovinā

1. Likums par partiju finansēšanu (2000)
2. Vēlēšanu likums (2001)

Bulgārijā

1. Likums par partijām (2001)
2. Likums par parlamenta vēlēšanām (2001)
3. Likums par Bulgārijas Republikas prezidenta un viceprezidenta vēlēšanām (1991)

Gruzijā

1. Gruzijas Vienotais vēlēšanu kodekss (2001)

Horvātijā

1. Likums par Horvātijas Republikas prezidenta vēlēšanām (1992)
2. Likums par Horvātijas parlamenta locekļu vēlēšanām (1999)
3. Likums par partijām (1993)
4. Horvātijas radio un televīzijas likums (1992)

Krievijā

1. Federālais vēlēšanu likums par Krievijas Federācijas prezidenta vēlēšanām (1999)
2. Federālais vēlēšanu likums par Valsts Domes deputātu vēlēšanām (1999)
3. Likums par vēlēšanu tiesību un par Krievijas Federācijas pilsoņu tiesību piedalīties referendumā garantēšanu (1999)
4. Likums par plašsaziņas līdzekļiem (1991)

Latvijā

1. Likums par Saeimas vēlēšanām (1993)
2. Likums par publiskām organizācijām un to apvienībām (1992)
3. Likums par politisko organizāciju (partiju) finansēšanu (1995)
4. Likums par priekšvēlēšanu aģitāciju pirms Saeimas vēlēšanām (1995)

Lietuvā

1. Likums par prezidenta vēlēšanām (1992)
2. Likums par Seima vēlēšanām (1997)

3. Likums par pašvaldību vēlēšanām Lietuvas Republikā (1994)
4. Likums par partijām un politiskām organizācijām (1999)
5. Likums par partiju un politisko organizāciju finansēšanu (1999)
6. Likums par politisko kampaņu finansēšanas kontroli Lietuvas Republikā (1997)

Maķedonijā

1. Likums par partijām (1994)
2. Likums par Maķedonijas Republikas Asamblejas pārstāvju vēlēšanām (1998)
3. Likums par Maķedonijas Republikas prezidenta vēlēšanām (1994)

Moldovā

1. Moldovas Vēlēšanu kodekss (1997)
2. Likums par partijām un citām politiskām organizācijām (1991)

Polijā

1. Likums par Polijas Republikas Seima un Senāta vēlēšanām (2001)
2. Likums par partijām (1997)
3. Likums par Polijas Republikas prezidenta vēlēšanām (1990)
4. Likums par komūnu padomju, rajonu padomju un vojevodu padomju vēlēšanām (1998)

Rumānijā

1. Likums par partijām (1996)
2. Likums par parlamenta vēlēšanām (1992)
3. Likums par prezidenta vēlēšanām (1992)

Slovākijā

1. Likums par partiju izdevumu ierobežošanu (1994)
2. Likums par parlamenta vēlēšanām (1998)
3. Likums par Slovākijas Republikas prezidenta vēlēšanu procedūru (1999)

Turcijā

1. Likums par galvenajiem vēlēšanu noteikumiem (Galvenais vēlēšanu likums) (1983)
2. Likums par partijām (1983)

Ukrainā

1. Likums par Ukrainas tautas deputātu vēlēšanām (1997)
2. Likums par Ukrainas prezidenta vēlēšanām (1999)
3. Likums par partijām (2001)
4. Likums par Ukrainas Centrālo vēlēšanu komisiju (1997)

Ungārijā

1. Likums par parlamenta locekļu vēlēšanām (1989)
2. Likums par partiju darbību un finansiālām funkcijām (1989)
3. Likums par radio un televīzijas pakalpojumiem (1996)

3. Likums par pašvaldību vēlēšanām Latvijas Republikā (1993)
 4. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 5. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 6. Likums par politisko kampaņu finansēšanu ārvalstīs (1999)
- Moldova**
1. Likums par partijām (1994)
 2. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 3. Likums par Moldovas Republikas prezidenta vēlēšanām (1994)
 4. Likums par Moldovas Republikas parlamenta vēlēšanām (1994)
- Polija**
1. Likums par Polijas Republikas Seimas vēlēšanām (1991)
 2. Likums par partijām (1993)
 3. Likums par Polijas Republikas prezidenta vēlēšanām (1990)
 4. Likums par komunistiskās partijas padošanās likumiem (1990)
 5. Likums par komunistiskās partijas padošanās likumiem (1990)
- Rumānija**
1. Likums par partijām (1990)
 2. Likums par parlamenta vēlēšanām (1992)
 3. Likums par prezidenta vēlēšanām (1992)
 4. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 5. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
- Slovākija**
1. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 2. Likums par parlamenta vēlēšanām (1998)
 3. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
- Turcija**
1. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 2. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 3. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 4. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 5. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
- Ungārija**
1. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 2. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 3. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 4. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 5. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
- Ukraina**
1. Likums par Ukrainas tautas deputātu vēlēšanām (1997)
 2. Likums par Ukrainas prezidenta vēlēšanām (1999)
 3. Likums par partijām (2001)
 4. Likums par Ukrainas Demokrātiskās koalīcijas vēlēšanām (1999)
 5. Likums par Ukrainas Demokrātiskās koalīcijas vēlēšanām (1999)
- Latvija**
1. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 2. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 3. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 4. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)
 5. Likums par partijām un politiskajām organizācijām ārvalstīs (1999)

Vai partiju valstiskais finansējums palīdz cīņā ar korupciju?

Ievads

Neviena sabiedrība nav spējusi iztikt bez pirmatnējā grēka un neviena demokrātija nekad nespēs iztikt bez naudas. Demokrātijas pastāvēšanai ir vajadzīgas politiskās partijas, un partiju pastāvēšanai ir vajadzīga nauda. Tā ir skaudra realitāte arī Latvijā, kur politisko lēmumu pieņemšana ir nonākusi ciešā atkarībā no ekonomiskajām interesēm. Tomēr Latvija nav vienīgā valsts, kas cenšas pārraut korupcijas pinekļus un ieviest atbildīgumu un caurspīdīgumu partiju finansēšanas jautājumos. Deviņdesmito gadu sākumā partiju finansēšanas reformu gaitā Francijā kāds eksperts norādīja uz problēmām ar partiju slēpto finansēšanu:

«Pirms reformām kandidāti saņēma līdzekļus no partijas un nelielu atlidzību no valsts... Tā kā [likumīgie] avoti nodrošināja tikai niecīgu daļu līdzekļu, nelikumīgie darījumi un neuzskaitītie naudas ziedojumi kļuva par izplatītu parādību. Lielās biznesa grupas, piemēram, Conseil du patronat français, kā arī arodbiedrības bija politisko partiju galvenie atbalstītāji. Ziedojumi bieži vien tika noformēti kā neeksistējoši reklāmas līgumi vai uzņemti parakstīšanās uz kandidātu vai partiju publikācijām. Šādu naudas «pār-sūtišanu» veicināja arī partiju uzņēmumi un avīzes. Vietējās pašvaldības algoja konsultantu firmas par pārmērīgu samaksu, kas aizvietoja partiju oficiālos izdevumus. Turklāt, pie varas esošās partijas varēja novirzīt valsts departamentu komunikāciju un mārketinga budžetu uz firmām, kas sagatavoja partiju priekšvēlēšanu kampaņas. Vietējās pašvaldības un birokrātija piedāvāja iespieddarbus un brošūru izplatīšanas pakalpojumus savu partiju kandidātiem, kā arī pieņēma pastāvīgā darbā partijas biedrus ar mērķi stiprināt vietējās politiskās organizācijas. Dažas no šīm skandalozajām aktivitātēm tika atklātas pateicoties virknei policijas izmeklēšanu 1986. gadā.»¹

¹ Padget D. Comparative Studies in Electoral Reform and Party Finance: France // In: F. L. Seidle (ed.). Royal Commission of Electoral Reform and Party Financing in Canada. – 1992. – P. 79 – 80.

Apraksts var likties Latvijas lasītājiem pazīstams. Ne velti ANO ziņojumā par tautas attīstību Latvijā norādīts uz slēgtas politikas dominešanu un ciešām saitēm starp politiku un biznesu.²

Diemžēl partiju valstiskā finansējuma (PVF) ietekme līdz šim nav analizēta tādā apmērā, lai varētu izvirzīt vienotu, visaptverošu un empīriski pārbaudītu argumentu kopumu, kas radies gan no valstu salīdzinošām, gan individuālo gadījumu pētījumu kombinācijām. Partiju finansēšana joprojām ir akadēmiskajā literatūrā relativizēta kategorija, iesaiņota modeļos un bezgalīgi pavairota, isti nezinot, kā un kāpēc šie modeļi strādā. Šā raksta mērķis ir diagnosticēt PVF un korupcijas saistību gan kvantitatīvi, gan aplūkojot situācijas, kurās atklājas PVF nozīme korupcijas kontrolē.

Valsts finansējums – burvju līdzeklis?

Kā viena no receptēm atkarības mazināšanai tiek minēta valsts finansējuma ieviešana/palielināšana politiskajām partijām. Par PVF «popularitāti» liecina tas, ka no partiju finansēšanas eksperta M. Pinto-Dušínska pētījām 49 demokrātijām vismaz 39 saņem tiešu valsts finansējumu partijām vai vēlēšanu kampaņas izdevumu segšanai.³ Tas ir gandrīz divas reizes vairāk nekā Herberta Aleksendera desmit gadus agrāk veiktajā pētījumā.⁴

Doma par PVF ieviešanu Latvijā izskanēja *Latvijas Korupcijas novēršanas programmā* 1995. gadā, kā arī vairāku valdību un partiju deklarācijās. 2000. gada 27. septembrī premjers nodibināja darba grupu, kas sāka jaunā likuma «Par politisko organizāciju un to apvienību finansēšanu» izstrādi. Likumprojekts paredz valsts finansējuma piešķiršanu partijām, kas ieguvušas vairāk nekā trīs procentus vēlēšanu balsu, maksājot 60 santīmus par balsi. Tiek ievērojami samazināts privāto ziedojumu apjoms – fiziskām personām ne vairāk par 1000 latu, juridiskām personām ne vairāk kā 5000 latu gadā. Atbilstošā likumprojekta izstrādātāja Dz. Rasnača viedoklis ir nepārprotams:

«Pašreizējā situācijā partijas ir atrautas no sabiedrības un veicina ekonomisko un politisko grupējumu saaugšanu, veicina korupciju. Pareizāk būtu partijas tuvināt sabiedrībai caur valstisku un caurspīdīgu kontroli.»⁵

² «Sabiedriskās politikas process» ANO pārskats par tautas attīstību Latvijā 2000/01. [http://ano.deac.lv/html/index_09.html].

³ Pinto-Duschinsky M. Political Finance and Democracy: Major Challenges for Reformers and Scholars // Paper presented at Conference on Political Finance and Democracy in East Asia, Seoul, Korea, 2001, 28 – 30 June.

⁴ Alexander H. (ed.) Comparative Political Finance in the 1980's. – Cambridge: Cambridge University Press, 1989. – P. 12.

⁵ Rasnača Dz. Par politisko korupciju un partiju finansēšanu // Latvijas Vēstnesis. – R., 1999. – 16. jūlijs, 4. augusts.

Analizējot minēto piemēru, redzams, kā valsts pārvaldē formējas savdabīgs *patiesības* diskurss. Jāņem vērā, ka politisko partiju daļēju finansēšanu no valsts budžeta iesaka arī Eiropas Padomes eksperti un Pasaules Banka.⁶ Tāpēc, sekojot loģiskajam domu gājienam, būtu jāsecina, ka, *jo dāsnāka partiju publiska finansēšana, jo zemāks korupcijas līmenis valstī.*

Lai saistību starp PVF un korupcijas līmeni pārbaudītu statistiski, pieņemsim, ka *Transparency International* (TI) korupcijas uztveres indekss ir saistīts ar valsts atbalsta apjomu politiskajām partijām. TI definē korupciju kā publisku iestāžu pilnvaru izmantošanu personiskā labuma gūšanai, t. i., ierēdņu korpumpēšana, kukuļdošana valsts apgādes sistēmā, valsts līdzekļu ļaunprātīga izmantošana. Ir svarīgi uzsvert, ka šis skaitlis atspoguļo nevis faktisko korupciju, bet gan tās novērtējumu – uztveri.⁷ Izmantoju indeksu vērtības 36 valstīm 20 gadu garumā, sākot ar 1980. gadu. Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīm (pārejas demokrātijām) šis indekss tiek piešķirts sākot no 1995. gada. 1999. gadā TI sāka mērit t. s. «Kukuļdošanas indeksu», kas raksturo ārzemju kompāniju tieksmi maksāt kukuļus valsts amatpersonām, lai panāktu sev labvēlīgu iznākumu 15 valstīs.⁸ Kukuļdošanas pētījumā 19% respondentu uzskata, ka tieši politiskās partijas ir institūcijas, kurās korupcija būtu jāizskauz vispirms. 21% uzskata, ka korupcija vispirms būtu jāizskauz tiesu sistēmā.

Kā salīdzināmo mainīgo lietosim valsts finansējuma dāsnumu politiskajām partijām 36 demokrātijās. Ņemot vērā, ka PVF likumdošana ir specifiska un grūti salīdzināma, būtu lietderīgi ieviest valsts atbalsta normējumu pēc tā, cik lielā mērā šis finansējums aptver partiju organizāciju un tās aktivitātes. Par pamata avotu šeit kalpo Ričarda Kaca izstrādātā pieeja.⁹ Valsts atbalsta formu, šeit nosacīti varētu dēvēt par *valsts dāsnumu* pret politiskajām partijām dotajā valstī, un to varam izteikt skalā no 0 līdz 6.

1. tabula. Valsts atbalsta dāsnums partiju organizācijām

0	Partijas nesaņem nekādu atbalstu no valsts.
1	Atmaksāti pasta, tālruna, biroja tehnikas lietošanas izdevumi, proti, atbalsts graudā.
2	Atbalsts naudā šauriem mērķiem. Piemērs – Holande, kurā valsts pārskaita naudu nevis partiju kasēs, bet gan īpašās partiju organizācijās, kurām pēc tam šī nauda ir jāizlieto stingri noteiktam mērķim.
3	Tikai vēlēšanu izdevumu segšana parasti ņemot par pamatu sekmes iepriekšējās vēlēšanās.
4	Atbalsts partiju frakcijām parlamentā. Visbiežāk pēc vēlēšanās iegūto vietu skaita.
5	Atbalsts nacionālajām partiju organizācijām.
6	Atbalsts gan nacionālajām gan citām partiju organizācijām. Visdāsnākā valsts atbalsta forma.

⁶ Third European Conference of Specialised Services in the Fight against Corruption: Trading in influence and illegal financing of political parties, Madrid, 1998, 28 – 30 Oct.

⁷ Valstis, kurās, pēc respondentu uzskatiem, korupcijas nav vai tā ir ļoti zema, tiek apzīmētas ar «10», bet valstīm, kas novērtētas kā viskorumpētākās, tiek piešķirts indekss «0».

⁸ Absolūta nepieciešamība maksāt kukuļus apzīmēta ar indeksu «0», bet valstis, kurās kukuļu došana amatpersonām nav nepieciešama, apzīmētas ar «10.»

⁹ Par šiem datiem esmu pateicīgs Jānim Ikstenam.

2. tabula. Korupcijas uztveres indekss (no 1980. līdz 2002. gadam), kukuļdošanas indekss (no 1999. līdz 2002. gadam) un valsts atbalsta dāsnums partijām

Valsts	Korupcijas uztveres indekss ¹⁰				Kukuļdošanas indekss	Dāsnums PVF
	1980. – 1985.	1988. – 1992.	1995. – 1999.	2000. – 2002.	1999. – 2002. ¹¹	
ASV	8,4	7,6	7,6	7,7	5,8	3
Beļģija	8,3	7,4	5,8	6,6	7,3	1
Holande	8,4	9,0	8,9	8,9	7,6	2
Indija	2,6		2,9	2,7		1
Irija	8,3	7,7	8,1	7,2		1
Japāna	7,6	7,3	6,4	6,9	5,2	3
Latvija			3,2	3,5		1
Lielbritānija	8,0	8,3	8,5	8,6	7,1	1
Luksemburga			8,1	8,8		0
Polija	3,6	5,2	4,7	4,1		3
Šveice	8,4	9,0	8,8	8,5	8,1	0
Taivāna	5,0		5,4	5,7	3,7	3
Taizeme	3,3		3,1	3,2		1
Vidējā vērtība	6,5	7,7	6,3	6,3	6,4	
Austrālija	8,4	8,2	8,7	8,5	8,3	5
Austrija	7,4	7,1	7,5	7,8	8,0	6
Bulgārija			3,2	3,8		5
Čehija	5,1	5,2	4,9	4,0		5
Dānija	8,0	8,9	9,7	9,6		6
Francija	8,4	7,5	6,8	6,6	5,4	5
Grieķija	5,0		4,9	4,4		5
Igaunija			5,7	5,6		5
Itālija	4,9	4,3	4,2	5,1	3,9	6
Izraēla	7,3	7,4	7,2	7,2		5
Kanāda	8,4	9,0	9,1	9,0	8,1	5
Lietuva			4,0	4,6		5
Meksika	3,3		3,3	3,5		5
Norvēģija	8,4	8,7	8,9	8,7		6
Portugāle	4,5	5,5	6,5	6,3		5
Rumānija			3,2	2,8		4
Somija	8,1	8,9	9,5	9,9		6
Spānija	6,8	5,0	5,7	7,0	5,6	5
Turcija	4,0	4,0	3,6	3,5		5
Ungārija			4,9	5,1		5
Vācija	8,1	8,1	8,0	7,4	6,3	6
Venecuēla	2,5		2,5	2,7		5
Zviedrija	8,0	8,7	9,3	9,2	8,4	6
Vidējā vērtība	6,5	7,1	6,1	6,2	6,7	
Korelācija ar PVF ¹²	0,0257	-0,1754	0,0617	0,0606	-0,1096	

¹⁰ Dati par korupcijas uztveres indeksu no 1995. līdz 2002. gadam iegūti «CPI 1995 – 2002 and Bribe Payers Index», sk. internetā 2002. gada 1. novembrī <http://www.transparency.org/cpi/index.html>.
Dati par uztveres indeksu no 1980. līdz 1992. gadam iegūti no «Internet Center for Corruption Research», sk. internetā 2002. gada 1. novembrī <http://www.gwdg.de/~uwww/>.

¹¹ Dati par kukuļdošanas indeksu no 1999. līdz 2002. gadam iegūti «CPI 1995 – 2002 and Bribe Payers Index», sk. internetā 2002. gada 1. novembrī <http://www.transparency.org/cpi/index.html>.

¹² Korelācijas koeficienti izteikti standartizētās vienībās, $p > 0,1$.

Otrajā tabulā apkopoti korupcijas uztveres indeksa, kukuļdošanas indeksa un valsts atbalsta dāsnuma rādītāji 36 demokrātijās.

Aplūkojot korupcijas un kukuļdošanas indeksa vidējās vērtības, redzams, ka valstis ar dāsni atbalstītām partiju sistēmām uzrāda līdzīgus rādītājus ar valstīm, kur partijas nesaņem lielu atbalstu no valsts. *Tātad starp PVF un korupcijas līmeni nepastāv acīmredzama saistība.* Ja aplūkojam rādītājus no 1988. līdz 1990. gadam, korelācija starp tiem ir negatīva ($-0,1754$). Tāpat PVF dāsnums ir negatīvi saistīts ar kukuļdošanas indeksu ($-0,1096$). Tiesa gan, vairāk nekā 10% saistības šajos rādītājos izskaidro statistiskā sakritība. Augsts korupcijas līmenis ir Itālijā, Lietuvā, Grieķijā, Turcijā, Čehijā, Venecuēlā, lai arī šajās valstīs ir ieviesta dāsna PVF sistēma.

Ir vērts minēt vēl vienu novērojumu, kas izceļ PVF lomu jaunattīstības demokrātijās. Kā jau sagaidāms, jaunattīstības demokrātijās korupcijas līmenis ir augstāks nekā attīstītajās demokrātijās.¹³ Jo dāsnāks valsts atbalsts ieviests jaunattīstības valstīs, jo zemāks korupcijas līmenis (augstāks TI indekss); korelācija $-0,4674$. Minētais norāda, ka PVF tomēr varētu būt «veselīga» loma korupcijas kontrolē jaunattīstības demokrātijās.

Visā pasaulē politiskās kampaņas rada milzīgas izmaksas, tādējādi nodrošinot pastāvīgu sasprindzinājumu gan kandidātos, gan partijās, meklējot dažādus papildu finansējuma avotus, ieskaitot arī nelikumīgus. Tomēr, uzmanīgāk pavērojot Rietumu un Austrumeiropas partiju sistēmu tendences, kļūst skaidrs, ka partiju valstiskā finansēšana (PVF) joprojām rada vairāk jautājumu nekā atbilžu. Atsevišķu valstu pētījumi parāda, ka valsts finansējums neaptur priekšvēlēšanu kampaņu izmaksu palielināšanos¹⁴ un joprojām pieļauj koruptīvus darījumus sistēmas ietvaros¹⁵. Amerikas Savienoto Valstu (ASV) un Vācijas partiju finansēšanas likumdošana, kas radās pēc korupcijas skandāliem 80. gados, ir kļuvusi par bezgalīgām reformu reformām – ekspertu saaujiņas maizes darbu, bet tūkstošgades skandāls par ziedojumiem Kristīgo Demokrātu priekšvēlēšanu kampaņai Vācijā un priekšvēlēšanu finansēšanas skandāls Francijā liecina, ka pat visniansētākās partiju valstiskās finansējuma shēmas nespēj izskaust «koruptīvo morāli» valsts pārvaldē¹⁶.

¹³ Korupcijas indeksa vidējā vērtība attīstītajās demokrātijās – 6,8, bet jaunattīstības demokrātijās – 4,2.

¹⁴ Paltiel K. Public Financing Abroad: Contrasts and Effects // In: M. J. Malbin (ed.) Parties, Interest Groups and Campaign Finance Laws. – Washington DC: AEIPPR, 1980. – P. 370.

¹⁵ Pasquino G. Party finance and corruption in Italian politics. Referāts nolasīts konferencē «Partiju finansēšana un korupcija» Rīgā, 2000. gada 25. novembrī.

¹⁶ Pinto-Duschinsky M. «Party and Candidate Financing» [www.aceproject.org/main/english/pc/pcd/default.html], 1997.

Valsts finansējuma loma «sagrābtajās valstīs»

TI indekss ir visai relatīvs un kulturāli jutīgs korupcijas mērs. Tas arī neizšķir koruptīvus apmaiņas gadījumus starp atsevišķām institūcijām. Korupcija, kas izpaužas vietējā līmenī, tiek apvienota ar korupcijas uztveri par politisko, valdības, likumdevēja, izpildvaras, valsts pilnvarnieku un partiju līmeni. Līdz ar to kopējo indeksu vairāk ietekmē koruptīvie darījumi, kuros pats respondents ir bijis iesaistīts vai arī par tiem dzirdējis, nevis no partiju finansēšanas un ar tiem saistītajiem korupcijas skandāliem. TI indekss arī neizšķir ietekmes, administratīvās korupcijas un tā saucamos «valsts sagrābšanas» gadījumus.

1999. gadā Pasaules Banka sadarbībā ar Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banku veica uzņēmumu aptauju 22 pārejas demokrātijās, lai noskaidrotu šķēršļus uzņēmējdarbībai. Pētījumā īpaša nozīme tika piešķirta valsts un privāto firmu savstarpējiem apmaiņas kanāliem, ieskaitot firmu ietekmi uz valsts institūcijām, korumpēšanu un valsts sagrābšanu. Valsts sagrābšana ir īpašs fenomens, kuru autori definē kā *pamata spēles noteikumu (likumu, noteikumu, aktu, dekrētu) veidošanu ar nelegāliem, necaurspīdīgiem privātajiem maksājumiem publiskām amatpersonām*¹⁷. Tā jānošķir no *administratīvās korupcijas*, kura savukārt tiek definēta kā parādība, kad nelegāli un necaurspīdīgi maksājumi publiskām amatpersonām tiek veikti ar mērķi ietekmēt valsts administratīvo regulu īstenošanu attiecībā uz uzņēmumu. Valsts sagrābšana ir savdabīga aizsardzības stratēģija pret publisko amatpersonu patvaļu, administratīvo korupciju un neprognozējamu politiku. Firms nepastarpināti pērk normatīvos aktus, jo tie tieši ietekmē viņu uzņēmējdarbību, un šajā procesā bieži vien tiek iesaistītas valsts augstākās institūcijas un visbiežāk tieši politiskās partijas. Valsts sagrābšana īstenojas kā prezidenta un valdības lēmumu «pirkšana», Centrālās bankas līdzekļu pārdale, tiesu lēmumu pirkšana krimināllietās, komercietās, kā arī nelikumīgos privātos ziedojumos politiskajām partijām un to vēlēšanu kampaņām. Ja PVF darbojas kā mehānisms, kas pasargā politiskās partijas un likumdevēju no atsevišķu uzņēmumu vēlmes veidot spēles noteikumus pašiem, tad būtu jāsapaida, ka valstīs, kur ieviests dāsnāks valsts finansējums politiskajām partijām, valsts nozagšana nav aktuāla. No astoņām jaunattīstības demokrātijām Bulgārijā, Latvijā un Rumānijā uzņēmējdarbība tiek nozīmīgi ietekmēta no koruptīvām darbībām kādā no minētajām sfērām. Izņemot Rumāniju, šajās valstīs nav ieviests apjomīgs valsts finansējums politiskajām partijām. Pārējās piecās Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīs partijas saņem nozīmīgu valsts atbalstu. Nelegālie ziedojumi partijām nav izteikti saistīti ar PVF, kompensējot pārējo komponentu ietekmi uz šo mainīgo. Tas varētu būt izskaidro-

¹⁷ Hellman J. S., Jones G., Kaufmann D. *Seize the State, Seize the Day: State Capture, Corruption, and Influence in Transition*. – Washington D. C.: World Bank, 2000. – P. 5.

jams, ar to, ka nelegālie maksājumi politiskajām partijām ir tikai nelielas uzņēmumu daļas privilēģija. Tajā pašā laikā šī stratēģija attaisnojas visvairāk «nozagtajās demokrātijās», kur ieguvumi no tās ir īpaši lieli.¹⁸ Pārejas demokrātijās korupcija ir neatņemama publiskā un privātā politikas diskursa sastāvdaļa, un tās graujošā ietekme uz sabiedrības uzticību institūcijām ir pietiekami spēcīga. Tāpēc kļūst saprotama partiju vēlme saistīt sev vēlamā partiju valstiskā finansējuma ieviešanu ar korupcijas novēršanu pārejas demokrātijās.

Saprotot, ka PVF nav burvju recepte nelikumīgām apmaiņām starp politiķiem un interešu grupām, likumdošanai būtu jāliek uzsvars uz partiju, amatpersonu, lobiju un politiķu finanšu atskaites mehānismiem. Tādēļ PVF funkcija korupcijas novēršanā varētu būt divējāda:

- PVF mazina partiju atkarību no privātā finansējuma avotiem, tajā pašā laikā
- PVF radina partijas pie stingrākiem atskaišu un atklātības standartiem.

Kā norāda eksperti, valsts finansējuma ieviešana ir tikai daļa no privāto interešu atkarības mazināšanas paketes partiju finansēšanas likumdošanā. Ieteikumā Tieslietu ministrijai 2001. gada novembrī partiju finansēšanas likumprojekta konsultants Bobs Dāls uzsvēra, ka veiksmīgai valstiskas finansēšanas sistēmai būtu ne tikai jāparedz finansējuma sadalīšana partijām, bet arī jāparedz spēcīgi atklātības un izpildes mehānismi, citādi likumam nebūtu jēgas¹⁹.

Valsts subsīdiju sadale partijām: manipulācija vai vienlīdzība

Paradoksāli, bet korupcijas iespējas rodas jau valstiskā finansējuma sadalīšanas gaitā. Varas partijas ir ieinteresētas stiprināt savas pozīcijas, tāpēc tās lemj par sev labvēlīgu valsts subsīdiju un netiešo atbalsta formu sadalījumu. Aplūkojot iespējamo valsts subsīdiju sadalījumu 1998. gada Saeimas vēlēšanās un par pamatu ņemot tās partijas, kas vēlēšanās pārvarējušas trīs procentu barjeru, redzams, ka valsts subsīdiju saņemtū tikai Saeimā ievēlētās partijas. Neviena partija nav saņēmusi starp trim un pieciem procentiem balsu.²⁰ Pietiek kaut vai ar šo «sakritību», lai grautu sabiedrības uzticību PVF sistēmas taisnīgumam. Lai mikstinātu PVF sadales radīto nevienlīdzību, Vācijā ir ieviesta formula, kas paredz maksāt vairāk

¹⁸ Šis secinājums izriet no daudzfaktoru regresijas analīzes, kurā dāsns PVF partijām tika samērots ar prezidenta un valdības lēmumu «pirkšanu», ietekmētu Centrālās bankas līdzekļu pārdali, tiesu lēmumu pirkšanu krimināllietās, komercietās, kā arī nelikumīgiem privātajiem ziedojumiem partijām un vēlēšanu kampaņām. Diemžēl ierobežotā aplūkojamo gadījumu skaita dēļ nav iespējams pilnīgi apstiprināt saistību. Dziļāku analīzi sk.: *Valtenbergs V.* Politisko partiju valstiskās finansēšanas konsekvences (diplomprojekts). – Valmiera: Vidzemes augstskola, 2001.

¹⁹ *Dahl B.* Financing of Political Parties in Latvia: Transparency, Regulation and State Subsidies. Report prepared for the Latvian Ministry of Justice, November, 2001, p. 13.

²⁰ 1998. gadā no Saeimā neiekljuvušām partijām Latvijas Zemnieku Savienība saņēma 2,5%, bet Demokrātiskās partijas, Kristīgo demokrātu un Zaļās partijas apvienība saņēma – 2,3% balsu. Balstoties uz 2002. gada vēlēšanu rezultātiem, valsts subsīdiju saņemtū divas ārpus Saeimas palikušās partijas: «Latvijas ceļš» (4,9%) un LSDSP (4,0%).

par iegūto balsi ārpus parlamenta palikušajām partijām, tajā pašā laikā maksājot mazāk par parlamentā pārstāvēto partiju balsim. Tādēļ jebkurai PVF sistēmai ir ne tikai jānovērš iespēja, ka dažas partijas tiek rupji izgrūstas no spēles, bet arī maksimāli jāsabalansē vienlīdzīgas vēlēšanu cīņas un pārstāvniecības principi.

Valsts nauda partiju organizācijām vai kampaņām?

PVF pats par sevi arī neizskauž ārpus grāmatvedības ievāktu līdzekļu ieplūšanu partiju melnajās kasēs pirms vēlēšanām. Tomēr svarīgs ir veids, kādā PVF tiek iepludināts partiju organizācijā, kā arī atskaites mehānisms, kas kontrolē PVF izlietošanu. Ievērojami grūtāk ir kontrolēt PVF, ja nav skaidri noteikts, kādiem mērķiem tas tiks izmantots. Parasti likumdošana paredz PVF izmantot diviem mērķiem:

- organizācijas administratīvo izdevumu segšanai;
- priekšvēlēšanu kampaņas sagatavošanai.

Izplūdušas definīcijas un vājas uzraudzības apstākļos PVF izmantošana savtiem mērķiem – dāvanu pirkšanai un tiešai piesavināšanai var kļūt par ikdienišķu parādību. Prakse rāda, ka subsīdiju novadišana vēlēšanu izdevumu segšanai ir daudz grūtāk uzraugāma. Ja tomēr tas tiek darīts, subsīdiju parasti izmaksā pēc vēlēšanām, lai partijas varētu nosegt parādsaistības ar kreditoriem, vienlaicīgi rūpīgi samērojot savu kampaņu izmaksas ar sagaidāmo balsu skaitu.

Netiešā un tiešā valsts atbalsta samērošana

Netiešais valsts atbalsts partijām, visbiežāk – brīvs raidlaiks pirms vēlēšanām gan publiskajās, gan privātajās televīzijās, ir izplatīts vairumā demokrātijā, tai skaitā arī Latvijā. Citi pakalpojumi, kurus partijas saņem no valsts, bieži vien nemaz netiek uztverti par valsts atbalsta formu. Piemēram, vēlēšanu sarakstu drukāšana, pilsētai piederošo telpu brīva izmantošana politiskām sapulcēm un pasta sūtīšana bez maksas, kā tas notiek Francijā un Lielbritānijā, ir «sīkumi», kas tiek pamanīti tikai tad, ja par tiem valsts vairs nemaksā. Vēl šeit minama kampaņu brošūru izplatīšana Francijā un kandidātu brīva pārvadāšana Japānā un Norvēģijā. Vairumā Eiropas valstu partijām valsts palīdz uzturēt preses un informācijas birojus. Šo valsts atbalsta veidu bieži vien ir grūti vai pat neiespējami aplēst, jo valsts vai parlamenta bez maksas sniegtie pakalpojumi neparādās partiju bilancēs. Lai mazinātu slēptā atbalsta iespējamību, Igaunijas partiju finansēšanas likums izšķir naudas ziedojumus, bezmaksas ziedojumus un «atbalstu partiju aktivitātēm». Likums liek katru no šiem atbalsta veidiem materializēt naudas izteiksmē, balstoties uz tirgus un piedāvājumu cenu atšķirību.

Dažu valstu likumdošanas liedz saņemt tiešu valsts atbalstu partijām, kas pieņēmušas uz valsts nopirkto televīzijas raidlaiku, liekot partijām izšķirties starp tiešo

un netiešo atbalsta formu. Tomēr efektīvas ir arī shēmas, kurās partijas tiek ierobežotas pirkst divas reizes vairāk vēlēšanu raidlaika nekā valsts nodrošinātais. Lai mazinātu kampaņu izdevumu krāpšanās iespējas partijām, daudz efektīvāka ir nevis t. s. griestu noteikšana (Kanādā, Izraēlā, Dienvidkorejā), bet gan kampaņu izdevumu monitorings ar preses izdevumiem un televīziju.²¹ Lai process būtu veiksmīgs, nepieciešama plašsaziņas līdzekļu un partiju savstarpēja pretimnākšana, ko sekmē vairāku politiski neatkarīgu sabiedrisku uzraudzības organizāciju līdzdalība un žurnālistu profesionālā solidaritāte.²²

Ziedojumu ierobežojumi

Ziedojumi ir partiju senākais un bieži vien nozīmīgākais ienākumu veids. Vairums demokrātiju saglabā ierobežotas ziedojumu iespējas, tādējādi atļaujot privātajām interešu grupām maksāt par sev labvēlīgu lēmumu pieņemšanu. Ir novērots, ka pārāk augsti ierobežojumi privātajam finansējumam veicina privāto organizāciju nelegālu naudas ieplūšanu partijās gan tieši, gan netieši – piemēram, piedāvājot dažādu pakalpojumu atlaides. Tā kā industriālajā pasaulē finanšu apmaiņa starp valdībām kļūst aizvien intensīvāka, īpaši ziedojumu aizliegumi tiek ieviesti, lai novērstu ārzemju valdību naudas iepludināšanu caur starpniekorganizācijām.

ASV Augstākā tiesa ir atzinusi, ka ierobežojumi partiju ziedojumiem ir pretrunā ar konstitūciju, ja vien šos ierobežojumus «brīvprātīgi» atzist paši kandidāti un ziedojumu vietā samierinās ar publisko finansējumu, ko dzīves dārdzības regulēta granta veidā piešķir federālā valdība un vairāki štati.²³ Ari Francijā ir atļauti privātie ziedojumi, taču tiek stingri kontrolēti izdevumi, atļaujot partijām izmantot tikai publisko televīziju un īpašu uzmanību pievēršot kampaņas izglītojošajam saturam.

PVF un atklātība

Valsts finansējums ir iecerēts kā instruments politiskās atbildības veicināšanai, jo tagad savu artavu partijai dos katrs valsts nodokļu maksātājs. Tātad nauda, kas nāk no publiskā maka, būs arī publiski uzraugāma. Partiju finansēšanas likumdošanas reformu autors Dzintars Rasnačs uzskata, ka pēc PVF ieviešanas nauda, kas agrāk nonāca pie partijām ziedojumu veidā, būs tā pati nauda, kas ienāk valsts budžetā nodokļu veidā, tikai tā būs «caurspīdīgāka»²⁴. Lai arī nauda, ko partijas

²¹ Kanādā vēlēšanu tēriņu «griesti» tiek noteikti pēc apgabalā reģistrēto vēlētāju skaita – apmēram 60 Kanādas centi par vēlētāju.

²² Sk. sabiedrības par atklātību «Delna» projektu: Putniņa A., Tērauda V., Voika I. et al. Atklātība politisko partiju finansēšanā. Gala ziņojums. – R.: Sabiedrība par atklātību «Delna», 2001.

²³ 2000. gada ASV prezidenta vēlēšanās valsts piešķirums bija 67,56 miljoni dolāru. Kandidāti var atteikties no valsts piešķirumiem, tādējādi nerēķinoties ar kampaņas izdevumu ierobežojumiem.

²⁴ Rasnačs Dz. Kā maizi ēdīsim, tā dziesmu dziedāsim // Diena. – R., 1999. – 16. augusts.

saņem no valsts, ir kļuvusi par varas un sabiedrības kopējas kontroles un uzraudzības mandātu, partijas ne vienmēr vēlas atklāt savas kārtis, it īpaši jau pirms vēlēšanām. Arī Somijas, Norvēģijas un Zviedrijas partijas nelabprāt atklāja savu PVF izlietojumu pēc reformām, aizbildinoties, ka tāpēc vajadzēs atklāt arī savu lielāko privāto atbalstītāju vārdus. Skandināvijas valstis ir piemērs, kā līdz ar PVF ieviešanu radās prasība pēc integrētiem partiju finanšu pārskatiem, pieprasot arī privāto ziedotāju atklāšanu.

Partiju finansēšanas atklātības pamatā ir publiskots un regulārs pārskats par partijas finanšu līdzekļiem, kas apstiprināts ar partijas grāmatvežu un zvērināta notāra parakstu. Pārskatam jāietver ne tikai partiju tiešie ienākumi, bet arī jāintegrē partiju finanšu aktivitāte ārpus partiju robežām, ietverot atbalstošo organizāciju lomu un atsevišķu kandidātu aktivitātes finanšu piesaistišanai (kā tas ir ASV). Praktiski tas tiek īstenots, atverot atsevišķus banku kontus kampaņai un administratīvajiem izdevumiem ar noteikumu, ka partijas piesaista līdzekļus un tukšo kampaņu kontu tikai vēlēšanu gadā. Valsts subsidijām parasti tiek atvērts atsevišķs konts, aizliedzot pārskaitīt subsīdiju naudu citā kontā. Katram kontam tiek piemērotas īpašas atskaites prasības un termiņi, taču kopīgajā deklarācijā jāatspoguļo integrētie kampaņas līdzekļi, partijas ikdienas ienākumi un izdevumi.

Visās demokrātijās PVF likumdošana zināmā mērā regulē valsts naudas izlietošanu iekšējām partijas vajadzībām. Lai mazinātu korupcijas iespējas, dažās valstīs ir izplatīta obligātu konkursu rīkošanas prasība. Tomēr partiju atkarības pretinieki brīdina, ka pārmērīga uzraudzība institucionalizē partiju atkarību no valsts, kā arī nevajadzīgi birokratizē partiju organizāciju, tādējādi apgrūtinot to politisko darbību.

Sankciju mehānismi

Jebkuras partiju finansēšanu sistēmas vajākais punkts ir sankciju uzlikšana «nepaklausīgajām» partijām. Apstākļos, kad valsts finansējums veido lauvas tiesu partiju budžetos, valsts finansējuma «nogriešana» kļūst par vienīgo efektīvo sankciju mehānismu. Vācijā ziedotāju neatklāšanas vai nelikumīga ziedojuma gadījumā partija zaudē valsts finansējuma daļu, kas ir divas reizes lielāka par nelikumīgo ziedojumu.

Nobeigums

Pretēji izplatītajam viedoklim, ka korupcijas ierobežošanā nozīmīga loma ir valsts finansējuma ieviešanai politiskajām partijām, nav novērojama saistība starp zemāku korupcijas līmeni valstī un valsts finansiālo atbalstu politiskajām partijām, ja vadāmies pēc TI datiem. Toties tieša saistība starp zemāku korupcijas

līmeni un valsts atbalstu vērojama pārejas demokrātijās. Minētais norāda, ka PVF varētu būt «veselīga» loma korupcijas kontrolē. To apstiprina arī Pasaules Bankas pētījums par valsts nozagšanu. Tajā pašā laikā M. Pinto-Dušinskis norāda, ka pārāk dāsnas PVF shēmas pārejas demokrātijās var novest pie tā saucamās «zelta saindēšanas» – situācijas, kur PVF rada īslaicīgu materiālu uzplaukumu valdošo partiju vidū, bet koruptīvo darījumu tīkls paliek neskarts²⁵. Arī *Starptautiskā Demokrātijas un vēlēšanu palīdzības fonda* pētījumā norādīts, ka PVF problēmas ir nevis neeksistējoša, bet gan reāli nestrādājoša likumdošana²⁶. Pasaules Bankas «valsts sagrābšanas» pētījums rāda, ka pārejas demokrātijās PVF tomēr ir līdzeklis, lai mazinātu valsts nozagšanas draudus, bet nelegālie ziedojumi politiskajām partijām – valsts zadzēju firmu darbības stratēģija. PVF nav panaceja korupcijas novēršanā arī attīstītajās demokrātijās, tomēr pārejas demokrātijās, it īpaši Latvijā, privāto ziedojumu deklarēšana un uzraudzība ir pirmais solis šā mērķa sasniegšanai.

Kas tiek uzskatīts par proporcionālu vēlēšanu, piedaloties reģistrētu politisko partiju izveidošanai, kas kopš 1998. gada vēlēšanu, pēc kuriem mēs pirmo reizi veicām izvēli grūdas ar ideoloģiskiem satiksmēm, valdības izveidi, sociāli politiskā diskursa leģitimitātes izveidi, kas saistīti ar partiju finansēšanu un partiju atbalsta sistēmu izveidi. Interesē par šiem izdevumiem pastiprinās ar starptautisku organizāciju veiktajiem pētījumiem. Tas norāda augstu politiskās korupcijas līmeni Latvijā, lai arī runa par valsts sagrābšanu.

Kā risinājumu partiju finansēšanas problēmām un politiskās korupcijas tiek minēti valsts budžeta dotāciju piešķiršana politiskajām partijām. Tomēr šis priekšlikums nav mūsu vēstulē iekļauts, jo Latvijā partiju finansēšana ir šķērslis, ne problēma, ir jāpārskatīja amatsliet partiju finansēšanu valsts un nevalsts, kuri no valsts izņemti alternatīvu risinājumiem partiju finansēšanai būtu piemērotāki konkrētajai situācijai Latvijā.

Partiju finansēšana ārvalstīs

Politiskajām partijām pienācīgi jābūt lielai nozīmei demokrātiskā politiskajā sistēmā, jo tieši tās parasti ir galvenie sabiedrības, tautas, un vienbalsīgi vēlēšanas, un tās pārstāvji darbojas kā domas, vieds, iniciatīvas, tā izpildītāji, tāpēc ir to paraksts tiek uzskatīts par vienu no svarīgākajiem politiskās sistēmas elementiem. Vienlaikus šāds statuss pašām partijām nozīmē, ka tām jābūt neatkarīgām.

Pārsniedzot būtu uzskatīts, ka politiskā vienība ir svarīga, vienlaikus pārbaudot, tomēr dzīvē ir būtiski saprotami, ka tieši šāds vienbalsis ir viena no galvenajām problēmām Latvijā un mēdži to uzskatīt kā šķērslis. Tāpēc šāds šķērslis ir jāpārskatīja.

²⁵ Pinto-Duschinsky M. «Party and Candidate Financing» [www.aceproject.org/main/english/pc/pcd/default.html], 1997.

²⁶ «International IDEA Handbook on Funding of Parties and Election Campaigns», [www.idea.int/publications/funding_parties/index.htm], 2001.

Partiju finansēšana Latvijā: problēmas un alternatīvas

Latvija ir parlamentāra republika. Tās nominālais varas centrs ir Saeima, kas tiek izraudzīta proporcionālās vēlēšanās, piedaloties reģistrētu politisko partiju iesniegtiem sarakstiem. Jau kopš 1998. gada vēlēšanām, pēc kurām radās pirmajā brīdī neizprotamas grūtības ar ideoloģiski saskanīgas valdības izveidi, sociāli politiskajā diskursā ir aktualizējušies jautājumi, kas saistīti ar partiju finansēšanu un partiju atbalstītāju politisko ietekmi. Interesi par šiem jautājumiem pastiprina arī starptautisku organizāciju veikti pētījumi, kas uzrāda augstu politiskās korupcijas līmeni Latvijā, ļaujot runāt par «valsts sagrābšanu».

Kā risinājums partiju finansēšanas problēmām un politiskajai korupcijai tiek minēta valsts budžeta dotāciju piešķiršana politiskajām partijām. Tomēr šis priekšlikums neņem vērā veselu virkni tendenču Latvijas partiju finansēšanā. Lai šķetinātu šīs problēmas, ir nepieciešams analizēt partiju finansēšanu valstī un noskaidrot, kurš no vairākiem alternatīviem risinājumiem partiju finansēšanai būtu piemērotāks konkrētajai situācijai Latvijā.

Partiju finansēšana ārvalstīs

Politiskajām partijām piemīt ārkārtīgi liela nozīme demokrātiskā politiskajā sistēmā, jo tieši tās parasti ir galvenie sāncenši brīvās un vienlīdzīgās vēlēšanās, un to pārstāvji darbojas kā likumdošanas institūcijās, tā izpildinstitūcijās. Līdz ar to partijas tiek uzskatītas par vienu no ietekmīgākajiem politiskās sistēmas elementiem. Vienlaikus šāds statuss pakļauj pārtijas noteiktam korupcijas riskam.

Pārspīlēts būtu uzskats, ka politikā visu nosaka nauda. Šķietami paradoksāli, tomēr dziļākajā būtībā saprotami, ka tieši šāds viedoklis guvis plašu atbalstītāju pulku Latvijā, un mediji to uztur spēkā ik dienas. Taču tāds skatījums uz politiku praktiski noliedz citu faktoru – ideoloģiju, reliģiju, personību, psiholoģiskas tieksmes pēc varas un dominēšanas – nozīmi. Vienlaikus nevar neievērot, ka partiju primārais mērķis ir cīņa par politisko varu.

Tas netieši uzsver naudas nozīmīgumu politiskajos procesos un iezīmē arī potenciālās problēmas. Nauda vai tās trūkums var padarīt vēlēšanas par faktiski negodīgām, jo pārmērīgas atšķirības kampaņas finansējumā pārvērtis kandidātu sāncensību par netaisnīgu. Tāpat lielas naudas klātbūtne politikā rada korupcijas draudus – politiķi var izjust vēlmi atlīdzināt par ziedojumiem ar atbalstītājiem labvēlīgiem lēmumiem.

Partiju darbība valdībā un parlamentā paver lieliskas iespējas dažādu lēmumu ietekmēšanai, tostarp arī šauru interešu negodīgai apmierināšanai. Par klasiskiem piemēriem šajā ziņā kļuvuši konkursi valsts pasūtījuma izpildei, kas ne vienmēr beidzas ar izdevīgākā piedāvājuma apstiprināšanu. Tā vietā pasūtījuma izpilde tiek uzticēta uzņēmumam, kas ziedojis zināmu summu partijai (partijām), kuras pārstāvji piedalās lēmuma pieņemšanā.

Tiesa, ne katrs juridiskas personas ziedojums partijai būtu uzskatāms par korumpējošu. Pirmkārt, iegūtie līdzekļi nenonāk partijas biedra privātā lietošanā. Otrkārt, iegūtie līdzekļi tiek izmantoti vēlēšanu kampaņā, kas palīdz izglītēt vēlētājus un savā veidā nodrošina demokrātiska režīma uzturēšanu.¹

Partiju nepārtrauktā atrašanās korupcijas ēnā un to arvien pieaugošās finanšu vajadzības ir likušas politiķiem meklēt risinājumus partiju finansēšanas problēmām. Atklātas balsu pirkšanas aizliegums un drošības naudas iemaksāšana ir salīdzinoši seni paņēmieni. 20. gadsimta otrajā pusē ir ieviesta vesela virkne jaunu līdzekļu:

- ziedojumu un tēriņu apjoma ierobežojumi;
- noteiktu veidu ziedojumu aizliegums;
- valsts dotācijas;
- mantiski ieguldījumi no valsts puses;
- nodokļu atvieglojumi ziedotājiem;
- lielāka atklātība un pārskatāmība partiju finansēšanā.

Svarīgi ievērot, ka šie paņēmieni cits citu neizslēdz un var tikt lietoti paralēli. Visizplatītākais partiju finanšu regulēšanas paņēmiens ir partiju atskaites un atklātības nodrošināšana, ko ļoti bieži papildina noteiktu ziedojumu veidu (anonīmie, ārvalstu u. c.) aizliegums. Daudzās valstīs kandidāti saņem bezmaksas raidlaiku elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos, bet 47 zemēs partijas vai kandidāti saņem tiešas dotācijas no valsts budžeta.

Tomēr jāuzsver, ka neviens no šiem paņēmieniem negarantē partiju finansēšanas un naudas politikā problēmu atrisināšanu. To lielā mērā nosaka savdabīgs paradokss: jo tālāk attīstās partiju finansēšanas reforma, jo rūpīgāka reglamēn-

¹ Sīkāk sk.: David A. Strauss. Corruption, equality and campaign finance reform // Columbia Law Review, 1994, Vol. 94, No. 4, pp. 1369 – 1389. Iši šī problēma apskatīta arī citviet: Ikstens J. Politisko partiju finanses un korupcija // Diena. – R., 1999. – 27. augusts.

tācija nepieciešama. Turklāt šo rūpīgo reglamentāciju izstrādā un pieņem ieinteresētā puse – politiķi. Tas ļauj atstāt likumos mazus «vēdlodziņus», pa kuriem iespējams apiet likuma prasības. Otra iespēja ir nepietiekami strikti īstenot jau pieņemtos likumus.

Pēc Otrā pasaules kara attīstītajās demokrātijās ir iezīmējušies divi principiāli atšķirīgi partiju finansēšanas modeļi.

Tā sauktais kontinentālais modelis paredz ievērojamu valsts līdzekļu piešķiršanu politiskajām partijām. Tas ir izplatīts Eiropā un vairākās Latīņamerikas valstīs. Minētā pamatprincipa iemiesojums konkrētās likumdošanas normās ievērojami atšķiras. Ir valstis, kur tiek piešķirtas tiešas finanšu dotācijas no valsts budžeta (Itālija – līdz 1994. gadam, Spānija, Dānija). Atsevišķās valstīs dotācijas tiek piešķirtas arī no pašvaldību budžeta (Zviedrija). Šajos gadījumos piešķirto līdzekļu izlietojums tiek minimāli regulēts.

Vairākās valstīs tiek praktizēta vēlēšanu kampaņas izdevumu atmaksāšana. Tas nozīmē, ka vismaz teorētiski partijas nesaņem atbalstu savas organizācijas uzturēšanai. Turklāt atmaksājami kampaņas izdevumi ir ierobežoti (rēķinot uz vienu vēlētāju), un atsevišķos gadījumos partijas var tikt sodītas par ierobežojumu pārkāpšanu. Šāda sistēma darbojas Francijā.

Dažās valstīs (piemēram, Holandē) partijas saņem finansiālu atbalstu no valsts, taču nav tiesīgas to nepastarpināti izmantot vēlēšanu kampaņas rīkošanai. Šie līdzekļi ir paredzēti pētniecības un vēlētāju izglītošanas darbam.

Kardināli atšķirīgs ir anglosakšu modelis, kas paredz minimālu valsts finansiālo atbalstu politiskajām partijām, par galveno paņēmieni pārmērīgas ietekmes mazināšanai izmantojot maksimālu atklātību partiju finansēšanas jomā. Kaut gan šā modeļa ietvaros var pastāvēt arī noteikts valsts finansējums, tas tradicionāli veido nelielu partiju darbībā izmantoto līdzekļu daļu. Divi labāk zināmie piemēri šim modelim ir ASV un Lielbritānija.

Tabulā nākamajā lappusē ir apkopotas abu modeļu priekšrocības un trūkumi, analizējot vairāk nekā 20 valstu pieredzi pēdējo piecdesmit gadu laikā.

No vienas puses, kontinentālais modelis nodrošina lielāku stabilitāti un finanšu plūsmas prognozējamību, jo valsts budžeta līdzekļu saņemšana ir praktiski garantēta (īpaši tajos gadījumos, kad dotācijas tiek piešķirtas ik gadu, ņemot vērā pēdējo vēlēšanu rezultātus). Šī stabilitāte arī veicina partiju organizatoriskās struktūras nostiprināšanos, kas ir nozīmīga problēma jaunajās demokrātijās.

Tomēr šāds risinājums prasa papildu līdzekļus no valsts budžeta, kas var būt kritisks mazām un saimnieciskās grūtībās nonākušām zemēm. Turklāt valsts dotāciju apjomam ir nepārprotama tendence pieaugt. Taču vienlīdz svarīga problēma ir partijas elites ietekmes pieaugums un ierindas biedru nozīmes

Partiju finansēšanas modeļu salīdzinājums

Kontinentālais modelis	
Priekšrocības	Trūkumi
• Partiju finansējuma prognozējamība • Partiju turīguma pieaugums • Kampaņu koncentrācija • Partiju organizāciju centralizācija • Plašas orientācijas partiju tapšana	• Pieaugoša atkarība no valsts dotācijām • Vēlēšanu kampaņu sadārdzināšanās • Slēptā finansējuma pieaugums un partiju darbības «caurspīdīguma» samazināšanās • Nepamatoti apgrūtināta jaunu partiju veidošanās • Partiju sistēmas iesīkstēšana • Partiju birokratizācija un administratīvo izdevumu straujš kāpums • Ierindas biedru nozīmes un ietekmes samazināšanās • Partiju organizāciju pasivitātes pieaugums

Anglosakšu modelis	
Priekšrocības	Trūkumi
• Minimāla valsts līdzekļu izmantošana • Minimāla atkarība no valsts piešķirtajiem līdzekļiem • Lielāks partiju finansējuma «caurspīdīgums» • Atvieglota jaunu partiju veidošanās • Vietējo partijas organizāciju lomas saglabāšana	• Lielākas iespējas sekmīgam lobiju darbam • Vēlēšanu kampaņu sadārdzināšanās • Apgrūtināta partiju finansējuma prognozējamība • Lielākas šauru interešu ietekmes iespējas

samazināšanās, kas, šķiet, ir īpaši negatīva jaunās demokrātijās, kur nepieciešams iesaistīt sabiedrību politiskajā procesā un veidot tās saikni ar valsti un politisko eliti.

No otras puses, anglosakšu modelis piedāvā principiālu alternatīvu un pretojas organizatoriskai centralizācijai un partijas biedru marginalizācijai. Turklāt šajā gadījumā tradicionāli liels uzsvars tiek likts uz atklātību un partiju finanšu pārskatāmību. Anglosakšu modelis arī paver plašākas jaunu politisko organizāciju veidošanas iespējas, jo nerada papildu finansiālās priekšrocības tām partijām, kas jau saņem valsts atbalstu un varbūt atrodas valdošajās pozīcijās.

Taču šim modelim piemīt arī savi trūkumi. Tas balstās tikai uz privāto iniciatīvu finanšu resursu ieguvē, vērsot šo procesu neprognozējamu un radot papildu organizatorisko un politisko spriedzi. Līdz ar to paveras plašākas iespējas lobistu darbībai un lielāku ietekmi var gūt atsevišķi dāsni partiju atbalstītāji.

Svarīgākais secinājums, kas izriet no abu modeļu salīdzinājuma, liecina, ka pasaulē nepastāv ideāls vai universāls risinājums partiju finansēšanā. Katra valsts ir centusies meklēt risinājumus, kas visvairāk piemēroti tās tiesiski konstitucionālajai sistēmai, vēsturei un politiskajām tradīcijām.

Latvijas partiju finansēšana: skaitļi un fakti

Likumdošanas apskats

Partiju un citu politisko organizāciju darbību Latvijas Republikā regulē vairāki likumi, kas pieņemti 90. gadu pirmajā pusē un daļēji revidēti 2002. gadā.

Partiju darbības pamatprincipi aprakstīti likumā «Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām», kas pieņemts 1992. gadā. Tas nosaka, ka partijās apvienojas Latvijas iedzīvotāji, lai uz politisko mērķu kopības pamata veiktu politisko darbību. Partiju nodibināšanai ir nepieciešams vismaz 200 LR pilsoņu atbalsts, taču tajās var darboties arī personas, kas ir reģistrējušās Iedzīvotāju reģistrā vai saņēmušas Latvijā pastāvīgās uzturēšanās atļauju. Par politiskās partijas biedriem nevar būt juridiskās personas. Savu darbību partija var izvērst tikai pēc reģistrācijas Politisku partiju reģistrā. Pirms reģistrācijas tiek izvērtēta partijas statūtu un programmas atbilstība Latvijas likumdošanai, kā arī dibināšanas procedūras ievērošana.

Politisko organizāciju darbības finansiālo pusi regulē atsevišķs likums – 1995. gadā pieņemtais Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likums. Tas paredz vairākus finansēšanas avotus: iestāšanās un biedru naudas, juridisko un fizisko personu ziedojumus, ienākumus no partijas saimnieciskās un uzņēmējdarbības, citus likumīgus avotus.

Minētajā likumā ir noteikti vairāki finansējuma ierobežojumi. Nav atļauta anonīmu ziedojumu pieņemšana. Latvijas fiziskās un juridiskās personas nedrīkst ziedot vairāk par 10 000 latu vienai politiskai organizācijai gada laikā. Jebkādā veidā finansēt partijas ir aizliegts reliģiskām organizācijām; valstij un pašvaldībām (izņemot likumā noteiktos gadījumus); valsts un pašvaldību iestādēm, uzņēmumiem un statūsabiedrībām, kuru pamatkapitālā ir valsts vai pašvaldības daļas; bezvalstniekiem; ārvalstu fiziskajām un juridiskajām personām. Partijām nav atļauts ņemt aizņēmumus.

Likums pieprasa, lai visi dāvinājumi un ziedojumi tiktu tieši nodoti politisko partiju rīcībā vai ieskaitīti partijas bankas kontā. Ir aizliegts dibināt īpašus fondus vai citas starpniekorganizācijas partiju finansēšanai. Desmit dienu laikā pēc tam, kad saņemts ziedojums, politiskajai partijai ir jāpublicē internetā informācija par šo ziedojumu, norādot tā veidu, summu, saņemšanas datumu, kā arī fizisko vai juridisko personu, kura ziedojusi.

Katru gadu līdz 1. martam visām reģistrētajām politiskajām organizācijām ir jāiesniedz Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam deklarācija par finansiālo darbību iepriekšējā gadā, noteiktā veidā norādot kā ieņēmumu avotus un summas, tā arī izdevumus. Partijas, kas iesniegušas deputātu kandidātu sarakstus Saeimas vai pašvaldību vēlēšanām, ne vēlāk kā 30 dienas pirms vēlēšanām Ministru kabineta noteiktajā kārtībā iesniedz Korupcijas novēršanas un

apkaršanas birojam attiecīgās politiskās organizācijas vadītāja parakstītu partijas priekšvēlēšanu perioda izdevumu deklarāciju, norādot visus izdevumus, kas partijai radušies laika posmā no 270. dienas līdz 50. dienai pirms vēlēšanām. Politiskās organizācijas (partijas), kas iesniegušas deputātu kandidātu sarakstus Saeimas vai pašvaldību vēlēšanām, 30 dienu laikā pēc Saeimas vai pašvaldību vēlēšanām Ministru kabineta noteiktajā kārtībā iesniedz Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam attiecīgās partijas vadītāja parakstītu vēlēšanu izdevumu deklarāciju, norādot visus izdevumus, kas partijai radušies laika posmā no 270. dienas pirms vēlēšanām līdz vēlēšanu dienai, kā arī izdevumus, kas radīšies, pēc vēlēšanām maksājot kampaņas rēķinus.

Ja politiskā organizācija neiesniedz minētās deklarācijas vai paziņojumu līdz likumā noteiktajam termiņam vai tajās nav norādītas likumā prasītās ziņas, Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja direktoram ir pienākums septiņu dienu laikā rakstveidā brīdināt attiecīgās partijas vadītāju. Ja arī pēc atgādinājuma partija nesniedz likumā noteiktās ziņas, KNAB direktoram ir pienākums divu nedēļu laikā likumā noteiktajā kārtībā ierosināt attiecīgās politiskās organizācijas darbības apturēšanu tiesas ceļā.

1995. gadā pieņemtais likums «Par priekšvēlēšanu aģitāciju pirms Saeimas vēlēšanām» regulē priekšvēlēšanu kampaņas norisi. Partiju finansēšanas kontekstā īpaši nozīmīga ir likumā iekļautā norma, kas paredz bezmaksas raidlaika piešķiršanu Latvijas Televīzijā un Latvijas Radio tiem deputātu kandidātu sarakstiem, kas oficiāli reģistrēti Centrālajā vēlēšanu komisijā (CVK). Katram sarakstam ir iespējas saņemt divus 10 minūšu garus raidlaikus, ko tas var izmantot pēc saviem ieskatiem.

Latvijas likumdošana arī nosaka, ka ikviens deputātu kandidātu saraksts iesniedz CVK savu priekšvēlēšanu platformu, kuras apjoms nevar pārsniegt 4000 zīmju. Šī platforma jeb «īsā programma» tiek pavairota par valsts līdzekļiem un ir pieejama katrā vēlēšanu iecirknī.

Partiju finanšu deklarāciju analīze

Kaut gan Latvijas likumdošana paredz visai plašu ienākumu avotu loku, ziedojumi ir bijuši nozīmīgākais līdzekļu iegūšanas veids kopš 1995. gada, kad tika ieviesta ienākumu deklarēšanas kārtība.

Tabulā apkopotie skaitļi rāda, ka visvairāk līdzekļu tiek vākti Saeimas vēlēšanu gados (1995. un 1998. gadā), bet pašvaldību vēlēšanām (1997. un 2001. gadā) tiek iegūti relatīvi mazāk līdzekļu. Tomēr partiju deklarētie ieņēmumi trīskāršojās gan pašvaldību vēlēšanu gados, gan Saeimas vēlēšanu gados. Vidēji vairāk nekā četras piektdaļas partiju ieņēmumu tiek gūtas no ziedojumiem, turklāt ir vērojama īpatnēja tendence pieaugt fizisko personu ziedojumiem.

Partiju ieņēmumu avoti no 1995. līdz 2001. gadam, procentos

Avots: politisko partiju finanšu deklarācijas

	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Ziedojumi	89,5	78,4	91,2	83,5	88,5	71,8	95,4
Fiziskās personas	47,1	21,2	32,1	49,3	65,8	55,7	43,1
Juridiskās personas	52,9	78,8	67,9	50,7	34,2	44,3	56,9
Biedru naudas	2,2	20,5	7,1	3,2	9,0	3,4	3,4
Uzņēmējdarbība	5,5	0,04	0,5	0,3	0,4	0	0,04
Citi	2,8	1,1	1,2	12,9	2,1	24,8	1,2
Kopā, tūkstošos latu	1122,3	485,4	548,5	3029,7	756,5	1677,3	1799,6

Biedru naudu maksājumi neveido nozīmīgu ienākumu avotu. Izņēmums bija novērojams 1996. gadā, kad strauji pieauga biedru naudu iekasēšana Demokrātiskajā partijā «Saimnieks». Tomēr šā palielinājuma sporādiskais raksturs vedina domāt, ka šis izņēmums bija drīzāk saistīts ar citviet iegūtas skaidras naudas iepludināšanu partijas kasē.

Uzņēmējdarbība ir pavisam nepopulārs ieņēmumu gūšanas veids, ko izmantojušas vien dažas organizācijas: Latvijas Jaunatnes progressa savienība, Latvijas demokrātiskā darba partija un Sociāldemokrātiskā labklājības partija.

1998. gadā parādījās jauns ieņēmumu avots – aizņēmumi. Tas skaidro «citu avotu» straujo palielinājumu 1998. un 2000. gadā. Ienākošo finanšu līdzekļu plūsma ir visai koncentrēta – katra gada piecas turīgākās partijas saņem aptuveni 80% no visiem partiju ienākumiem. Turklāt šī tendence pieņemas spēkā un tā ir vērojama arī vēlēšanu gados. Turīgāko partiju saraksts būtiski nemainās visa vēlēšanu cikla laikā. No otras puses, to partiju skaits, kas deklarē, ka vispār nav guvušas ieņēmumus, ir pieaudzis no sešām 1995. gadā līdz trīspadsmit 1998. gadā.

Nevar neievērot, ka ik gadu piecas turīgākās partijas saņem lauvas tiesu juridisko personu ziedojumu. Vidēji vairāk nekā 90% uzņēmumu ziedojumu un 70% privātpersonu ziedojumu nonāk šo partiju kasēs. Turīgākās partijas, šķiet, saistītas ar valdošo koalīciju (Tautas partija, «Latvijas ceļš», «Tēvzemei un brīvībai»/LNNK, Demokrātiskā partija «Saimnieks») vai arī nozīmīgiem politiskiem amatiem (Latvijas Zemnieku savienība). Tostarp šo partiju frakciju lielums Saeimā šķietami nav saistīts ar to ienākumu apjomu.

Tas vedina domāt, ka ziedojumu apjoms ir visai cieši saistīts ar attiecīgās partijas politisko ietekmi. Šādu pieņēmumu stiprina fakts, ka partiju ideoloģiskajai orientācijai ir maza nozīme to finansēšanā. Kā kreisās, tā labējās partijas saņem gan fizisko, gan juridisko personu ziedojumus aptuveni līdzīgās proporcijās, kaut gan kreiso ienākumi kopumā ir mazāki par labējo partiju ieņēmumiem. Der ievērot, ka sabiedrības krievvalodīgo segmentu pārstāvošo partiju finansiālā rocība ir ievērojami šaurāka nekā «latviešu» partijām, un arī tas apstiprina pieņēmumu – kādas partijas politiskā ietekme būtiski iespaido tās finansējumu.

Interesants un arī mulsinošs ir atklājums, ka fizisko personu ziedojumu apjomam un īpatsvaram vērojama pieauguma tendence. Šis novērojums nonāk pret-runā ar pieaugošo sabiedrības skepsi un neapmierinātību ar politiku un partiju darbību, kā arī ar lēno valsts saimniecisko attīstību un labklājības līmeņa dinamiku. Tas liek domāt, ka fizisko personu ziedojumi tiek izmantoti, lai partijas kasē iekludinātu līdzekļus, kas saņemti citā veidā.

Saeimā pārstāvētās partijas paļaujas uz lieliem ziedojumiem. Aptuveni 80% no visiem juridisko personu ziedojumiem parlamentārajām partijām veido lieli (vairāk par 3000 latiem) ziedojumi, bet lieli fizisko personu ziedojumi (virs 600 latiem) veido 75% no fizisko personu piešķirumiem.

Analizējot partiju finanšu deklarācijas, atklājas divas lielākas ziedotāju grupas – finanšu institūcijas (bankas un apdrošināšanas sabiedrības) un naftas un ķīmisko produktu transporta kompānijas. Kopš 1998. gada tām pievienojušies arī vairāki pārtikas rūpniecības uzņēmumi.

Latvijas likumdošana neregulē biedru naudas maksājumus, tāpēc tās var kļūt par neierobežotu ienākumu avotu partijām. Tomēr biedru naudas caurmērā veido mazāk par 10% no partiju ienākumiem. Arvien vairāk partiju neiekasē biedru naudas, bet to organizāciju skaits, kas iztiek tikai no biedru naudas maksājumiem, ir bijis relatīvi stabils kopš 1995. gada.

Varētu domāt, ka kreisās partijas, kam tradicionāli ir raksturīga labāk attīstīta organizatoriskā struktūra, ir pārvērtušas biedru naudu par nozīmīgu ienākumu avotu. Tiesa, vairākām kreisajām partijām biedru naudas ir bijušas svarīgs finanšu avots tajos gados, kad netiek rīkotas vēlēšanas. Tomēr kopējie ieņēmumi bijuši nelieli. No otras puses, vairākas labējās partijas («Latvijas ceļš», «Tēvzemei un brīvībai»/LNNK) ar labi sazarotu organizatorisko struktūru arvien iekasē vērā ņemamus līdzekļus biedru naudās.

Kaut gan Latvijas likumdošana neaizliedz partijām nodarboties ar uzņēmējdarbību, šī iespēja tikpat kā netiek izmantota. Divas partijas, kas būtu uzskatāmas par Latvijas Komunistiskās partijas pēctecēm, – Latvijas Jaunatnes progresa savienība un Latvijas Demokrātiskā darba partija – guva ienākumus no telpu izīrēšanas. Tomēr šī aktivitāte apsika, attīstoties privatizācijas procesam.

Biedru naudas no 1995. līdz 2001. gadam

Avots: Tieslietu ministrijā iesniegtās politisko partiju finanšu deklarācijas; Visvaldis Valtenbergs. Partiju finansēšana Latvijā: Kurša darbs. Vidzemes augstskola, 1999

	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Neiekasē biedru naudas	11 37%	12 36%	17 41%	18 41%	17 39%	18 42%	19 48%
Iztiek tikai no biedru naudām	4 13%	6 18%	7 17%	3 7%	5 13%	5 13%	5 13%

1998. gada priekšvēlēšanu kampaņā plašāku izplatību guva jauns paņēmieni – aizņēmumi no bankām. Septiņas partijas saņēma aizdevumus par 384 tūkstošiem latu. Finanšu deklarācijas liek domāt, ka vairākos gadījumos tie ir bijuši bezprocentu kredīti.

Partiju izdevumi no 1995. līdz 2001. gadam, procentos

Avots: Tieslietu ministrijā iesniegtās politisko partiju finanšu deklarācijas

	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Izdevumi statūtos paredzēto mērķu sasniegšanai	71,2	49,8	63,8	78,7	26,1	19,4	24,8
Uzņēmējdarbības izdevumi	1,9	0,2	0,3	1,7	1,1	0	0,02
Administratīvie izdevumi	5,2	14,9	4,7	4,2	10,2	11,6	14,1
Darba algas	16,7	29,6	27,3	8,3	17,2	9,7	7
Citi izdevumi	5	5,5	3,8	7	45,4	59,2	54,1
Kopā, tūkstošos latu	1474,7	329,8	514,6	3111,4	346,3	1486,5	1834,5

Saskaņā ar iesniegtajām deklarācijām, partijas visvairāk līdzekļu tērē «statūtos noteikto mērķu sasniegšanai». Šis likumā lietotais apzīmējums ir ļoti izplūdis, taču parasti ar to saprot informatīvo materiālu veidošanu, drukāšanu, reklāmas materiālu veidošanu un izvietojšanu, sabiedriskās domas izpēti u. tml. Šie izdevumi strauji pieaug vēlēšanu gados, turklāt 1998. gadā tie palielinājās vairāk nekā divas reizes, salīdzinot ar 1995. gadu. Arī administratīvie izdevumi pieaug Saeimas vēlēšanu gados, taču to īpatsvars ir relatīvi nemainīgs (izņemot gadus, kad nenotiek priekšvēlēšanu kampaņas).

Pirmajā brīdī neizprotamām svārstībām ir pakļauti izdevumi partijas darbinieku atalgojumam. Tiesa, šie izdevumi īpatsvars nav bijis stabils, tomēr aprēķini absolūtos skaitļos rāda, ka Saeimas vēlēšanu gados tāpat ir vērojams straujš algu fonda pieaugums. Netipisks ir atalgojuma samazinājums 1999. gadā, kad pat absolūtos skaitļos tas noslīdējis zem cita nevēlēšanu gada – 1996. gada – līmeņa. To, acīmredzot, skaidro krasais citu izdevumu kāpums, kas saistīts ar 1998. gada kampaņas laikā ņemto aizdevumu atdošanu. Tāpēc var secināt, ka kredītu atdošanai līdzekļi tiek daļēji iegūti, samazinot izdevumus partijas darbinieku algošanai.

Partiju budžetu izdevumu daļā apjomīgākā pozīcija ir politiskās reklāmas izvietojšana plašsaziņas līdzekļos. Visvairāk naudas tiek tērēts reklāmai televīzijā – aptuvenas aplēses rāda, ka 1998. gadā Latvijas Televīzija, Latvijas Neatkarīgā televīzija un TV3 iekasēja vairāk nekā vienu miljonu latu par politisko reklāmu pārraidīšanu. Radio reklāmai iztērēti aptuveni 250 tūkstoši latu, bet reklāmai vietējā un centrālajā presē – aptuveni 550 tūkstošus latu.

Partiju pārstāvju aptaujas rezultāti

Partiju finanšu deklarāciju rūpīga izpēte rada vairākus nopietnus jautājumus, uz kuriem nav iespējams atbildēt, neizmantojot citus informācijas avotus. Tāpēc 1999. gada vasarā tika veikta 11 lielāko partiju (kas ir vai ir bijušas pārstāvētas Saeimā) lideru aptauja, izmantojot padziļinātās intervijas metodi. Šī aptauja izgaismo zināmus partiju finansēšanas aspektus.

Intervijas atklāja, ka finanšu resursu piesaistišana ir delikāts un «oligarhisks» process, kurā aktīvi piedalās 2 – 4 partijas pārstāvji, bet vēl 3 – 5 personas partijas vadībā ir plaši un regulāri informētas par līdzekļu piesaisti.

Saeimas vēlēšanu kampaņa ir resursietilpīgākais projekts ikvienai partijai. Tomēr krietni atšķirīgs ir laiks, ko partijas velta līdzekļu piesaistei – no diviem līdz divpadsmit mēnešiem pirms kārtējam vēlēšanām. Ziedojumi tiek lūgti uzņēmumiem vai turīgām privātpersonām, kas ir iezīmējušas zināmu idejisko tuvību attiecīgajai partijai. Šķiet, ka labējās partijas nereti paļaujas uz saviem turīgākajiem partijas biedriem, bet kreisās partijas min kopējus mērķus un līdzīgu pasaules uzskatu kā kritēriju, atlasot iespējamus ziedotājus. Tostarp partijas līderu personiskajiem kontaktiem un iepriekšējo kampaņu pieredzei ir ļoti liela loma finanšu resursu piesaistē. Aptaujātie partiju pārstāvji pauda skepsi par iespējam vērsties pie vidusmēra pilsoņiem ar lūgumu ziedot politiskajām partijām. Viņi visi pauda uzskatu, ka tam nebūtu vēlamā rezultātu, jo sabiedrība ir visai trūcīga, turklāt politiskās partijas nebauda tās uzticību.

Visu partiju pārstāvji noliedza transnacionālo kompāniju piešķirumus. Taču pieci intervējamie norādīja, ka ir saņemts atbalsts no ārzemju politiskajām partijām darbinieku apmācības un kvalifikācijas celšanas, kā arī kampaņu veidošanas konsultāciju veidā.

Vairums intervējamo apstiprināja, ka sponsori vēlas saņemt noteiktas dividendes no savām investīcijām politiskajās partijās. Astoņi respondenti atzina, ka potenciālie sponsori bieži izvirza ekonomiskas vai politiskas vēlmes, vai pat prasības. Tomēr partiju pārstāvji uzsvēra, ka viņi ļoti rūpīgi izvērtē šādas vēlmes un tikai tad lemj par ziedojuma pieņemšanu. Kaut gan dažu partiju pārstāvji norādīja, ka viņu partijas nekad nav pakļāvušās sponsoru spiedienam, vairums atzina, ka «dažkārt» tas tomēr ir noticis. Turklāt triju partiju pārstāvji pauda, ka dažkārt partijām ir bijis jāatsakās no saviem politiskajiem principiem, lai apmierinātu sponsoru intereses.

Visu partiju pārstāvji piekrita, ka valdošās koalīcijas dalībnieki var vieglāk piesaistīt finansējumu, jo atrašanās valdībā dod plašākas politiskās ietekmēšanas iespējas. Tostarp tikai divu partiju pārstāvji atzina, ka ir saņemti ziedojumi no uzņēmumiem, kas saņēmuši licences vai pasūtījumus no valsts vai pašvaldību institūcijām, ko vada attiecīgās partijas pārstāvji.

Gandrīz visu partiju pārstāvji atzina, ka noteikts izmantoto līdzekļu daudzums netiek oficiāli uzskaitīts. Ar to jāsaprot gan tieša izdevumu apmaksāšana, neizmantojot partijas rēķinu, gan arī operācijas ar neregistrētu skaidru naudu. Dažas organizācijas šādā veidā sedz pat 50% no saviem izdevumiem.

Kaut gan neviens no aptaujātajiem partiju pārstāvjiem neatzina ārzonas kompāniju izmantošanu, tiek lietots cits apšaubāms mehānisms. Deviņas partijas ir izmantojušas fizisko personu ziedojumus, lai partijas kasē iepludinātu juridisko personu piešķirumus. Dažkārt šajā nolūkā ir lietotas arī biedru naudas iemaksas. Neraugoties uz aizliegumu, vienas partijas pārstāvis atzina, ka ir izveidota atsevišķa sabiedriska organizācija, lai uzkrātu līdzekļus partijas vajadzībām.

Partiju finansēšanas tendences un problēmas Latvijā

Latvija ir viena no valstīm, kur nav ieviestas valsts tiešās dotācijas politiskajām partijām. Tāpat Latvijā praktiski nav ierobežojumu partiju izdevumiem un politiskajai reklāmai. Valsti iedibinātā kārtība vairāk atbilst iepriekš aprakstītajam anglosakšu modelim, kam raksturīga minimāla iejaukšanās partiju finansēšanā. Tas ir būtiski ietekmējis partiju finansēšanu.

Politiskiem mērķiem domātas naudas plūsma ir jūtami koncentrējusies uz lielākajām un ietekmīgākajām partijām, kas ir pārstāvētas Saeimā (nevēlēšanu gados) vai kam ir reālas iespējas iegūt pārstāvniecību parlamentā (vēlēšanu gados). Turklāt partiju finansiālā labklājība, šķiet, saistīta ar to pārstāvju atrašanos nozīmīgos publiskos amatos un spējām ietekmēt lēmumus.

Ziedojumi ir svarīgākais partiju ienākumu avots. Neraugoties uz lēno valsts sociāli ekonomisko attīstību un relatīvi zemajiem iedzīvotāju ienākumiem, kā arī par spīti tam, ka sabiedrība vērtē politiskās partijas izteikti negatīvi, partiju deklarācijās fiksētais fizisko personu ziedojumu apjoms ir pakāpeniski pieaudzis. Turklāt visbiežāk tiek ziedotas summas, kas pārsniedz 600 latus. Tas vedina domāt, ka šie ziedojumi nereti tiek izmantoti kā veids, lai citviet iegūtus līdzekļus iepludinātu partijas kasē. Šādu pieņēmumu netieši apstiprina arī intervijas ar partiju pārstāvjiem.

Biedru naudām ir maza loma partiju finansēšanā. Lielākās partijas parasti gūst mazāk par 5% savu ieņēmumu no biedru naudām, turklāt ideoloģiskajai orientācijai šeit nav nozīmes. Vienīgais izņēmums ir kreisi orientētā Latvijas Sociālistiskā partija, kas ir vienīgā parlamentā pārstāvētā organizācija, kam biedru naudas maksājumi ir vienīgais ienākumu avots.

Partiju izdevumi ir nepārtraukti pieauguši. Gados, kad nav vēlēšanu, šis pieaugums ir samērojams ar inflāciju, taču Saeimas vēlēšanu gados izdevumi ir vairāk nekā divkārtšojušies. Lielākā līdzekļu daļa tiek izlietota statūtos paredzēto mērķu sasniegšanai. Tostarp partijas darbinieku atalgošanas izdevumi ir ļoti svārstīgi. Tas

norāda uz mazo un arī mainīgo nozīmi, kas piemīt šiem darbiniekiem, un uzsver kapitālietilpīgu priekšvēlēšanu kampaņu veidošanu.

Nav lineāras saistības starp partiju priekšvēlēšanu kampaņām atvēlētajiem līdzekļiem un iegūto vietu skaitu. Ir politiskās organizācijas, kas ar relatīvi maziem tēriņiem spējušas gūt atzīstamus rezultātus Saeimas vēlēšanās (piemēram, PCTVL no 1998. līdz 2002. gadam, JL 2002. gadā), un ir partijas, kas, iztērējot prāvus līdzekļus, cietušas pilnīgu fiasko (piemēram, LC un LSDSP 2002. gadā, DPS 1998. gadā). Taču ir pilnīgi skaidrs, ka finanšu resursu (ne)esamība tik būtiski ietekmē partijas izredzes Saeimas vēlēšanās, ka pārnestā nozīmē var runāt par vēlēšanu rezultātu pārkamību.

Intervijas ar vadošiem partiju pārstāvjiem uzrādīja vēl citus un arī satraucošus partiju finansēšanas aspektus. Līdzekļu piesaisti partijās pārzina ļoti šaurs personu loks, kas turklāt sadarbojas ar visai ierobežotu juridisko personu loku, risinot finansējuma jautājumus. Tas iezīmē šo interešu saaugšanas un korupcijas iespējas, ko tikai palielina ziedojumu milzīgā nozīme partiju finansējumā.

Visu partiju pārstāvji pauda šaubas par ziedojumu saņemšanas iespējām no vīdusmēra pilsoņiem. Tas tikai apstiprina juridisko personu lomu un nozīmi partiju finansēšanā un netieši norāda, ka fizisko personu ziedojumi nereti tiek izmantoti citviet iegūtas naudas iepludināšanai partijas kasē. Tiesa, ne visi juridisko personu piešķirumi nonāk partijas rēķinā, jo daļa izdevumu tiek apmaksāti tieši, neizmantojot partijas kases starpniecību. Turklāt plašsaziņas līdzekļos publicētā informācija liek domāt, ka tā rikojas gan privātā sektora uzņēmumi, gan valstij piederoši uzņēmumi.

Vienlaikus redzams, ka partiju finansiālās darbības kontrole ir bijusi ļoti vāja. Kaut gan Tieslietu ministrija savulaik analizēja iesniegto deklarāciju atbilstību likuma prasībām, Valsts ieņēmumu dienests nav pārbaudījis šīs deklarācijas pēc būtības, pētot atsevišķu ziedotāju reālās iespējas atbalstīt politiskās partijas ar ievērojamiem finanšu resursiem. Jaunas cerības partiju finanšu kontroles jomā tiek saistītas ar Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja iesaistīšanos šajā darbā, taču KNAB darbības rezultātu izvērtēšanai nepieciešams laiks.

Tāpat ir svarīgi konstatēt, ka Latvijā nav juridiski saistošu mehānismu partiju reālo tēriņu samērošanai ar to uzrādītajiem izdevumiem. No 2001. līdz 2002. gadam bija vērojami centieni to kompensēt ar nevalstisko organizāciju iniciatīvu, kad Sorosa fonds – Latvija un sabiedrība par atklātību «Delna» īstenoja priekšvēlēšanu kampaņu novērošanas projektus. Dažu politisko organizāciju un plašsaziņas līdzekļu attieksme diemžēl ierobežoja šo projektu vērienu un informatīvo nozīmi.

Tas nozīmē, ka Latvijas partiju finansēšanā nav vērojama pietiekama likumība un pārskatāmība. Pastāv labvēlīgi apstākļi korupcijas attīstībai un politisko, un ekonomisko interešu saplušanai.

Iespējamo risinājumu apraksts un analīze

Pašreizējā situācijā ir iespējami vairāki risinājumi. Katram no tiem ir savas priekšrocības un trūkumi. Šeit tiks aplūkoti trīs visai atšķirīgi varianti: *status quo* ievērošana, dotācijas un reklāmas ierobežojums.

Status quo

Šis variants nozīmē pašreizējās partiju finansēšanas kārtības saglabāšanu, neieviešot būtiskas izmaiņas pastāvošajā likumdošanā, kas iztirzāta iepriekš.

Vienlaikus tas paredzētu esošo likumdošanas normu aktivāku īstenošanu un lietošanu. Īpaši tas attiektos uz politisko organizāciju finanšu deklarāciju pārbaudi, samērojot tajās sniegtās ziņas ar informāciju par finansētāju reālajiem līdzekļiem.

Priekšrocības

- Nav nepieciešams izskatīt jaunus normatīvos aktus, radot pamatu potenciālām domstarpībām Saeimā pārstāvēto partiju vidū.
- Netiek radīta papildu slodze valsts budžetam.
- Tiek saglabātas ierobežotas iespējas visiem Saeimas vēlēšanām reģistrētajiem sarakstiem izmantot bezmaksas raidlaiku valsts televīzijā un radio.

Trūkumi

- Nav skaidrs, vai tiks nodrošināta partiju finansēšanas pietiekama pārskatāmība un nopietna kontrole.
- Šo risinājumu daļēji atbalsta politiskās partijas, taču ne plašāki sabiedrības segmenti.
- Saglabājas zema sabiedrības uzticība politiskajām partijām un tās vēlme piedalīties pārstāvnieciskajā politikā.
- Tiek veicināta oligarhiskas, sabiedrības vāji kontrolētas politikas turpināšanās valstī.
- Apdraudot Latvijas ilgtermiņa mērķu sasniegšanu, netiek reaģēts uz starptautisku institūciju aicinājumiem cīnīties pret politisko korupciju.

Dotācijas no valsts budžeta

Viens no publiskajā diskursā biežāk minētajiem risinājumiem ir valsts tiešo dotāciju ieviešana politiskajām partijām. Šo risinājumu atbalsta arī pašas partijas, uz ko norāda ne vien to pārstāvju publiskie izteikumi, bet arī valsts pārvaldes struktūrās tapušais likumprojekts par dotāciju ieviešanu. Maksimālā dotāciju kopējā summa tiek aprēķināta pēc principa – 50 santīmu par vienu LR pilsoni,

kuram pēdējās Saeimas vēlēšanās bija aktīvās vēlēšanu tiesības. Likumprojekts nosaka, ka tiesības saņemt šādu dotāciju ir partijai, kas pēdējās Saeimas vēlēšanās ieguvusi vairāk nekā 2% (kā varianti tiek piedāvāti 3; 4; 5%) balsu. Ļoti svarīgi atzīmēt, ka valsts dotāciju apjoms nevar pārsniegt tos līdzekļus, ko partija ir spējusi iegūt no citiem avotiem attiecīgā gada laikā.

Šis priekšlikums arī paredz samazināt vienas fiziskās vai juridiskās personas maksimālo ziedojuma apjomu viena gada laikā no pašreizējiem 10 000 latu līdz 1000 – 5000 latu. Tāpat ir plānots mainīt likumu «Par aģitāciju pirms Saeimas vēlēšanām», palielinot bezmaksas raidlaiku līdz 30 minūtēm katram Saeimas vēlēšanām reģistrētajam kandidātu sarakstam.

Priekšrocības

- Valsts tiešās dotācijas rada stabilu ikgadēju ienākumu bāzi lielākajām politiskajām partijām.
- Risinājums bauda politisko partiju plašu atbalstu.
- Šķietami samazinās partiju lielo finansētāju politiskā ietekme un partijas iegūst lielāku autonomiju.
- Rodas labvēlīgāki apstākļi ciešāku saikņu veidošanai ar partijām, politiskās līdzdalības pieaugumam un demokrātiskā režīma legimititātes stiprināšanai.
- Šī sistēma būtu relatīvi viegli administrējama, jo kā nepieciešamais līdzekļu daudzums valsts budžetā, tā arī aktīvo vēlēšanu tiesību īpašnieku skaits ir vienkārši nosakāmi lielumi.
- Jaunā sistēma līdzinātos daudzās citās Eiropas valstīs ieviestajai kārtībai partiju finansēšanā.

Trūkumi

- Dotācijas iegūst tikai lielākās partijas un tiek institucionalizēta politiskā nevienlīdzība, turklāt netiek stabilizēti partiju ienākumi.
- Tiek apgrūtināta jaunu partiju ienākšana valsts politikā.
- Tiek vājinātas reģionālās partijas, kā arī visas valsts partiju vietējās nodaļas.
- Pastiprinās partiju indifferenci pret sabiedrības interesēm, jo finansējums depersonalizējas un partijām vēl vairāk zūd vajadzība pēc saiknes ar sabiedrību.
- Ir sagaidāma priekšvēlēšanu kampaņas sadārdzināšanās.
- Jaunajai sistēmai ir vajadzīgi prāvi valsts budžeta līdzekļi (ne mazāk kā 500 tūkstoši latu gadā), kas lielai sabiedrības daļai šķitis nepieņemami apstākļos, kad partijas tiek vērtētas izteikti negatīvi, bet valsts budžetā vērojams līdzekļu trūkums.

- Sponsoru ietekme netiek pilnīgi izskausta.
- Partijām sadalāmā summa nepalielināsies vēlēšanu cikla (četrus gadus) laikā, jo izmaksas tiek kalkulētas, balstoties uz fiksētu izejas punktu – 50 santimi par Saeimas vēlēšanās piedalījušos LR pilsoni.
- Ziedojuma maksimālās summas ierobežošanai nebūs reāla efekta, jo juridiskās personas vēl vairāk izmantos pašreizējos netiešās finansēšanas mehānismus, padarot partiju finansēšanu vēl necaurskatāmāku.

Reklāmas ierobežojums

Šis priekšlikums paredz politiskās reklāmas izvietošanas aizliegumu plašsaziņas līdzekļos (televīzija, radio, prese) un publiskās vietās. Izņēmums būtu Latvijas Televīzija un Latvijas Radio, kur tiktu palielināts bezmaksas raidlaiks kārtējām Saeimas vēlēšanām reģistrētajiem kandidātu sarakstiem. Turklāt ir nepieciešams atļaut sarakstiem sadalīt daļu no tiem atvēlēta raidlaika sīkākos segmentos, ko izmantot īsu reklāmas materiālu pārraidīšanai.

Vienlaikus nepieciešams mainīt finanšu deklarāciju iesniegšanas kārtību, ieviešot sīkāku un precīzāku izdevumu pozīciju dalījumu un nosakot, ka Saeimas un pašvaldību vēlēšanu gados partijām jāiesniedz deklarācijas ne vien līdz katra gada 1. martam, bet arī septiņas dienas pirms vēlēšanām, atspoguļojot izmaiņas kopš attiecīgā gada sākuma un norādot arī savas parādsaistības līdz attiecīgajam datumam. Šīs deklarācijas nekavējoties ir pieejamas plašsaziņas līdzekļiem un citiem interesentiem.

Priekšrocības

- Tiek strauji samazinātas priekšvēlēšanu kampaņas izmaksas.
- Samazinās finansējuma radītās atšķirības partiju izredzēs ievēlēt savus pārstāvjus Saeimā.
- Mazāks valsts budžeta līdzekļu izlietojums, salīdzinot ar dotācijām.
- Partijas spiestas uzturēt ciešākas un nepastarpinātākas attiecības ar vēlētājiem. Tas rada papildu ietekmēšanas iespējas.
- Saglabājas partijas vietējo organizāciju loma.
- Mākslīgi netiek apgrūtināta jaunu partiju tapšana.

Trūkumi

- Partijas neiegūst nekādu garantētu finansējumu.
- Ir sagaidāma politisko partiju un plašsaziņas līdzekļu pretestība šim risinājumam.
- Palielinās netiešās reklāmas un profesionālās ētikas pārkāpumu draudi plašsaziņas līdzekļos.

- Sponsoru ietekme netiek pilnīgi izskausta.
- Saglabājas partiju organizatoriskā centralizācija.
- Iespējami sarežģījumi, definējot politisko reklāmu plašsaziņas līdzekļos.

Secinājumi un ieteikumi

Politisko partiju finansēšana Latvijā nav pārredzama, tāpēc sabiedrībā valda bažas par augsta līmeņa korupciju un par šauru politisko un ekonomisko interešu saaugšanu. Šo bažu pamatotību apstiprina vairāki savstarpēji neatkarīgi pētījumi un arī šā projekta ietvaros veiktā politisko līderu aptauja. Kā iekšēji, tā ārēji faktori liek steidzami risināt šo problēmu pēc būtības, tāpēc *status quo* nav dzīvotspējīgs risinājums.

Partiju finansēšanā izšķiroša loma ir lieliem, saimnieciski veiksmīgiem uzņēmumiem vai arī nedaudzām turīgām privātpersonām. To nosaka ne vien zema valsts iedzīvotāju labklājības līmenis, bet arī nepārtraukti pieaugošās priekšvēlēšanu kampaņu izmaksas, kuru lāvas tiesu veido politiskās reklāmas izvietošana plašsaziņas līdzekļos. Tāpēc minētie uzņēmumi iegūst pārmērīgu politisko ietekmi uz lēmumu pieņemšanas procesu valstī.

Lai mazinātu šo ietekmi un cīnītos ar korupciju, tiek piedāvāts ieviest tiešās valsts dotācijas politiskajām partijām. Attīstīto valstu pieredze rāda, ka dotācijas nav efektīvs līdzeklis cīņai pret korupciju. Arī lielo ziedotāju pārmērīgo ietekmi tās nespēs būtiski mazināt, jo esošā priekšlikuma rezultātā atvēlētais finansējums četrus gadus laikā (!) nesegs pat 50% no 1998. gada (!) vēlēšanu kampaņas tēriņiem. Tātad partijas tiek *de facto* rosinātas meklēt finansējumu pie ietekmīgajiem uzņēmumiem (izteiktās ienākumu nevienlīdzības dēļ) un palikt atkarības valgos. Tostarp netiek risināti atkarības cēloņi – arvien pieaugošās priekšvēlēšanu kampaņu izmaksas.

Tāpēc valsts dotāciju ieviešana ir uzskatāma par nepiemērotu Latvijas situācijai. Vispiemērotākais risinājums būtu politiskās reklāmas krass ierobežojums, ko papildinātu bezmaksas raidlaika palielināšana un izmantošanas kārtības maiņa Latvijas Televīzijā un Latvijas Radio. Šādā veidā tiktu vājināti kampaņu sadārdzināšanās cēloņi, kā arī ietaupīti būtiski valsts budžeta līdzekļi, vienlaikus iegūstot valstij piederošo plašsaziņas līdzekļu atbalstu lēmuma pieņemšanas un īstenošanas procesā.

Neatņemama šā risinājuma sastāvdaļa ir daudz stingrāka kontrole pār partiju finanšu deklarācijām un ziedotāju finansiālo iespēju pārbaude, ko pastiprinātu reālu sodu noteikšana par atklātajiem pārkāpumiem. Pastiprināta kontrole arī būtu viens no veidiem, kā cīnīties pret lieliem neuzskaitītiem skaidrās naudas līdzekļiem, kas ieplūst priekšvēlēšanu kampaņās. Līdz ar to radīsies vēl viens

stimuls partijām atteikties no netiešas finansēšanas, tas vairotu uzticību partijām sabiedrības acīs. Par vērā ņemamu uzskatāms diskusijās izskanējušais priekšlikums atļaut finansēt priekšvēlēšanu kampaņas tikai no viena bankas konta.

Politisko partiju finanšu novērošana sabiedrības spēkiem

Politisko partiju finanses un korupcija

Finanšu līdzekļiem, kas ir politisko partiju rīcībā, vai tās un var nebūt ietekmējoši politisko partiju panākumiem vēlēšanās, šos panākumus var ietekmēt arī citi faktori.

- administratīvais kapitāls (pilniecīgās partijas pārstāvis var arbeidotāj, vadošais amatā pašvaldībā, skolā, valsts uzņēmumā);
- politiskais kapitāls (personas, kas vēlēties kādā kandidātu (autājuma, pārtikas, strādnieku, valsts, sociāli ekonomisko uzdevumu);
- cilvēkkapitāls (daudzas cilvēku, savīgas komandas, kas vēlēties pārtikas, matematisks, nodaļas);
- populisms.

Tomēr nav jāaizraujas, apskaidrojot ar mērķu faktoru grūtībām, kas ir netiešas ietekme, ir konceptuāli jānosaka konkrēts katrā gadījumā.

Tātad, ja politiskajām partijām nav iespēju ietekmēt savu iznākumu, tad tās, visticamāk, būs jānosaka, kā tās ir ietekmētas. Tātad, ja ir politisko partiju finansēšanas sistēma, tad tās finansēšana, vai tās ir politiskā vai finanšu jomā. Rodas jautājums, vai šīs finansēšanas sistēmas ir ietekmētas, vai tās ir ietekmētas. Tātad, ja ir politisko partiju finansēšanas sistēma, tad tās finansēšana, vai tās ir politiskā vai finanšu jomā. Rodas jautājums, vai šīs finansēšanas sistēmas ir ietekmētas, vai tās ir ietekmētas. Tātad, ja ir politisko partiju finansēšanas sistēma, tad tās finansēšana, vai tās ir politiskā vai finanšu jomā. Rodas jautājums, vai šīs finansēšanas sistēmas ir ietekmētas, vai tās ir ietekmētas.

Turklāt Latvijā joprojām «saprātīgums» starp partijām, kurām līdzekļi ir jānosaka finansējuma loka, un tālāk, kā tas finansētiem vai vēlētiem iznāk. Rodas jautājums, vai šīs finansēšanas sistēmas ir ietekmētas, vai tās ir ietekmētas. Tātad, ja ir politisko partiju finansēšanas sistēma, tad tās finansēšana, vai tās ir politiskā vai finanšu jomā. Rodas jautājums, vai šīs finansēšanas sistēmas ir ietekmētas, vai tās ir ietekmētas.

Politisko partiju finanšu novērošana sabiedrības spēkiem

Politisko partiju finanses un korupcija

Finanšu līdzekļiem, kas ir politisko partiju rīcībā, var būt un var nebūt ietekme uz politisko partiju panākumiem vēlēšanās. Šos panākumus var ietekmēt arī citi faktori:

- administratīvais kapitāls (attiecīgās partijas pārstāvji vai atbalstītāji vadošos amatos pašvaldībās, skolās, valsts uzņēmumos);
- politiskais kapitāls (partija kā vienīgā kādu konkrētu jautājumu, piemēram, etnisko, valodas, sociāli ekonomisko uzrunātāja);
- cilvēkkapitāls (harismātisks līderis, spēcīga komanda, novatoriskas programmatiskas nostādnes);
- populisms.

Tomēr naudas līdzekļu apjoms, salīdzinot ar minēto faktoru grūti izmērāmo un netveramo iedabu, ir konceptualizējams konkrētās kategorijās.

Tātad, ja politiskajām partijām nav formālu ierobežojumu naudas tērēšanā, vilinājums iztērēt pēc iespējas vairāk ir milzīgs. Saskaņā ar esošo partiju finansēšanas sistēmu Latvijā, partiju finanšu avoti var būt tikai juridiskās vai fiziskās personas. Rodas loģisks jautājums, vai finansētājs būs gatavs maksāt, zinot, ka neko nesaņems pretī. Atbilde ir vienkārša – ļaujot partijām tērēt, cik tām tik, to atkarība no sponsoriem pieaug. Vienlaicīgi pieaug arī partiju vēlme un nepieciešamība ieņemt svarīgus amatus, lai varētu izpatikt sponsoriem un nodrošināt sponsorējumu nākotnē.

Turklāt Latvijā jūtams «saspīlējums» starp partijām, kurām līdzekļi jāvēc no plašāka finansētāju loka, un tādām, kuras finansē viens vai vairāki indivīdi. Pēdējās varētu dēvēt par «ģenerālsponsoru» partijām un tās iezīmīgas ar to, ka to budžeti politisko mērķu sasniegšanai praktiski nav ierobežoti. Pārējo partiju vidū tas sēj slimīgu sacensības vēlmi, kas pielīdzināma aukstā kara bruņošanās

sacensībai. Ja pirmajā gadījumā runājam par atkarību, tad otrajā – par politiskās partijas izveidi konkrētu politisko un ekonomisko mērķu sasniegšanai. Jāatzīst, ka demokrātijai vēl bīstamāks ir otrais partijas tips.

No minētā izriet, ka, ņemot vērā ievērojamo naudas līdzekļu un politisko panākumu korelāciju, finanses, kas ir politisko partiju rīcībā, nevar tikt pielīdzinātas kāda uzņēmuma rīcībā esošajiem naudas līdzekļiem, kuri ir uzņēmuma iekšēja informācija.

Politisko partiju finansēm ir jābūt regulētām, tajās nepieciešama veselīga caurskatāmības deva, tāpat nepieciešama institūcija, kas veic efektīvu politisko partiju rīcībā esošo līdzekļu kontroli. Vēl nesen neviena no šīm īpašībām Latvijas politisko partiju finanses regulējošai sistēmai nepiemita. Izmaiņas, ko politisko partiju finansēšanas likumdošanā ieviesa 7. Saeima, paredz politisko partiju finanšu lielāku caurskatāmību, tomēr tas ir tikai sākums, kas palīdzējis identificēt konkrētas ar partiju finansēšanu saistītas problēmas.

Politisko partiju finanšu plūsmu monitorings

Valstīs, kurās ir augsts politiskās korupcijas līmenis, vāja politisko partiju finanses regulējošā likumdošana vai vājas politisko partiju finanses kontrolejošās institūcijas un liels ēnu ekonomikas īpatsvars, politisko partiju finansēšana ir viena no korupcijas riska zonām. Attīstoties pilsoniskai sabiedrībai, sabiedrībā rodas pamatots jautājums – kādi ir politisko partiju finanšu kontroles mehānismi, ko var izmantot sabiedrība, lai mazinātu politikas un naudas saistību.

Pirmo reizi atbildi uz šo jautājumu ar konkrētas monitoringa metodoloģijas palīdzību meklēja *Transparency International* (TI) Argentīnas nodaļa. Lai rastu atbildi, svarīgi vairāki apsvērumi.

1. Vai sabiedrībai, kurai nav ne operatīvas darbības, ne izziņas funkcijas ir iespējams risināt politisko partiju finansējuma komplicēto problēmu?
2. Kā un kur tiek tērēta vislielākā politisko partiju rīcībā esošo līdzekļu daļa – kurām jomām būtu jāpievērš īpaša uzmanība?
3. Kādi ir spēkā esošie politisko partiju likumdošanas ierobežojumi, kuru izpildi iespējams pārbaudīt ar sabiedrības spēkiem?
4. Ko no sabiedrības veiktās politisko partiju finanšu kontroles ir iespējams secināt?

Atbildot uz šiem jautājumiem, rodas secinājumi.

1. Sabiedrības spēkos ir strādāt tikai ar oficiāli un publiski pieejamu informāciju. Runājot par līdzekļiem, kas ir politisko partiju rīcībā, iespējams spriest tikai par to izlietojumu, proti, par to, kā tie parādās publiskā telpā politisko reklāmu veidā un mēģināt aplēst to, cik viena vai cita politiskā reklāma izmaksājusī.

2. Televīzijā izvietotā politiskā reklāma ir visietekmīgākā, jo tā partijas un deputātu kandidātus ļauj parādīt vizuāli pievilcīgā un emocionālā veidā, kā arī ar nedaudzām reklāmas minūtēm sasniegt ļoti plašu auditoriju. Pieprasījums pēc televīzijas reklāmas ir vislielākais un televīzijā izvietotās reklāmas tēriņi ieņem vislielāko daļu partiju izdevumos. Valstīs, kur apmaksāta reklāma televīzijā atļauta, tā veido lielāko daļu no partiju izdevumiem.
3. Ja politisko partiju finansēšanas likumdošanā paredzēti ziedojumu summu ierobežojumi, oficiālajās atskaitēs politiskās partijas tos, visticamāk, nepārkāps. To, vai attiecīgais ziedotājs ir materiāli spējīgs ziedot attiecīgo summu, vai tā ir reāli eksistējoša persona utt., ir grūti pārbaudīt. Savukārt, ja likumdošanā paredzēti kampaņas izmaksu «griesti» un politisko partiju finanses kontrolējošās institūcijas ir vājas, šie «griesti» parasti tiek pārkāpti. Ja tiek veikta neatkarīga politisko kampaņu izmaksu uzskaitē, partiju norādīto izmaksu atbilstība patiesajām kampaņas izmaksām kļūst pārbaudāma un iespējams secināt, ka konkrēta politiskā partija sniegusi nepatiesas ziņas par savu izdevumu apjomu vai maksājusi par politiskās reklāmas izvietojumu nelegālā veidā.
4. Sabiedrības veiktajai politisko partiju finanšu kontrolei nav ne sankciju, ne sodīšanas iespēju. Vienīgā iespēja ir strādāt ar partiju reputāciju sabiedrības acīs. Var uzskatīt, ka laikā, kad ticība politiskajām partijām ir neliela, sabiedrības interese un vēlme reaģēt uz šādiem atklājumiem varētu būt paaugstināta. Tātad sabiedrības centieniem politisko partiju finanšu sistēmas uzlabošanā jābalstās uz publiski pieejamo informāciju par politiskās reklāmas izmaksām, kas kopējos politisko partiju tēriņos veido lielu daļu. Sabiedrības spēkos ir pārbaudīt, vai partijas ievēro likumdošanas normas. Vienīgā sankcija, ko politiskajām partijām var piemērot sabiedrība, ir partiju reputācija.

Ņemot vērā šos apsvērumus, TI Argentīnas nodaļa noslēdza līgumu ar mediju pētišanas aģentūru, kas uzskaitīja politisko partiju izvietoto reklāmu un deva aplēses par to, cik tā varētu būt izmaksājusi. Vienlaicīgi tika noslēgts «sadarbības memorands» ar politiskajām partijām, kur tās apņēmas TI Argentīnas nodaļai pirms vēlēšanām iesniegt datus par saviem tēriņiem politiskajai reklāmai. Izmantojot šos datus, varēja rast atbildes uz vairākiem jautājumiem.

1. Vai informācija, ko politiskās partijas sniedza par saviem tēriņiem, ir patiesa?
2. Vai politiskās partijas faktiski tērē vairāk līdzekļus nekā atļauts politisko partiju finanses regulējošā likumdošanā?
3. Kādi ir kopējie partiju tēriņi reklāmai?

TI Argentīnas nodaļas metode Latvijā

Latvijas politisko partiju finansēšanas modelis ir izteikti liberāls. 1995. gadā pieņemtā likumdošana praktiski neparedzēja ierobežojumus politisko partiju ieņēmumu apjomiem – maksimālā ziedojuma summa bija 25 000 latu. Politisko partiju izdevumi faktiski nekādai regulācijai nepakļāvās. Partijām nebija arī nekādu īpašo ieņēmumu/izdevumu deklarēšanas noteikumu – deklarācijas tika iesniegtas reizi gadā un visi izdevumi tika deklarēti nedaudzās, ļoti plašās kategorijās.

2001. gada pašvaldību vēlēšanu monitoringā, kas tika veikts pēc TI Argentīnas nodaļas pieredzes, projekts saskārās ar vairākām problēmām.

1. Partijas, kas bija solījušas brīvprātīgi iesniegt informāciju par reklāmas kampaņas izmaksām, solījumu nepildīja.
2. Partiju izmaksas tika deklarētas veidā, kas partiju iesniegtos datus padarīja nesamērojamus ar monitoringā uzskaitītajiem datiem.
3. Liels politisko partiju kampaņai tērēto līdzekļu daudzums tika izlietots «slēptās reklāmas» apmaksai.
4. Politisko partiju finansēšanas likumdošana nedeva praktiski nekādu atbalstu sabiedrības iniciatīvām politisko partiju finanšu plūsmu caurskatāmības uzlabošanai.

Tāpēc jau 2001. gada pilotprojekta ietvaros tika izvirzīts mērķis uzlabot politisko partiju finansēšanas likumdošanu tā, lai tā kalpotu savam pamatmērķim – finanšu līdzekļu ietekmes ierobežošanai uz politiku.

Ir divi nosacīti nomināli pamatmodeļi politisko partiju finansēšanā:

1. **Regulējošais modelis.** Politisko partiju izdevumi un ieņēmumi ir pakļauti stingrai regulācijai, piemēram:
 - noteikti maksimālie ziedojumu limiti;
 - aizliegti juridisku personu ziedojumi;
 - fiziskām personām, kas ziedo partijai, jāpierāda savu ienākumu ieguves avoti;
 - ierobežoti politiskās reklāmas, administratīvie, sponsorēšanas izdevumi u. c.;
 - noteikts valsts finansējums politiskajām partijām, kas politiskās partijas pakļauj valsts finanšu kontrolei.
2. **Liberālais modelis.** Partiju ieņēmumi un izdevumi regulēti salīdzinoši vāji, partijas var saņemt lielus ziedojumus, par to ieguvi un izmantojumu tām nav īpaši jāatskaitās.

Šie divi nosacītie modeļi saistās ar dažādām pieejām politisko partiju finansēšanas sistēmas uzlabošanai. Pirmais mēģina «aizlāpīt caurumus» likumdošanā un ar allaž jaunām regulām noteikt ierobežojumus politisko partiju finanšu plūsmai,

savukārt otrais balstīts uz politisko partiju finanšu caurskatāmību, kur partijas bieži iesniedz deklarācijas par to, kādi finanšu līdzekļi ir to rīcībā. Ņemot vērā Latvijas politisko partiju finansēšanas likumdošanu, projekts vērstu uz lielākas caurskatāmības veicināšanu politisko partiju finansēs.

Atbildīgās Saeimas komisijas un projekta aktivitāšu rezultātā politisko partiju finanses regulējošajā likumdošanā tika panāktas vairākas izmaiņas.

1. No vienas juridiskas vai fiziskas personas saņemtā ziedojuma limits noteikts 10 000 latu gadā.
2. Politiskā partija informāciju par saņemtajiem ziedojumiem publisko internetā 10 dienas pēc ziedojuma saņemšanas.
3. Ne vēlāk kā 30 dienas pirms vēlēšanām politiskā partija iesniedz deklarāciju, kurā detalizētā veidā norāda, kādas politiskās reklāmas izmaksas tai radušās laika posmā no 270. līdz 50. dienai pirms vēlēšanām.
4. Ne vēlāk kā 30 dienas pirms vēlēšanām politiskā partija iesniedz paziņojumu, kurā norāda, kādi ir tās plānotie kopējie priekšvēlēšanu kampaņas izdevumi.
5. Mēnesi pēc vēlēšanām politiskā partija iesniedz vēlēšanu izdevumu deklarāciju, kurā norāda kopējos izdevumus, kas tai radušies laika posmā no 270. dienas pirms vēlēšanām līdz vēlēšanu dienai.

Šīs izmaiņas nodrošināja daudz solidāku bāzi 2002. gada politisko partiju finanšu monitoringam.

Projekts «Atklāti par 8. Saeimas priekšvēlēšanu kampaņas finansēm»

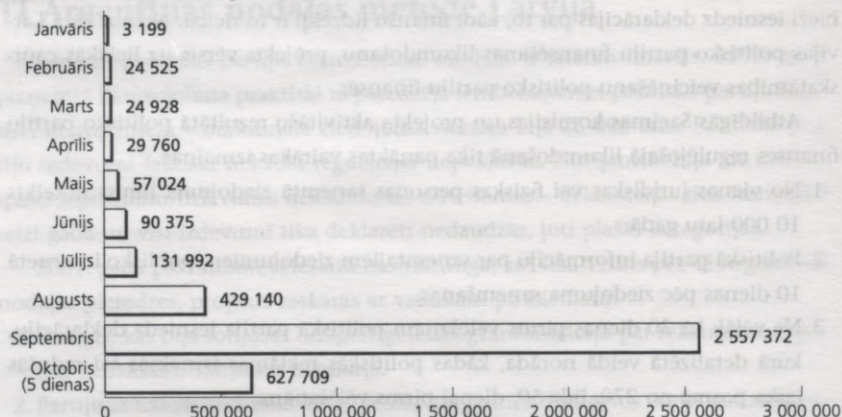
Ikmēneša informācija par politiskajai reklāmai iztērētajiem līdzekļiem

Veiksmes

Sākot ar 2002. gada janvāri (10 mēnešus pirms vēlēšanām) projekta ietvaros regulāri tika publiskota informācija par to, cik lieli tēriņi politiskajām partijām radušies politiskās reklāmas izvietošanai. Sabiedrībai un medijiem tas deva iespēju jau savlaicīgi pirms vēlēšanām uzzināt, cik lielus līdzekļus partijas tērē politiskās reklāmas apmaksai, kā arī aplēst, kuras no partijām politiskās reklāmas apmaksai tērē visvairāk.

Vienlaicīgi šie dati deva iespēju uzsākt debates par «politiskajām naudām» veidā, kas nebija balstīts uz nojausmām un pieņēmumiem, bet gan uz konkrētiem faktiem. Pateicoties šim projekta aktivitātēm, radās lielāka iespēja padarīt partiju finanses par svarīgu faktoru priekšvēlēšanu periodā vai par balansējošu svaru kausu tam, ko partijas pašas izvēlējās par sevi pavēstīt vēlētajam.

Izmaksu dinamika no janvāra līdz oktobrim, latos

Neveiksmes

Dažas neveiksmes izraisījusi projekta stratēģija, dažas – apstākļi, ko projekts nevarēja ietekmēt.

1. Informāciju par partiju finansēm projekts sāka publiskot ļoti agri. Sākotnēji, kad informatīvā telpa vēl nebija piebļīveta ar vēlēšanu informāciju, mediju interese par projekta skaitļiem bija ļoti liela, savukārt partiju finanšu plūsma salīdzinoši neliela. Laikā, kad projektam tika pievērsts visvairāk uzmanības, konkrētie tērīņu skaitļi vēl nebija tik iespaidīgi.
2. Politisko partiju tērīni reklāmai lēciņveidīgi pieauga septembrī un oktobra pirmajās dienās, taču tajā laikā informatīvā telpa jau bija piebļīveta ar skandāliem, reitingiem, kampaņas gaitas aprakstiem un citu informāciju. Rezultātā – daudz iespaidīgākie skaitļi tika mazāk pamanīti.
3. Datus par septembra tērīņiem projektam izdevās publiskot tikai vienu dienu pirms vēlēšanām. Dienu pirms vēlēšanām projekta īstenotāji secināja, – apmaksājot politisko reklāmu, vairākas partijas savos izdevumos bija pārsniegušas pirms vēlēšanām deklarētos plānotos kopejos priekšvēlēšanu kampaņas izdevumus, tomēr priekšvēlēšanu informatīvajā blīvumā šī informācija neizskanēja pietiekami skaļi.
4. Projekta īstenotājiem trūka informācijas par to, cik maksāja vidē izvietotā politisko partiju reklāma. Lai gan pirms līguma slēgšanas ar *Baltic Media Facts* projekta īstenotāji diskutēja par šādas informācijas nepieciešamību, darba gaitā izrādījās, ka kvalitatīvu vides reklāmas uzskaitījumu tomēr nav iespējams veikt. Radās situācija, ka vides reklāma bija visaptveroša un visiem redzama, tomēr kopējos finanšu aprēķinos tā nebija iekļauta.

Visus šos punktus turpmāk vajadzētu ņemt vērā, veidojot monitoringu.

Politisko partiju ieņēmumu/izdevumu analīze pirms

8. Saeimas vēlēšanām

Veiksmes

Jaunās likumdošanas normas par lielāku caurskatāmību politisko partiju finansēs noteica to, ka projektam bija ļoti spēcīgi izejas dati darbam ar politisko partiju finansēm. Likumdošana ne tikai spieda partijas uz kolektīvu darbību – ieņēmumu un izdevumu apkopošanu pirms Saeimas vēlēšanām, bet arī precīzi definēja, kam politisko partiju atskaitēs jāparādās. Pateicoties šīm deklarācijām, pirmo reizi bija iespējams aplēst:

- cik lielus līdzekļus politiskās partijas tērē par reklāmas izvietojšanu;
- cik liels ir juridisko personu darba finansējuma īpatsvars;
- cik daudz līdzekļu partijas tērē sponsorēšanas un labdarības aktivitātēm;
- kādi ir kopējie plānotie priekšvēlēšanu kampaņas izdevumi un kādi ir katras partijas un visu partiju kopējie izdevumi uz vienu balsstiesīgo.

Lai gan tas netika deklarēts kā projekta mērķis, projekta ietvaros tika veikta arī partiju ziedotāju analīze, izmantojot *Lursoft* datu bāzes pakalpojumus. Šajā analīzē tika kontrolēts:

- cik liels partiju ziedotāju vidū ir to ziedotāju īpatsvars, kuri neparādās uzņēmumu reģistra datu bāzē un tātad nav saistīti ar uzņēmējdarbību;
- cik liels partiju ziedotāju vidū ir tādu ziedotāju īpatsvars, kas ir savstarpēji saistīti ar radniecības saitēm vai uzņēmējdarbību;
- cik lielai daļai ziedotāju uzņēmumu datu bāzē atrodamas «īpašas» atzīmes – neiesniegti gada pārskati, pārreģistrācijas aizliegumi, minimāla, ziedošanas apjomam neatbilstoša peļņa u. c.;
- cik liels ir tādu ziedošanu īpatsvars, kas nākuši no partijas pārstāvjiem valsts uzņēmumos, padomēs un no pilnvarniekiem.

Arī agrāk mediju aizsāktās debātes par partiju ziedotāju patiesumu vērsa lielāku uzmanību uz ziedotāju maksātspēju un darīja partijas uzmanīgākas attiecībā uz to ziedotāju sarakstā esošajām personām. Tas apliecināja, ka partiju ziedotāju kontrole, kaut arī ierobežotā apmērā, ir iespējama ar sabiedrības iniciatīvas palīdzību.

Neveiksmes

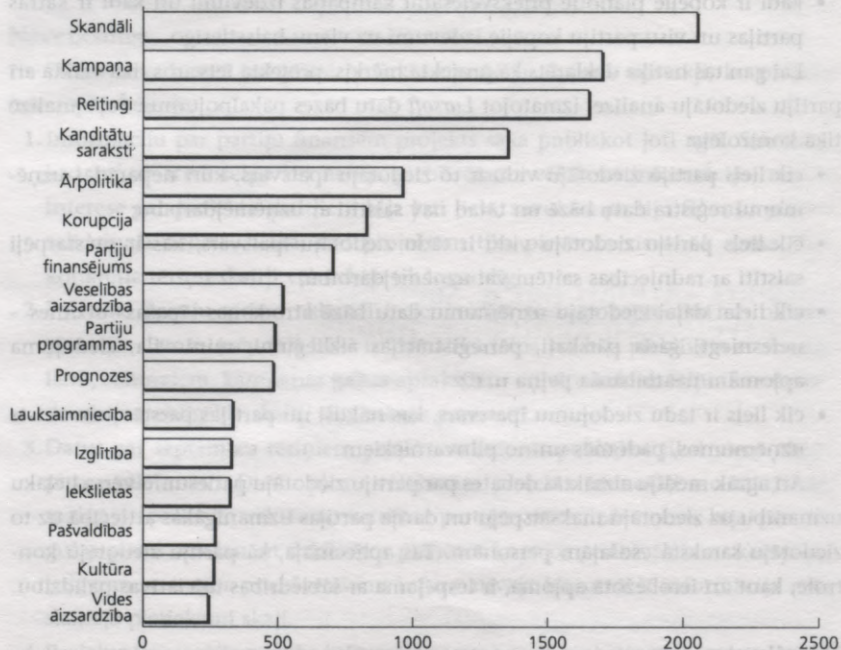
Vairākas neveiksmes radušās gan projekta nepilnīgās stratēģijas, gan no projekta neatkarīgu iemeslu dēļ.

1. Ne visas partijas savas priekšvēlēšanu izdevumu deklarācijas aizpildīja pareizi, vairākās no tām, piemēram, netika uzrādītas izmaksas par reklāmas izvietojšanu, savukārt tika uzrādīts nesamērīgi liels juridisko personu darba īpatsvars, tas apgrūtināja iespēju pakļaut partiju deklarācijas ticamai analīzei.

2. Pirms vēlēšanām tikai divas raidorganizācijas – Latvijas Televīzija un «Latvijas Radio» atsaucās projekta iniciatīvai «Sabiedrība pret melnajām kasēm» un sniedza informāciju par to ieņēmumiem no politiskās reklāmas. Kā pierādīja analīze, šie bija ļoti svarīgi dati politisko partiju sniegto ziņu patiesuma pārbaudei.
3. Kā jau minēts, vienīgais ierocis projekta rokās ir partiju reputācija, mediju atspoguļojums un sabiedrības sašutums par konkrētu parādību. Pēdējās minūtes skandāli, kas sekmēja informatīvo blīvumu pirms vēlēšanām bija tik liels, ka ar savu vēstījumu iespraukti informatīvajā telpā pētījumam bija ļoti grūti. Kā liecina mediju pētīšanas kompānijas *Observer* dati, mediju dienas kārtības sadalījums pirms vēlēšanām bija šāds:

Populārākie temati, rakstu/sižetu skaits

Autortiesības *Observer* Latvija

Partiju finansēšanas jautājumi ir 7. vietā no 16 tēmām, kas dominēja priekšvēlēšanu laikā.

Patiesu projekta rezultātu ietekmīgumu pirms 8. Saeimas vēlēšanām ierobežoja vairāki faktori:

- publiskās telpas informatīvā pārblīvība;

- politisko partiju finanses kontrolējošās iestādes – Valsts ieņēmumu dienesta nevēlēšanās operatīvi un ātri veikt politisko partiju finanšu kontroli;
- mediju dienas kārtība – tabulā pirmo trijnieku veido skandāli, kampaņa un reitingi.

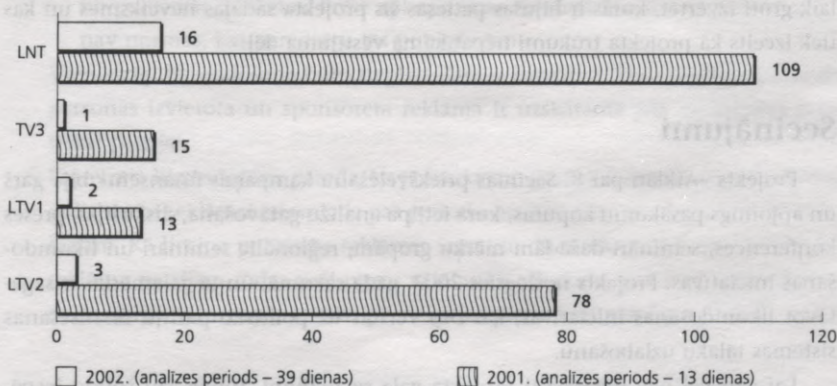
«Slēptās reklāmas» monitorings

Projekta ietvaros «slēptā reklāma» tika definēta kā politiskas partijas vai deputāta kandidāta reklamēšana, par kuru saņemta samaksa, bet kas tiek pasniegts kā žurnālistu ikdienas darbs. Projekta autori atzina, ka robeža starp slēpto reklāmu un žurnālistu profesionalitāti ir grūti nosakāma, tāpēc noteica astoņus kritērijus, pēc kuriem iespējams pazīt slēpto reklāmu. Šo kritēriju apraksts atrodams portālā www.politika.lv.

Veiksmes

Balstoties uz pieredzi, kas tika gūta, veicot slēptās reklāmas monitoringu pirms 2001. gada pašvaldību vēlēšanām, un ņemot vērā kritiku par to, ka projektā netika iesaistīti mediju pārstāvji, diskusijas par slēpto reklāmu projekta autori uzsāka agri – mēnesi pirms monitoringa sākuma. Šim lēmumam bija milzīga preventīva nozīme – slēptas reklāmas gadījumu daudzums medijos ievērojami samazinājās.

Iespējamās slēptās reklāmas gadījumu daudzuma salīdzinājums 2001. un 2002. gadā

Veicot 39 reģionālo laikrakstu visaptverošu analīzi, projektam izdevās aktivizēt arī reģionālos laikrakstus. No vairākiem reģionālajiem laikrakstiem tika saņemti pozitīvi komentāri par to, ka projekts pirmo reizi uzsācis diskusiju par priekšvēlēšanu kampaņas atspoguļojuma jautājumiem un slēpto reklāmu, agrāk šādas diskusijas nav notikušas.

Visbeidzot, projekta ietvaros darbojās žurnālistu darba grupa, kas regulāri tikās, lai izvērtētu projekta gaitā atklātos slēptās reklāmas gadījumus. To var uzskatīt par aizsākumu kolektīvai žurnālistu sadarbībai, kas varētu vainagoties ar paškritikas un paškontroles centieniem, lai uzlabotu priekšvēlēšanu atspoguļojuma kvalitāti un vienlaicīgi varētu sniegt sabiedrībai sabalansētu priekšstatu par partiju priekšvēlēšanu aktivitātēm. Fakts, ka žurnālistu lokā šobrīd aizsākusies diskusija par šo tēmu, vērtējams kā iepriecinoša attīstība (sk. www.politika.lv).

Neveiksmes

Lai gan tika izteikti daudzi aicinājumi, mudinājumi un ielūgumi, «slēptās reklāmas» monitoringā neizdevās iesaistīt plašāku mediju loku. Tā ir viena no lielākajām projekta neveiksmēm. Grūti novērtēt, vai tās bija projekta stratēģijas problēmas vai arī mediji, kuri projektā nepiedalījās kādu citu apsvērumu vadīti. Iespējams, ka dziļo konfliktu, kas šķir dažādu mediju flangus Latvijā, projekts pastiprināja, tomēr visticamāk, – projektam nebija pa spēkam pārvarēt samilzušās un smagās problēmas Latvijas mediju vidē.

Komentējot slēptās reklāmas pētījumu, ir izskanējis, ka tas nav pietiekami akadēmisks, to nav veikuši profesionāli, izdarītie secinājumi ir pavirši. Diskusijā par šo tēmu Anda Rožukalne rakstīja: «Izskatās, ka šis projekts, kurā tāpat kā jebkurā pētījumā tā ierobežojumu dēļ ir trūkumi, tiek uztverts kā sensenais sliktais ziņnesis, kas jāiznīcina, jo atnestā ziņa ir nepatīkama»². Ņemot vērā šo atziņu, pašlaik grūti izvērtēt, kuras ir bijušas patiesās šīs projekta sadaļas neveiksmes un kas tiek izcelts kā projekta trūkumi nepatīkamā vēstījuma dēļ.

Secinājumi

Projekts «Atklāti par 8. Saeimas priekšvēlēšanu kampaņas finansēm» bija garš un apjomīgs pasākumu kopums, kurā ietilpa analīžu gatavošana, diskusijas, preses konferences, semināri dažādām mērķu grupām, reģionālie semināri un likumdošanas iniciatīvas. Projekts noslēgsies 2003. gada sākumā, un tā galamērķis ir sagatavot likumdošanas iniciatīvas, kas būs vērstas uz politisko partiju finansēšanas sistēmas tālāku uzlabošanu.

Lai gan vēl nav sagatavoti projekta gala secinājumi, tomēr jau šobrīd iespējams identificēt vairākas problēmas.

1. Lielāka caurskatāmība politisko partiju finansēs neatrisinās politisko partiju finansēšanas sistēmas problēmas. To nepieciešams papildināt ar spēcīgu, operatīvu un ieinteresētu politisko partiju finanses regulējošu kontroles institūciju.

² <http://www.politika.lv/index.php?id=104921&lang=lv>

2. Politisko partiju atkarību no sponsoriem nebūs iespējams mazināt, ja netiks noteikti ierobežojumi kopējiem tēriņu apjomiem. Tomēr paredzams, ka šādi ierobežojumi radīs nelegālas vai skaidras naudas plūsmas, kas netiks uzrādītas oficiālajās partiju atskaitēs. Tāpēc visefektīvākais šādu izmaksu ierobežojums ir apmaksātas politiskas reklāmas aizliegums elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos. Vairāku televīziju pārstāvji pauduši tam aktīvu opozīciju.
3. Pēc ziedojumu limita samazināšanas līdz 10 000 latiem un vairākiem mediju atklātiem falsificētu ziedotāju gadījumiem ievērojami pieauga privātpersonu ziedojumu īpatsvars partiju ziedotāju sarakstos. Ar publiski pieejamām metodēm ir ļoti grūti pārbaudīt politisko partiju fizisko personu ziedotāju mantisko stāvokli. Tomēr arī politisko partiju finanses kontrolējošās iestādes pašlaik nav uzņēmušās šādu iniciatīvu. Iespējams, būtu lietderīgi samazināt privātpersonu ziedojumu limitu līdz 1000 latiem.
4. Politisko partiju finansēšana nav šķirama no likumdošanas, kas regulē priekšvēlēšanu aģitācijas gaitu medijos. Vienlaicīgi ar grozījumiem politisko partiju finansēšanas likumā tika izdarīti vairāki grozījumi likumā par priekšvēlēšanu aģitāciju, kas noteica:
 - pārraidot vai izvietojot politiskās partijas reklāmu, nepieciešams norādīt, kura partija par tās izvietojumu maksājusi (agrāk bija pietiekami norādīt tikai juridisku personu, kas partijas vārdā veikusi maksājumu);
 - raidorganizācijām pēc vēlēšanām jāiesniedz atskaites par to ieņēmumiem no politiskās reklāmas. Prese apkopo šādu informāciju, tomēr likumdošanā nav normas, kas paredzētu tās publicēšanu.Vienlaicīgi likumdošanā būtu nepieciešamas izmaiņas, kas noteiktu, ka trešās personas izvietota un sponsorēta reklāma ir uzskatāma par ziedojumu politiskai partijai.
5. Pašreizējā likumdošana paredz, ka politiskajām partijām atskaites par tēriņiem politiskajai reklāmai jāiesniedz par periodu no 270. līdz 50. dienai pirms vēlēšanām. Kā liecina politiskās reklāmas izmaksu dinamika, vislielākie tēriņi par reklāmu partijām rodas tieši pirms vēlēšanām. Periodu, par kuru iesniedzama deklarācija, būtu nepieciešams pēc iespējas pietuvināt vēlēšanu dienai.

Autori

Lolita Čigāne ieguvusi maģistra grādu starptautiskajās attiecībās Centrāleiropas Universitātē un maģistra grādu politekonomijā Londonas Ekonomikas skolā. Lolita Čigāne vada Sorosa fonda – Latvija un sabiedrības par atklātību «Delna» partiju finanšu projektu «Atklāti par 8. Saeimas priekšvēlēšanu kampaņas finansēm» ar nolūku sagatavot tālejošus ieteikumus, kas būtiski uzlabotu politisko partiju finansēšanas sistēmu un priekšvēlēšanu kampaņas norisi.

Jānis Ikstens ir Vidzemes augstskolas asociētais profesors un Baltijas Sociālo zinātņu institūta analītiķis. Viņa pētnieciskās intereses saistās par politiskām partijām un partiju sistēmām Baltijas valstīs. Jānis Ikstens vadīja pētījumu par partiju finansēšanu Baltijas valstīs un sagatavoja politikas dokumentu par partiju finansēšanas reformu Latvijā.

Daniels Smilovs lasa lekcijas Centrāleiropas Universitātē un raksta doktora disertāciju Oksfordas Universitātē. Viņš ir pētījis partiju finanšu noteikumus vairākās pēcpadomju valstīs. Daniels Smilovs ir vadījis salīdzinošu pētījumu projektu par politisku finansējumu 15 Austrumeiropas valstīs, ko finansē Atvērtās sabiedrības institūts Budapeštā.

Marcins Valeckis 2000. un 2001. gadā strādāja par vecāko programmu vadītāju nacionālajā Demokrātijas institūta pārstāvniecībā Ukrainā. Viņš ir sastādījis grāmatu «Politikas finansēšana» (*Finansowanie polityki*), kas izdota Varšavā 2000. gadā, un ir bijis vairāku publikāciju par politikas finansēšanu Polijā un citās pēckomunisma valstīs autors. Marcins Valeckis studē Oksfordas Universitātes doktorantūrā.

Visvaldis Valtenbergs ir veicis salīdzinošu pētījumu par to, kā valsts budžeta piešķirums politiskajām partijām ietekmē korupcijas līmeni vairākos desmitos valstu. Pašlaik studē politoloģiju *New School University* (ASV) maģistrantūrā.

Izdevējs

Baltijas Sociālo zinātņu institūts ir bezpartijiska bezpeļņas organizācija, kas veic teorētiskus un lietišķus pētījumus sabiedriskās politikas, vēlēšanu un informatīvo kampaņu, salīdzinošās socioloģijas un politoloģijas jomā ar nolūku pilnveidot politisko lēmumu pieņemšanas procesu Latvijā un ārpus tās. Plašāka informācija atrodama BSZI mājas lapā internetā: www.bszi.lv.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0303035969

OBLIGĀTAIS
EKSEMPĻĀRS

1.

2003-4

L 125